

ODİTORYUM

Eleştirel Sosyal Bilimler Dergisi

Cilt: 02, Sayı: 03 Aralık 2023

Sosyoloji Mezunları Derneği (SOMDER) açık erişimli ve hakemli yayındır.

Sosyal Bilimler ve **DEPREM**



*Deprem Konulu Sosyoloji Lisansüstü Tezlerinden Bir Deprem Politikası Üretilbilir Mi? Aziz ŞEKER /
Gazanfer KAYA Deprem Adli Bilimler Çerçevesinde Değerlendirilmesi Zeynep ÖZAN 6 ve 20 Şubat 2023
Depremlerinin Yansımaları: Hatay Örneği Kemal DİL Depremde Savunmasız Grupların Zarar Görebilirliğini
Arttıran Unsurların İncelenmesi Mahi ASLAN Sosyal Bilim ve Sosyal Bilimci Prof. Dr. Mübeccel B. KIRAY*

Oditoryum Eleştirel Sosyal Bilimler Dergisi,
Sosyoloji Mezunları Derneği'nin (SOMDER) açık erişimli ve hakemli bir yayınıdır.
Oditoryum, SOMDER'in kurulduğu tarihten itibaren düzenlediği ulusal ve uluslararası
konferanslar, seminerler ve yayınladığı "Sosyolojik Tartışmalar" dergisinin birikimi
üzerinden yükselmektedir.

ODİTORYUM Eleştirel Sosyal Bilimler Dergisi 2022 yılı itibariyle yayın hayatına
başlamıştır. Dergi elektronik ortamda çevrimiçi olarak yayınlanmaktadır. ODİTORYUM
Eleştirel Sosyal Bilimler Dergisi, yılda iki kere ve altı ayda bir yayınlanmaktadır. Mayıs ve
Kasım olarak başlayan yayınlanma tarihleri Haziran ve Aralık şeklinde revize edilmiştir.
Ulusal ve hakemli bir dergidir, dili Türkçe veya İngilizcedir. Bilimsel bilgiyi kamusal olarak
tanımladığı için "Budapeşte Açık Erişim Girişimi" politikalarını benimser.

Dergi Sahibi: Özgür AKTÜKÜN
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Güler ÖZDEMİR SÖKER
Editör: Tuğba CANBULUT
Editör Yardımcısı: Deniz DİLER
Yabancı Dil Editörü: Leman ÇELİK ÖZŞAHİN
Mizanpaj Editörü: Merve YETKİN

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asım Karaömerlioğlu
Prof. Dr. Bahattin Akşit
Prof. Dr. Birsen Hekimoğlu
Prof. Dr. Birsen TalayKeşoğlu
Prof. Dr. Esin Küntay
Prof. Dr. Fatmagül Berktaş
Prof. Dr. Firdevs Gümüšoğlu
Prof. Dr. Fuat Ercan
Prof. Dr. Haldun Gülalp
Prof. Dr. Hayri Kozanoğlu

Prof. Dr. Hayriye Erbaş
Prof. Dr. Kadir Cangızbay
Prof. Dr. Korkut Tuna
Prof. Dr. Murat Güvenç
Prof. Dr. Nilüfer Ayşe Durakbaşa
Prof. Dr. Ozan Erözden
Prof. Dr. Şevket Pamuk
Prof. Dr. Veysel Bozkurt
Doç. Dr. Derya Kömürcü
Doç. Dr. Hakan Koçak

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Cenk Saraçoğlu
(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Egemen Yılığur
(Yeditepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice Kurtuluş
(İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Merih Taşkaya
(Akdeniz Üniversitesi)

Prof. Dr. Songül Sallan Gül
(Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Şükrü Aslan
(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)

Doç. Dr. Ayfer Bartu Candan
(Boğaziçi Üniversitesi)

Doç. Dr. Murat Yüksel
(Adana Alparslan Türkeş Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Pınar Akkuş
(İstanbul Arel Üniversitesi)



01 Editörden

03 Deprem Konulu Sosyoloji Lisansüstü Tezlerinden Bir Deprem Politikası Üretilbilir Mi?

Aziz ŞEKER / Gazanfer KAYA

21 Depremın Adli Bilimler Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Zeynep ÖZAN

33 6 ve 20 Şubat 2023 Depremlerinin Yansımaları: Hatay Örneği

Kemal DİL



İÇİNDEKİLER



49 Depremde Savunmasız Grupların Zarar Görebilirliğini Arttıran Unsurların İncelenmesi

Mahi ASLAN

67 Sosyal Bilim ve Sosyal Bilimci

Prof. Dr. Mübeccel B. KIRAY

**6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİNDE HAYATINI
KAYBEDENLERİ ÖZLEMLE ANIYORUZ.**

SOSYAL BİLİMLER VE DEPREM

2023 yılının bitmesiyle 6 Şubat depremlerinin üzerinden yaklaşık 10 ay geçmiş oldu. Deprem bizlere sadece acı dolu anılar bırakmadı. Depremi sosyal bilimler açısından değerlendirilmesinin önemini ve çok kayıplı depremler yaşayan bir coğrafyanın içinde sosyal bilim bilgisini üretmenin ne kadar zor olduğunu da hatırladık. Bir önceki sayıda dediğimiz gibi, zaman durdu, yavaşladı, birbirimize odaklandık, iyileşmeye çalıştık. Deprem temalı bir sayıyı deprem yaşamadığımız, deprem kaynaklı acılara bürünmediğimiz, yeni depremlerin oldu-olacak korkusuyla tetiklenmediğimiz günlerde hazırlayabilmeyi hayal ettik.

Deprem, üzerine sosyal bilim bilgisi geliştirmenin güç olduğu bir konu. Türkiye de deprem gündemini eskitmeyen bir coğrafyada konumlanmış bir ülke olarak depremle ilgili yazan çizen insanların kalemini zora sokabiliyor. Hem bilim insanlarının yazım konusundaki özgünlüklerini korumak hem de yazması oldukça güç olan depremi yazmayı bir nebze kolaylaştırmak için bu sayıya katkı sağlayan herkesin yazım dili konusunda özgürlüğüne saygı duyduk. Akademik bilginin herkese ulaşması, tabanı kapsamaması, açık ve anlaşılır olması deprem temalı bir konu için daha da önemliydi.

İlk sayıda Oditoryum'un nasıl bir ihtiyaca denk gelmesini umduğumuzu anlatmıştık. Sayının içeriğini de bu umudumuza denk gelecek şekilde hazırlamıştık. İkinci sayıda içinde bulunduğumuz coğrafyanın üstü kapatılmaya çalışılan toplumsal meselelerinden bazılarına eğilmişti. Türkiye'nin ikinci yüzyılımı karşılarken sosyolojide güncel olarak nelerin tartışılacağına ortaya koymaya çalışmıştık. Bu sayıda 6 Şubat ve ardı depremlerinin üzerinden geçen yaklaşık 10 aylık süreçten hareket eden çalışmalara yer verdik. Sayının hazırlanması sürecinde depremin herhangi bir başlıkla bir araya gelişinin yıpratıcılığını yaşadık. Fakat sosyal bilim bilgisinin, depreme dair izleri görünür kılmasıyla ve depremden sonra birlikte iyileşmeyi mümkün kılmanın yollarını açmasıyla umutlandık. Sosyal bilimlerin, diğer birçok konu gibi depremi ele alışının da toplumsal eşitliğimiz ve düzenimiz için kıymetini gördük.

Doç. Dr. Aziz ŞEKER ve Doç. Dr. Gazanfer KAYA akademik bilgi üretiminin politikaya dönme sürecini deprem temasıyla üretilen tezleri inceleyerek sorguladıkları yazılarıyla katkı sağladılar. Yazılarında, Türkiye'de deprem çalışmalarında sürdürülebilir bir afet politikasının ol(a)mayışını tartışıyorlar. Bunu bir politik mesele olarak görmeye ek olarak, Türkiye'de sosyoloji alanında kapsamlı, bütünlüklü ve karma araştırma yöntemlerini içeren depremler konulu akademik tezlerin yapılmasının gerçekçi bir deprem-afet politikasının oluşturulması için temel bir gereklilik olarak öne çıkarıyorlar.

Adli Bilimci Zeynep ÖZAN, depremin adli bilimler açısından ele alınışına değindiği yazısıyla bu sayıda yerini aldı. Yazısında, adli bilimlerin toplumsal hayatın kriminal vakalarında aldığı rolü deprem bağlamında tartışıyor. Depremlerin, afete neden olmasının arka planını çözme, hasar ve kayıplara dair gerçeklere ulaşmada adli bilimlerin önemini altını çiziyor. Biliyoruz ki bu gerçekleri bilmek, toplumun iyileşmesi için, unutmamak için, önlem almak için oldukça önemli. Depremlerle ilgili adli bilimlerin yürütebileceği politika önerilerine değinen bu yazı, toplumun gerçekleri görmesi için önüne çekilen perdelerin açılmasındaki bilimsel vurgulara dikkat çekiyor.

Doç. Dr. Kemal DİL, depremlerin toplumsal alana yansımaları ve yeniden inşa tartışmalarını Hatay özelinde irdeleyen yazısıyla bu sayıda bizleri depremin gerçeklerine odaklıyor. Çalışmasını yaptığı esnada depremin üzerinden 9 aylık bir süreç geçtiğini ve enkazlardan halen insan cesetleri çıkarıldığını belirtiyor. Hatay'ın gündeme alan bu çalışma aslında afet bölgesi ilan edilen diğer kentlerdeki durumları da tahmin etmeyi sağlıyor. Hem saha gözlemi ve görüşmelerinden, hem de resmi raporlar ve medya paylaşımlarından yazılan bu yazının özgün dili, depremin topluma yansımaları ve akademiye bir araya getiriyor.

Uzman Psikolog Mahi ASLAN bu sayıya, toplulukların ve çevrenin zarar görebilirliği afet risklerine maruz kalma açısından dayanıklılığı sınırlayan önemli bir faktör olduğunun altını çizen ancak bu risklerin herkesi aynı şekilde etkilemediğini ortaya koyan çalışmasıyla katkı sağladı. Savunmasız grupların afetlerle baş edebilmelerine yardımcı olmak için her bir grubun ihtiyaçlarını analizi yapılmasına, ihtiyaçlar doğrultusunda müdahalelerin planlanmasına dikkat çeken yazısında, savunmasız grupların maruz kalabileceği zorlukları ve nedenlerini tartışıyor. Her bir grubun ihtiyaç duyduğu yardım ve destek sağlanırken, zarar görebilirliğini arttıran unsurlara dikkat edilmesinin gerektiği ortaya koyuyor.

Son olarak, derginin her sayısında yapmayı umduğumuz gibi, sosyal bilime yıllarca emek veren hocalarımızın mutlaka bir yerlerde tartışılan konuşulan ama raflarda görünmez hale gelmiş yazılarını orijinal yayınlarının onayıyla yeniden okuyucuyla buluşturmayı hedefliyoruz. Üçüncü sayının katkısı Prof. Dr. Mübeccel KIRAY'dan. Hocamızın 1992'de Türk Sosyal Bilimler Derneği III. Ulusal Kongresi'ne sunduğu bu tebliğ metni Bağlam Yayınları tarafından yayınlandı. Sosyal bilimin bilgisini üretirken, birikim ve genel gözlem ustası olmaya vurgu yapan metni, yeniden, keyifle okuyacağımızdan şüphemiz yok.

Bu sayıda katkı sunan, süreci kolaylaştıran, değerli görüşlerini bizlerden eksik etmeyen, herkese minnettarız. İyi okumalar, okudukça paylaşımlar, paylaştıkça çoğalmalar diliyoruz.

Dergiye emek veren herkes adına saygılarımla,

Tuğba CANBULUT
Editör

Deprem Konulu Sosyoloji Lisansüstü Tezlerinden Bir Deprem Politikası Üretilbilir Mi?¹

Can An Earthquake Policy Be Produced From Sociology Graduate Thesis Themed Earthquake?

Aziz ŞEKER²

Gazanfer KAYA³

Gönderilme Tarihi: 07.11.2023

Kabul Tarihi: 20.12.2023

ÖZET

Depremler, yıkıcı afetlere neden olabilen doğa olaylarıdır. Dünyada gerçekleşen depremlerde, ciddi can ve mal kayıpları yaşanmıştır. Bilimsel verileri ve teknolojik olanakları kullanan ülkeler, bu kayıpları en alt düzeye indirmeyi başarmıştır. Deprem ülkesi Türkiye'nin son büyük depremi, 6 Şubat 2023'te gerçekleşti ve 10 kenti etkiledi. Ayrıca bilim insanlarınınca, İstanbul gibi bir megakent için olası deprem riski dile getirilmektedir. Bu riskler, depremler karşısında afet yönetimi ve deprem politikasının önemini bir kez daha göstermektedir. Sosyolojinin toplum yaşamını derinden etkileyen depremler karşısında bir deprem politikası üretilmesine nasıl bilimsel katkılar sağladığı üzerinde durulması gereken bir konudur. Bunu tartışmak adına Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan "deprem ve sosyoloji" ilişkili 16 lisansüstü tezin içeriği analiz edilmiştir. Tezlerle ilgili yapılan betimsel araştırmada şu bulgulara ulaşılmıştır: Tezlerin çoğunluğunun son 20 yılda gerçekleştiği, ağırlıklı olarak Marmara, Van ve Elazığ depremlerine odaklanıldığı görülmüştür. Bu tezlerde nitel araştırma yönteminin tercih edildiği tespit edilmiştir. Türkiye'de deprem konulu sosyoloji lisansüstü tezleri sayısal olarak çok az ve de sadece birkaç tezde deprem-afet politikasına ilişkin bazı yaklaşımlara yer verilmiştir. Dolayısıyla genel olarak tezlerin bulgularının, bütünsel bir deprem politikası üretmekten uzak olduğu ifade edilebilir. Buradan hareketle üniversiteler, sivil toplum örgütleri, karar alıcılar ve uygulayıcıların içinde olduğu geniş katılımlı deprem saha çalışmalarının gerektiğini belirtmek gerekir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Sosyoloji, Lisansüstü Tezler, Afet Politikası.

ABSTRACT

Earthquakes are natural events that can cause devastating disasters. There have been serious losses of life and property in earthquakes around the world. Countries that use scientific data and technological opportunities have managed to minimize these losses. The last major earthquake in Turkey, an earthquake country, occurred on February 6, 2023 and affected 10 cities. Additionally, scientists express a possible earthquake risk for a megacity like İstanbul. These risks once again show the importance of disaster management and earthquake policy in the face of earthquakes. It is an issue that needs to be emphasized how sociology contributes scientifically to the production of an earthquake policy against earthquakes that deeply affect social life. In order to discuss this, the content of 16 postgraduate theses related to "earthquake and sociology" in the National Thesis Center was analyzed. The following findings were found in the descriptive research conducted on theses: It has been observed that the majority of theses took place in the last 20 years and focused mainly on the Marmara, Van and Elazığ earthquakes. It has been determined that qualitative research method is preferred in these theses. In Turkey, sociology graduate theses on earthquakes are numerically very few, and only a few theses include some approaches to earthquake-disaster policy. Therefore, in general, it can be stated that the findings of the theses are far from producing a holistic earthquake policy. Based on this, it should be noted that earthquake field studies with broad participation including universities, non-governmental organizations, decision makers and practitioners are required.

Keywords: Earthquake, Sociology, Postgraduate Theses, Disaster Policy.

¹ Bu yazıya atıfta bulunmak için: Şeker, A. ve Kaya, G. (2023). Deprem Konulu Sosyoloji Lisansüstü Tezlerinden Bir Deprem Politikası Üretilbilir Mi? Oditoryum Eleştirel Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 02. Sayı 03. Ss. 03

² Aziz Şeker, Doç. Dr., Amasya Üniversitesi, eposta: shuaziz@gmail.com, Orcid-Id: 0000-0001-5634-0221.

³ Gazanfer Kaya, Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, eposta: gazanfer.kaya@deu.edu.tr, Orcid-Id: 0000-0002-8236-4419.

Giriş

Depremler, dünyadaki pek çok coğrafyanın deneyimlediği bir gerçekliktir. Yer altındaki fayların kırılması sonucu gerçekleşen depremler yalnızca bir doğa olayı olarak kalmamaktadır. Nitekim depremler, insanların ölmesine, yaralanmasına, evlerinin ve iş yerlerinin yıkılmasına neden olmaktadır. Depremlerin tarihine bakıldığında, deprem kuşağında yer alan gelişmiş ülkelerin depremlere karşı kentsel/toplumsal/bireysel hazırlıkları sayesinde depremleri en az zararlı atlattıkları görülmektedir. Birinci derece deprem kuşağı üzerinde yer alan gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkeler ise depremlere yeterince hazırlıklı olmadıklarından dolayı daha büyük yıkım ve kayıplarla yüzleşmek durumunda kalmaktadırlar. Bir diğer ifadeyle, ülkelerin içinde buldukları sosyal-ekonomik kalkınma düzeyinin yüksekliği depremlerle mücadele ve deprem sonrası ortaya çıkacak sosyal problemlerden etkilenme derecesini azaltmaktadır. Tüm doğal yıkım olaylarında gözlemlenen bir gerçeklik de yoksul bölgelere göre zengin toplumsal kesimlerin doğal yıkımlarda daha az kayıp yaşamalarıdır. Örneğin dünya üzerinde aynı şiddette deprem yaşayan İran, Afganistan, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerle, Japonya, ABD vb. gelişmiş ülkeler aynı oranda zarar görmemektedir (Koçak, 2010: 354). Diğer yandan az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin kentlerinin son kırk yılda yoğun göç almış olması ve almaya da devam etmesi depremlerde yoğun sosyal problemlerle karşılaşmalarına neden olduğu gibi ileride de olacağı muhtemeldir.

Davis'in, Gecekondu Gezegeni eserinde vurguladığı üzere neoliberal ekonomiye dönük yapısal uyum politikaları, milyonlarca insanın yaşam koşullarında adeta deprem etkisine neden olmuş ve onları tarımdan koparmıştır (2012: 184-185). Bu hızlı göç dalgası ile gittikçe kalabalıklaşan kentlerde yaşayan nüfusun buldukları yerleşim yerleri, deprem, sel, heyelan ve kasırga gibi afetler karşısında oldukça korunmasızdır. Ayrıca bu toplumlarda, doğal afetlere karşısında bilinç ve eğitim düzeyinin düşük olması da, olası afetlerdeki zararın daha fazla büyümesine yol açmaktadır. Kalaycıoğlu'nun aktardığı verilere göre doğal afetler sonucu yaşanan ölümlerin % 95'i dünya nüfusunun % 66'sının yaşadığı yoksul ülkelerde meydana gelmektedir (Noji'den akt. Kalaycıoğlu, 2021: 3).

Türkiye birinci derece deprem kuşağı üzerinde yer alan ve diri fay hatlarının olduğu bir ülkedir (Eyidoğan, 2011: 28). Türkiye gibi diri fay hatları üzerinde kurulan bir ülkede tarih boyunca pek çok deprem yaşanmıştır. Bunlar arasında özellikle Erzincan (1939-1992), Dinar (1995), Kocaeli (1999), Van (2011), Elazığ (2020), İzmir (2020) ve Maraş merkezli depremler (2023) büyük yıkımlara yol açmıştır. Özüpekçe ve Gümüş'ün de belirttiği üzere, Türkiye aktif bir deprem bölgesi üzerinde olduğundan, deprem gerçeğiyle yaşanılması kaçınılmazdır. Bu bağlamda kentsel dönüşüm, yapı güvenliği ve deprem eğitimi büyük önem arz etmektedir (Özüpekçe ve Gümüş: 2022). Dolayısıyla deprem gerçekliğine yönelik bilimsel uyarıların, akademik çalışmaların ve kentsel planlamaların ışığında, ülke ölçeğinde ve de kentler düzeyinde bir deprem-afet politikasının üretilmesi temel bir zorunluluktur.

Deprem konusu, birçok sosyal bilim disiplinin araştırma alanına girmekle birlikte deprem gibi bir afetin toplumsallığı, yol açtığı sorunlar ve çözümleri, sosyal bilimler içerisinde sosyolojinin önemini bir kez daha göstermektedir. Bauman'ın *Sosyoloji Ne İşe Yarar?* kitabında, sosyoloji şeylerin, eylemlerin, eğilimlerin ve süreçlerin “zorunluluğu” ve “doğallığına” duyulan popüler inançların altındaki temelleri baltalamaya mahkumdur (Bauman, 2021) saptamasına yer verilir. Sosyolojinin söz konusu sorgulaması, esasında deprem gibi bir gerçeklikten kaynaklı yıkımların “doğallığına”, yani “kaderleştirilmesine” dayalı inançların yaygın olduğu toplumlardaki bu kabulleri sarsmaktadır.

Esasında sosyolojinin de ortaya çıkışı, yüzyıllardır süren geleneksel toplumsal yapı ve ilişkilerin değişmesi ve bu değişimin ortaya çıkardığı sorunlarla yakından ilişkilidir. Bir diğer ifadeyle, insanlığın yerleşik yaşama geçişinden 19. yüzyılın başlarına kadarki uzun kırsal dünya gerçekliği, Batı’da modern sanayi kapitalizmine bağlı olarak büyük dönüşümler geçirmiştir. Modern anlamda sosyolojinin kimlik kazanması, bu dönüşümlerin meydana getirdiği toplumsal depremin sonucudur. Sosyologlar, bu yaşanan dönüşümü anlamaya ve açıklamaya dair kuramsal ve ampirik araştırmalar yürütmüşlerdir. Nitekim, başlangıcından beri sosyolojinin kamusal alanla ilişkisi ise toplumu iyileştirmeye dönük bir yol izlemiştir. Buradan hareketle ele alındığında sosyolojinin doğası gereği politik bir faaliyete dönüşebileceğini görmek gerekir. Kurumsallaşmış politikalara alternatif ayrı bir otorite kaynağı ve meşruiyet imkânı sunması, toplumsal bir mesele haline gelmiş olan gerçekçi afet politikaları üretme konusunda sosyolojiyi işlevsel kılabilmektedir (Bauman, 2021). Bu açıdan “deprem sosyolojisi de doğal afetlerin sosyal boyutlarına ilişkin kritik kavrayışlar sunarak insanların, toplulukların ve toplumların deprem deneyimini şekillendiren sosyal, kültürel ve siyasi faktörlerin karmaşık etkileşimini ortaya koymaktadır. Böylelikle afet sosyolojisinin bu alt disiplini bize depremlerin fiziksel yıkımının ötesinde insanların afetlerle nasıl başa çıktıklarını, hükümetlerin ve kurumların tepkilerini ve bu tür olaylardan kaynaklanabilecek uzun vadeli sosyal, siyasal ve ekonomik dönüşümleri anlama ve bu her bir boyutun birbiriyle olan karşılıklı etkileşimini keşfetme imkânı vermektedir” (Erdoğan, 2023: 719).

Sosyolojinin güçsüzün gücü olması, dayanışmayı artırması, acıların ortaya çıkardığı sorunları ortaklaşa alt etme konusundaki katkısı, insanları anlamaya ve onları duyarlı kılmaya çalışması sosyolojik bilginin deneyimlediği bir şeydir. Sosyolojinin büyüteci altında sosyolojik bir dil ile ancak toplumları etkileyen olaylar hakkında görüş açısı geliştirilebilir (Bauman, 2015). Yukarıda da vurgulandığı üzere toplumsal, ekonomik ve siyasal değişimlerin oluşturduğu sorunlar karşısında sosyolojiyi işe yarar kılmak son derece önemlidir. Bu bağlamda depremler gibi afetlerin yönetimi çerçevesinde, deprem-toplum ilişkisinin sosyolojik analizinin yapılması kritik bir gerekliliktir. Bu tür araştırmaların bulgu ve önerilerinin, merkezi ve yerel karar alıcıların deprem politikası ve stratejisi geliştirmesinde ve bunları uygulamasında ana rotayı oluşturması beklenir. Bu kısımda öncelikle, Türkiye’de depremler açısından afetlerin yönetimi ve afet politikasına ilişkin yaklaşım ve uygulamalar üzerinde durulacaktır. Ardından ise deprem konulu sosyolojik lisansüstü tezlerin bulguları, ulaştıkları sonuçlar ve önerileri ele alınarak, bütün bunlardan bir deprem politikasının üretilip üretilmeyeceği ana hatlarıyla tartışılacaktır.

1. Afet Politikası

Afet yönetimi ve politikalar, afete hazırlık, afetlerde sorumluluk ve mevzuatın etkili kullanımı, hukuksal sorunlar, afet eğitimi ve sosyoloji bu alanda öne çıkan konulardır. 2009’da kurulan AFAD⁴(Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı), hazırlamış olduğu sözlükte afeti şu şekilde tanımlar: Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay. Afet bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonuçtur (2014: 23). Tanımda her ne kadar teknoloji ve insan kaynaklı afetlere de yer verilse de, afetlerin kaynağının genellikle doğa olayları olduğu gerçektir. Yine AFAD’ın tanımında deprem, sel, kasırga ve heyelan gibi doğa olaylarının kendisinin değil, doğurduğu sonucun afet olarak ele alındığı ve bu sonuçta “toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı” gibi bir duruma işaret edilmektedir. Bu bağlamda milyonlarca yıldır gerçekleşen ve de gerçekleşecek olan doğa kaynaklı olayların, bir afete dönüşmesinde belirleyici olan “toplumdur”⁵. Yukarıda da belirtildiği şekliyle toplumların gelişmişlik düzeyi ve doğa olaylarının afete yol açmaması için alacakları önlemler, afetin etkileri açısından oldukça kritik bir önemdedir. Doğa olaylarının afetlere yol açmaması veya etkilerinin azaltılması, afet yönetimi gerçekliğiyle yakından ilgilidir. AFAD’a göre afet yönetimi, afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afet sonucunu doğuran olaylara zamanında, hızlı ve etkili olarak müdahale edilmesi ve afetten etkilenen topluluklar için daha güvenli ve gelişmiş yeni bir yaşam çevresi oluşturulabilmesi için toplumca yapılması gereken topyekûn bir mücadele sürecidir (2014: 33). Bu tanım, doğa olaylarının afete dönüşmemesi adına önleyici hazırlıkların yapılmasına, afete dönüşen durumlar karşısında hızlı ve etkili müdahaleyi ve afetten etkilenenler için gerekli yaşam çevreleri oluşturmasına vurgu yaparak, afetin çok boyutlu bir süreç olduğuna işaret etmektedir. Nitekim, AFAD’ın sözlüğünde afet yönetimine ilişkin şu açıklamada, yukarıda belirtilen tanım daha da ayrıntılandırılmaktadır: “Afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması amacıyla, afet öncesi, sırası ve sonrasında alınması gereken önlemler ve yapılması gereken çalışmaların planlanması, yönlendirilmesi, koordine edilmesi, desteklenmesi ve etkin olarak uygulanabilmesi için toplumun tüm kurum ve kuruluşlarıyla, imkân ve kaynaklarının belirlenen stratejik hedefler ve öncelikler doğrultusunda kullanılmasını gerektiren, çok yönlü, çok disiplinli ve çok aktörlü, dinamik ve karmaşık bir yönetim sürecidir” (2014: 33).

Afet yönetimini, afetlere ilişkin politikadan bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bu açıdan AFAD’ın sözlüğünde afet politikası şu şekilde tanımlanmıştır: “Ülkeyi yöneten siyasi iradenin, afet risk ve zararlarının azaltılması konusundaki misyon (görev) ve vizyonunun (ülkü) ne olduğunu; hangi önlemleri almak için nasıl bir yol izleneceğini; merkezi ve yerel düzeylerde

⁴Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’ndan önce, özellikle 1999 Marmara Depremi sonrasında birimler kurulmuştur. Bu bağlamda 1999’da Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’na bağlı olarak Afetler Merkez Koordinasyon Kurulu, merkezi bir afet yönetim birimi olarak kurulmuştur. Ayrıca 1999’da İçişleri Bakanlığı’na bağlı Afet Bölge Koordinatörlüğü ve Afet Bölge Koordinatörlüğüne bağlı il koordinatörlükleri kurulmuştur. Afetlerle ilgili bir diğer merkezi kurum ise 2000 yılında oluşturulan Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi (BKYM)’dir (Tercan, 2018: 110).

⁵Adaman, afetler ile toplumsallık arasında şu üç boyutu vurgulamaktadır. Birinci boyut, bir afetin, insanlığın doğaya müdahaleleri sonucunda ortaya çıktığı gerçeğidir. İkinci boyut, afetlere karşı hazırlıkta yeterince önlem alınmamışsa afetlerin yıkıcılığının çok daha fazla hissedilecek olmasıdır. Üçüncü boyut ise, afet sonrası müdahalenin yetersiz kalması durumunda yıkıcı etkinin artacağıdır (2021: IX).

nasıl örgütlenileceğini; önceliklerinin neler olduğunu ve hangi kaynakların kullanılacağını gösteren ve ulusal nitelikteki planların temelini oluşturan kısa, orta ve uzun vadeli faaliyetlerin tümü” (2014: 29). Hükümetlerin afetler karşısında misyon ve vizyona sahip olması, öncelikleri ve kaynakların kullanımını belirlemesi önemli olmakla birlikte afet yönetimine ilişkin tanımda da vurgulandığı gibi bu politikanın belirleyiciliğinde toplumun örgütlü ve örgütsüz tüm bileşenlerin sürece dahil edilmesi beklenmektedir. Örneğin Türkiye’nin yaşadığı 1999 Marmara Depremi, afetlere karşı politika geliştirme ve uygulamada sivil toplumun ne denli önemli olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda Tarih Vakfı’nın öncülüğünde depremden sonra 12-13 Kasım 1999’da “17 Ağustos Depreminde STK’lar Olarak Neler Öğrendik” başlıklı kapsamlı bir sempozyum düzenlenmiştir (Tarih Vakfı, 2000). Afet politikasının oluşturulmasında katılımcılığın yanı sıra hedeflenen uygulamaların sürdürülebilir olması gerekir. Bu bağlamda deprem sonrasında üniversiteler, belediyeler, sivil toplum kuruluşları tarafından deprem eğitimleri gerçekleştirilmiş olup, bu eğitimler sürdürülebilir olamamış, sosyal faaliyetlerden öteye gidememiş ve eğitim sistemi içerisine entegre edilememiştir (Varol ve Kırıkkaya, 2017: 6).

Depreme ilişkin afet politikası belirlenmede, Marmara Depremi’nin bir politik kırılmayı oluşturduğu söylenebilir. Kalkınma planlarında da görüldüğü gibi; Türkiye’de 1990’ların sonlarına kadar uygulanan afet politikaları reaktif, afet olduktan sonra yapılan çalışmaların ağırlıklı olduğu yara sarma politikalarıdır. Önleme ile ilgili çalışmaların önemsendiği proaktif politikalar ise 1999 Marmara Depremleri sonrası ülke gündeminde yoğun olarak yer almıştır (Tercan, 2018: 108). Bu süreçte deprem riski olan İzmir’de 1999 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Boğaziçi Üniversitesi arasında imzalanan protokol doğrultusunda İzmir Deprem Senaryosu ve İzmir Deprem Master Planı hazırlanmıştır. İzmir, 2001 yılında Birleşmiş Milletler’in RADIUS projesine dahil edilmiştir. RADIUS, (Risk Assessment Tools for Diagnosis of Urban Areas Against Seismic Disasters) “Kentsel Alanların Sismik Afetlere Karşı İncelenmesinde Risk Değerlendirme Araçları Projesi”dir. Bir diğer deyişle, BM Uluslararası Doğal Afetleri Azaltmanın On Yılı’na seçilen 9 kentten biri İzmir’dir (Koçak, 2004: 18). Deprem Master Planı ve Radius Projesi’nden yaklaşık 20 yıl sonra, 2020 yılındaki Ege Denizinde gerçekleşen deprem, 60 km ötedeki İzmir’in Bayraklı ve Bornova merkez ilçelerinde can kayıplarına yol açmıştır. Bunun üzerine İzmir İnşaat Mühendisleri Odası Başkanı Eylem Ulutaş Ayatar şu açıklamayı yapmıştır: “RADIUS projesi atıl kaldı. Aslında RADIUS projesindeki hedeflere ulaşılmış olsa bugünkü manzarayla karşılaşmış olmayacaktık. Tüm bu çalışmaları ve hedefleri sekteye uğratan bir diğer gelişme de imar affi oldu. Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı’nda başta okul ve hastaneler olmak üzere, mevcut binaların deprem risk gruplamasının 2017’ye kadar tamamlanması gerekiyor. İzmir özelinde bu risk gruplaması yapılmadı. ‘Sorumlu kimdir?’ sorusunun cevabını arayanlar söz konusu plana bakıp görebilir” (Milliyet Gazetesi, 2020).

Bütün bunlar depremlerden sonra, olası depremlere hazırlık noktasında makro düzeyde ve de kentler düzeyinde bazı girişimlerin olduğunu ancak bu girişimlerin uygulamaya dönüşmediğini ortaya koymaktadır. Üstelik afet politikaları ve stratejileri belirlenirken, kentlerin deprem riskini tespit eden bilimsel çalışmaların verilerinin dikkate alınmadığı, son depremde büyük yıkıma

uğrayan kentlerde de görülmüştür. Bu anlamda iki çalışmanın saptamaları üzerinde durulacaktır. Bunlardan ilki 2006'da Hüseyin Korkmaz'ın Antakya üzerine araştırmasıdır. Korkmaz'a göre 135 yıldır bölgede gerilimi boşaltacak bir deprem olmamıştır. Bu durum, her geçen gün olabilecek yıkıcı deprem riskini artırmaktadır. Korkmaz'ın çalışmasında Antakya şehrinin sismotektoniği ve depremselliği incelenerek sismik riskin boyutu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna göre mevcut yerleşmeler daha çok en zayıf ve zayıf zeminler üzerinde yer almaktadır. Bu nedenle yeni yerleşmeler öncelikle sağlam ve orta derecede sağlam zeminlerin topografik olarak yerleşmeye elverişli alanlarına inşa edilmelidir (2006: 49). İkinci çalışma ise Binali Tercan'ın 2018 yılındaki araştırmasıdır. Bu çalışmaya göre kent merkezlerine olan yoğun göçler sonucu oluşan nüfus artışları, kaçak yapılaşmalar, denetimsiz, plansız ve rant amaçlı kentleşme ve sanayileşme eğilimleri sürdürdüğü için özellikle depremler olmak üzere, gelecekte olası doğal veya insan kaynaklı olaylar karşısında çok daha büyük kayıpların ortaya çıkması olasıdır. Kentsel alanlarda ve hassas yapıların bulunduğu bölgelerde bina yapım teknikleri, yapı malzemeleri ve proje uygulamaları tavizsiz denetlenmelidir (2018: 117).

2. Yöntem

Sosyoloji alanında bütün bir coğrafyası fay hattı üzerinde inşa edilmiş Türkiye'de deprem üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Yapılanlar arasında makaleler, saha araştırmalarının yanında yüksek lisans ve doktora düzeyinde çalışmalarının olduğu da görülmektedir. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nde deprem anahtar kavramları kullanılarak yapılan taramaya göre sisteme kayıtlı 2662 tez var olup, 2000 tez görüntülenmektedir. Bu 2000 tez için "Sosyoloji Anabilim Dalı" taraması yapıldığında, sadece 19 adet tezin (yaklaşık %2) olduğu görülmektedir. Söz konusu 19 tezden, 17'si yüksek lisans ve 2'si doktora programında gerçekleştirilmiştir. Bu tezlerin 15'i Türkçe, 4 İngilizce dilinde yazılmış olup, 3 tezin erişimine izin verilmemiştir. Dolayısıyla 15 Türkçe ve 1 İngilizce olmak üzere 16 tez üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Sosyoloji alanındaki tezlerin daha çok Marmara, Van, Elazığ ve Erzincan depremlerini içerdiği tez dökümlerinden anlaşılmaktadır. Ele alınan 16 tezin 10'u nitel araştırma yöntemini, 3'ü nicel araştırma yöntemini, 2'si literatür tarama ve 1 tez de karma araştırma (nicel-nitel) yöntemini kullanmıştır. Deprem konulu tezlerin bulgu ve sonuçlarının içerik analizlerinin yapıldığı bu çalışmada, sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemi ve de bu yöntemin doküman taraması tekniği kullanılmıştır. Çalışmada sosyoloji ana bilim dalında gerçekleştirilen deprem konulu tezlerden kamusal bir deprem-afet politikası üretilebilmenin mümkün olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır.

Ayrıca "Afet çağında sosyolojiyi yardıma çağırmak" (Can, 2020: 18) arayışının, afet politikasını belirleyenler tarafından ne kadar önemsendiğinin ötesinde, acaba sosyoloji böyle bir yardıma hazır mı? Daha doğrusu bir deprem ülkesi olan Türkiye'de, deprem afetine ilişkin akademik sosyolojik tezlerin araştırma bulgu, sonuç ve önerileri; deprem afeti karşısında bütünlüklü bir afet politikası üretebilecek bir potansiyele sahipler midir? Sosyoloji, afetlere ilişkin yeni bilişsel perspektifler belirlenmesinde kamusal rolünü yerine getirebilmekte midir? Söz konusu

sorulara deprem konusunda gerçekleştirilen sosyoloji alanındaki lisansüstü tezlerin bulguları ve ulaştığı sonuçların içeriksel değerlendirilmesi üzerinden yanıt aranmaya çalışılmıştır.

3. Deprem Konulu Sosyoloji Lisansüstü Tezlerin Değerlendirilmesi

Toksoy (2000), “17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Sonrasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”nü belirlemeye yönelik yaptığı yüksek lisans tezinde sivil toplum kuruluşlarının tarihçesine değinerek 17 Ağustos depreminde sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları, birbirleriyle ve devletle olan ilişkileri, gönüllülerle ilişkileri ve depremi yaşayanların sivil toplum kuruluşlarına bakışını deprem bölgesinde yaptığı saha araştırmasına dayandırarak çözümlenmiştir. Ocak-Mart 2000 tarihleri arasında İzmit’te 802 tane prefabriğin bulunduğu bir alanda yirmi altı hane reisiyle görüşmeler yapılmıştır. Deprem deneyiminin ne anlam ifade ettiğine dair çıkarımlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Tezin ortaya çıkardığı bulgulardan birisi sivil toplum örgütlerinin afet politikalarının olmamasının organizasyon sorunlarına neden olduğu ve gönüllüleri etkili bir şekilde kullanamadıkları yönündedir. Yapılan saha araştırmasında ayrıca görüşme yapılanların sivil toplum kuruluşları hakkında net bir algıya ya da bilgiye sahip olmadıkları belirtilmiştir. Tezin bir başka bulgusuna göre, “her ne kadar sivil toplum kuruluşlarının deprem bölgesinde uzun süreli ve yoğun faaliyetlerde bulunmuş oldukları gözlemlenmişse de, bu kuruluşların depremi yaşamış insanların hayatında kalıcı izler bırakacak ve onları kendi sorunları etrafında örgütlü yapılar oluşturacak faaliyetlerde bulunmalarını teşvik edecek bir düzeyde çalışmadıkları ya da böyle bir tarz tarif edemedikleri tespit edilmiştir” (Toksoy, 2000: 157). Sivil toplum kuruluşlarının Türkiye’de afetler konusunda yeterli bir deneyime sahip olmaması, daha çok sosyal hizmet amaçlı vb çalışmalarından kaynaklı olmakla birlikte zamanla bir gelişme gösterdiklerini söylemek mümkündür. Nitekim Çalışkan ve Kaya’nın belirttiği üzere son İzmir Depremi sonrasında deprem çadırlarının kurulduğu alanlarda, devlet-yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarda bulunduğu, ayrıca örgütsüz gönüllülerin de adeta bir yardım seferberliğine giriştikleri gözlemlenmiştir (2021: 1054).

Bektaş (2016), “İslami Düşünce Dünyasında Deprem Algısı: 1999 Marmara ve 2011 Van Depreminin İslami Basın ve Yazında Yer Alma Biçimi” isimli yüksek lisans tezinde nitel açıdan yaptığı karşılaştırmada şu sonuçlara ulaşmıştır: “1999 Marmara Depremi ve 2011 Van Depremi üzerine İslami yazında (kitaplar, araştırma projeleri, günlük gazeteler vb.) yer alan bütün tartışmaların ortak noktası depremlerin ilahi gücün kontrolünde gelişen afetlerden biri olmasıdır. Bu çevrelere göre, deprem, genel olarak Allah’ın bir takdiridir ve insanların eylemlerinin sonuçlarına ilişkin Allah’ın bir ikazıdır. Depremlerin birer doğa olayı olarak algılanıp yalnızca bilimsel verilerle açıklanmaya çalışılmasına karşı çıkılmaktadır. Hem Marmara depreminde hem de Van depreminde Allah olayların seyrine müdahale etmek amacıyla depremleri araç olarak kullanmıştır” (Bektaş, 2016: 108).

Tezin sonucuna göre, “farklı kültürel değerlere ve dine sahip toplumların yaşadığı coğrafyalarda meydana gelen depremlerin ortak algısı, Tanrı’nın depremler aracılığıyla yolunda

gitmeyen yaşamlara müdahale etmiş olmasıdır ve bu müdahale biçiminin anlamlandırılması mevcut siyasal ve sosyal konjonktürden bağımsız değildir” (Bektaş, 2016: 111-112). Bu tez belli bir toplumsal kesimde, deprem gibi bir doğal olayın açıklamasında, geleneksel düşünme biçimine dayalı bir bakışın hâkim olduğunu ortaya koymaktadır.

Bilik (2015), “2011 Van Depremleri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz-Mekân, Afet Yönetimi ve Algı” isimli tezinde depremin ortaya çıkardığı sorunlara sosyal boyuttan yaklaşmıştır: Bilik’e göre, “neredeyse her depremden sonra birçok sosyal, ekonomik, psikolojik ve demografik problemler ortaya çıkar. 2011 Van Depremleri’nin ardından benzer problemlerin ortaya çıktığı söylenebilir. Bu araştırma bu problemlerden üç tanesine sosyal boyuttan bakmayı amaçlamıştır” (Bilik, 2015: 7). Görüşmeler farklı sosyal-ekonomik kategoride değerlendirilecek üç ayrı mahallede her mahalle için 75 kişi olmak üzere toplamda 225 kişi ile yapılmıştır. Şöyle ki; “Alt düzey sosyo-ekonomik katmanı temsilen Hacıbekir Mahallesi, orta düzey sosyo-ekonomik özellikteki katmanı temsilen Ali Paşa Mahallesi ve üst düzey sosyo-ekonomik özellikteki katmanı temsilen de Cumhuriyet Mahallesi seçilmiştir. Örneklem seçiminde mahallelerin eğitim oranları, sağlık sigortası ve demografik özellikler gibi çeşitli ön referanslar dikkate alınmıştır. Sosyo-ekonomik katmanları temsil eden her mahalle için 75 toplamda 225 kişi ile yüz yüze anket uygulanmıştır” (Bilik, 2015: 44). Tezin bulgularına göre, “Afetzedelerin bireysel anlamda depremlere hazır olma durumlarına bakıldığında sosyo-ekonomik düzey fark etmeksizin tüm katılımcıların depremlere dönük yeterli hazırlık yapmadıkları görülmüştür. Hazırlık yapanların sosyo-ekonomik özellikleri dikkate alındığında üst ve orta düzey sosyo-ekonomik özellikteki afetzedelerin alt düzey sosyo-ekonomik özellikteki afetzedelere oranla daha bilinçli ve daha hazırlıklı oldukları sonucuna ulaşılmıştır” (Bilik, 2015: 184). Yukarda, Bektaş’ın (2016) tez çalışmasının sonuçlarıyla örtüşen bir durumu burada da görmekteyiz: “Araştırmaya katılan afetzedelerin % 88’i depremin bir kader olduğuna ve Allah’ın insanlara verdiği bir uyarı olduğuna inanmaktadır. Bu inanış üst düzey sosyo-ekonomik özellikten alt düzey sosyo-ekonomik özelliğe doğru gittikçe artmaktadır” (Bilik, 2015: 185). Tezin önerileri de ise oldukça dikkat çekicidir: “Mevcut Van kent yerleşkesinin zemininin zayıf olması ve kentin 1. derecede deprem bölgesi olması nedeniyle kentin direnci yüksek alanlara doğru genişlemesinin sağlanması ve mevcut yerleşkedeki yapıların ciddi bir yapı kontrol testinden geçirilerek depremlere karşı dirençlerinin yükseltilmesi gerekir. Mevcut yerleşke üzerindeki kat sayısı zemin ve depremsellik durumları dikkate alınarak belirlenmesi olası depremlerden daha az kayıpların yaşanmasında etkili olacaktır” (Bilik, 2015: 190). Tezin eleştirel olarak yaklaştığı bir konu ise afet yönetimi ile ilgilidir. Bilik’e göre: “2011 Van Depremleri’nden sonra yürütülen afet yönetiminin hâlâ beklenilenden uzak olduğu ve afetzedelerin imdadına yeterince yetişmediği anlaşılmıştır. Afet birimleri arasında yaşanan koordinasyon eksikliği ve politik çekişmeler nedeniyle afetzedeler mağdur olmuşlardır. Ayrıca afetzedelerin tespiti ve yardımların ulaştırılması konusunda birimlerin yeterince organize olamadıkları anlaşılmıştır. Yaşanılacak olası anlaşmazlıklardan afetzedelerin zarar göreceği düşünülerek daha katılımcı bir yönetim modelinin geliştirilmesi gerekmektedir” (Bilik, 2015: 192). 6 Şubat 2023 depreminde de ne yazık ki afet yönetimi konusundaki sorunların sürdüğü görülmüştür.

Özaydın (2017), “2011 Van Depremleri Sonrası Kalıcı Afet Konutlarındaki Yaşam Koşulları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma” isimli tezinde afet konutlarında kalan insanların sosyal ilişkilerine eğilmiştir. Araştırmanın amacı şu şekilde formüle edilmiştir: “Afet konutlarına zorunlu olarak yerleşen insanların gönüllü birlikteliği nasıl sağladıkları, eski yerleşim yerlerinde edindikleri komşuluk, arkadaşlık, akrabalık gibi sosyal ilişkilerinin bu konutlara yerleştikten sonra ne gibi değişiklikler gösterdiğini ortaya koymaktır. Aynı zamanda bu konutlara yerleştikten sonra gündelik hayattaki ve bu hayata uyum noktasında yaşadıkları sorunları da açıklamaya çalışmaktır” (Özaydın, 2017: 51). Tezde 477 kişiye anket uygulanmıştır. Anketlerin yanı sıra 10 kişiyle derinlemesine mülakat (görüşme) yapılmıştır. Mülakat yapılan kişilerin 6’sı kadın 4’ü ise erkektir. Kadınların 5’i ev hanımı ve 1’i öğretmen olup, erkeklerde ise memur, işsiz, emekli ve öğretmen bulunmaktadır. Mülakat yapılan kişilerin 5’i Kevenli, 5’i ise Edremit TOKİ’de ikamet etmektedir. Nitel araştırma yönteminden biri olan kartopu seçimiyle belirlenen bu kişilerle görüşme yapılmış dolayısıyla yaşam koşullarını daha detaylı anlamak ve araştırmak amaçlanmıştır (Özaydın, 2017: 54). 2011 Van Depremleri sonrası inşa edilen kalıcı afet konutlarında karşılaşılan sorunları merkeze alan çalışmanın sonuçları genel hatlarıyla şu şekildedir: “Afet konutlarının genellikle şehir merkezine görece uzak yerlerde inşa edilmesi insanların kent merkezi ile olan iletişimini zayıflatmıştır. Yeni yerleşkede sosyal hizmetlerin ve kentsel servislerin yetersizliği önemli bir problem oluşturmaktadır. Bunun yanında müstakil tipi az katlı evlerde oturanların deprem sonrası çok katlı binalarda oturmak zorunda kalmaları mekân-insan ve kamusal alanı kullanımı açısından birtakım gerilimlere yol açtığı ortaya çıkmaktadır. Kalıcı afet konutlarının maliyeti ve geri ödeme mevzusunun burada yaşayan grupların beyanları esas alındığında bireyin bütçesi ve kent ekonomisi için büyük bir yük oluşturduğu/oluşturacağı altı çizilen önemli bir husus olmuştur” (Özaydın, 2017: 153-155).

Aslangiri (2019), “2011 Van Depremlerinin Ardından Kırsal Alanlarda Yeniden Yapılanma Süreci” isimli tezinde Van’ın Erciş ilçesine bağlı köylerde yaşayan köylülerden 25 hanede 31 kişiyle görüşme gerçekleştirmiştir. Mayıs ve Haziran 2018 tarihleri arasında yapılan görüşmeler ortalama 40-60 dakika sürmüştür. Aslangiri tez çalışmasındaki amacını şöyle aktarmaktadır: “Bu çalışmada 2011 yılında Van’da meydana gelen depremlerde ağır hasar almış köylerin yeniden yapılanma sürecine ışık tutmaya çalıştım. Erciş’te toplamda 3 köyde 31 kişiyle yaptığım derinlemesine görüşmede; deprem anı ve sonrasında yaşanan zorlukları, depremden sonra alınan yardımları, konutların yapım sürecinde yaşananları ve hâlen devam etmekte olanları katılımcıların anlatılarına odaklanarak sunmaya çalıştım” (Aslangiri, 2019: 72). Aslangiri, tezinin önerilerini ise genel olarak şöyle sıralamıştır: AFAD’ın desteğiyle, kırsal alanlarda yaşayanlara yönelik afet farkındalığını yükseltecek etkinlikler dizisi düzenlenmesi; daha geniş bir araştırmayla konutlarla ve depremden sonraki yaşantılarla ilgili sorunların ortaya çıkarılması; AFAD’ın kırsal alanları ve bu alanlarda yaşayan dezavantajlı grupları (çocuklar, engelliler, yaşlılar, kadınlar vb) Türkiye Afetlerle Mücadele Planı’na (TAMP) dâhil etmesi; STK’ların afet bilincinin geliştirilmesi yoluyla köylere destek olmalarının önünün açılması; konut tasarımında ve afet öncesi anı ve sonrasındaki süreçlerde köyler hakkında bilgi sahibi olan sosyologların yetiştirilmesi ve onlardan sürekli destek alınması; sorumluluk bilincinin yalnızca AFAD’a yüklenmemesi; belediyelerin, köy

meclislerinin, STK'ların, kent konseylerinin ve üniversitenin de sorumluluk yüklenmesi için ortak çalışmalar yürütmelerine destek olunması (Aslangiri, 2019: 78-79).

Aykutalp (2016), “Felaket Kapitalizmi, Kapasite Yoksunluğu ve Kent: 2011 Van Depremi Örneği” isimli doktora tezinde, 23 Ekim 2011 ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde Van kentinde meydana gelen iki depremin yarattığı ekonomik, politik ve mekânsal kırılmalıkların ve kapasite yoksunlaşmasının felaket kapitalizmi araçlarının uygulanmasında yarattığı şartlara odaklanmıştır. Ayrıca çalışma, 2000 sonrası Türkiye kentlerinde gözlemlenen neoliberal kentleşme sürecinin ve devletin mekâna müdahale biçiminin Van depremi sonrası süreçte nasıl bir değişim geçirdiği konusunu ele almaktadır (Aykutalp, 2016: 9-10). Tezin bulgularına göre, “2011 Van depremini takip eden beş yıl içerisinde kentsel topluluğun ekonomik, psikolojik ve mekânsal kapasitelerinde önemli değişimin ortaya çıktığını gözlemlemek mümkündür. Beş yılın sonunda ortaya çıkan atmosfer bir bakıma olası bir depremin maddi zeminini oluşturmaktadır. Deprem sonrası kentin yeniden yapılanma sürecini de dikkate alırsak topluluğun kapasitelerinin artırılması ve doğal afetlere dayanıklı bir kent inşa etme konusunda başarılı bir politika izlenmediği gerçeğiyle karşı karşıya olduğumuzu söylemek yanlış olmaz” (Aykutalp, 2016: 208). Ayrıca Aykutalp’a göre, “Deprem sonrası Van kenti konut üretimi ve kentsel dönüşüm projeleri yoluyla sermaye birikimi için bir fırsat alanı olarak kurgulanmıştır. TOKİ öncülüğünde büyük ölçekte konut üretimine odaklanan bir sermaye birikimi süreci izlenmiştir. Bu bakımdan Van kenti “doğal felaketi” fırsata çevirme amacı taşıyan neoliberal kentleşme pratiklerinin uygulama alanı bulduğu özgün bir mekân halini almıştır” (Aykutalp, 2016: 214).

Kaya (2017), “Visual Economies of Disaster: The Circulation of an Image of the Van Earthquake -Felaketin Görsel Ekonomileri: Van Depremi'ne Ait Bir Görselin Dolaşımı” isimli yüksek lisans tezinde, Van Depreminde 13 yaşındaki bir depremzedenin/kurbanın görsel imgesinin üretimi ve dolaşıma sokulmasını eleştirel açıdan irdelenmiştir. Depremi sembolü haline getirilen bu görsel dair üretimlerin, haber kuruluşlarının vb. aslında tartışma gerektirdiğini ifade ederek felaketlerin görselleştirilmesinin arka planına dikkat çekmiştir. Burada Kaya'nın, görselliğin bir mücadele alanı haline getirildiğini sosyolojik bir sorunsal olarak gördüğünü belirtmek mümkündür.

Bilik (2019), “Depremler Açısından Van Kent Merkezinin Zarar Görebilirliği” isimli doktora tezinde, araştırmanın temel amacını şu şekilde belirtmektedir: “Jeolojik açıdan sismik özelliklere sahip bir bölgede kurulduğu için geçmişten bugüne sürekli büyük depremlere maruz kalan ve neredeyse her seferinde bu depremlerden can kaybı, yaralanma ve büyük ekonomik zararlarla afeti yaşayan Van kent merkezinin depremlere karşı sosyomekansal, sosyal ve ekonomik zarar görebilirlik düzeyini ortaya koymaktır” (Bilik, 2019: 48). Araştırmada Bilik, Van kent merkezinin sismik özellikleri kadar yüzeydeki kırılma yapı, insan ve sistemleri nedeniyle de zarar görebilir durumda olduğunu ortaya koymuştur. Bilik'in saptamalarına göre, “Günümüz bilim ve teknolojiyle sismik aktiviteler önlemeyeceğine göre yüzeydeki zarar görebilir unsurların bir an önce güçlendirilmesi gerekir. Bu minvalde öncelikle yerel yönetimler kentin kırılmalığını

daha da arttıracak popülist politikalarından kaçınmalı; kaçak yapılaşmanın önüne geçecek uzun erimli planlar, programlar geliştirmeli ve özellikle kentin zarar görebilirliğini arttıran hasarlı yapı stokuyla ilgili kalıcı çözümler üretmelidirler. Ayrıca daha dirençli bir kent için yapı kontrol mekanizması tavizsiz bir şekilde yürütülmeli; kentin gelişim seyrinde sismik açıdan daha sağlam yerleşmeler tercih edilmelidir. Kalabalık, yoksul, bilinç düzeyi düşük hanelerden müteşekkil bir kent afetlerden kendini kurtaramaz. Bu anlamda başta giderek kronikleşen ve zarar görebilirliğe yol açan kent yoksulluğuna karşı çözümler üretilmeli, bilinç düzeyini arttıracak politikalar geliştirilmelidir” (Bilik, 2019: 232).

Bayındırlı (2016), “Van Depremi Sonrasında Geçici Barınma Çözümleri” isimli yüksek lisans tezinde Van’da 23 Ekim ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde meydana gelen depremlerden sonra ortaya çıkan barınma sorununu çözmek adına planlanan konteyner kentlerde yaşayan insanların sorunlarını ele almıştır. Bayındırlı, araştırmanın amacını şöyle formüle etmiştir: “Van depremi sonrasında evlerini kaybeden veya deprem korkusuyla evlerine giremedikleri için konteyner kentlere yerleştirilen ailelerin sorunlarına odaklanacak, söz konusu ailelerin yaşamlarında ne tür değişiklikler olduğu; sosyal, ekonomik, psikolojik olarak hangi sıkıntılarla karşılaştıkları araştırılacaktır” (Bayındırlı, 2016: 46). Çalışma, Van kentinde kurulan toplam 35 konteyner kentten, 4 konteyner kentte yapılmış ve sahada 100 anket uygulanmıştır. Anketlerin 60’ı kadınlarla 40’i erkeklerle gerçekleştirilmiştir. Anketlerin yapıldığı konteyner kentler Anadolu Konteyner Kent, Ahmedî Hani Konteyner Kent, Ferman Konteyner Kent, Van Gölü Konteyner Kent’lerdir. Bu konteyner kentlerin farklı sosyo-ekonomik yapıları sahip olmasına dikkat edilmiştir. Her konteyner kentte 25’er kişi ile anketler yapılmıştır (Bayındırlı, 2016: 48). Elde edilen verilere göre, “yaşanan afet her ne kadar insanları korku ve tedirginlikte eşitlese de konteyner kentlerde kurulan yeni yaşamda ekonomik ve sosyal farklılıklar kendilerini göstermiştir. Konteyner kentlerde yeniden örgütlenen hayatta ekonomik ve sosyal eşitsizlikler yeniden kurulmuş konteyner kentlerin kendi aralarında açık farklılıklara sahip olmasına sebep olmuştur” (Bayındırlı, 2016: 114).

Taşkın (2019), “Bir Hafıza Çalışması: Kolektif Bellek Üzerinden 2011 Van Depremlerine Bakmak” isimli yüksek lisans tezinde toplamda yirmi bir görüşme gerçekleştirmiştir. 13 erkek ve 8 kadınla yapılan görüşmelerde yarı yapılandırılmış nitelikte sorular kullanılmıştır. Ayrıca görüşmeler boyunca izin alınarak ses kayıt cihazından yararlanılmıştır. Taşkın’ın çalışması, hafıza ve deprem ilişkisi açısından 2011 Van depremlerinin kent halkının hafızasında nasıl yer aldığını ortaya çıkarmayı hedeflemiştir (Taşkın, 2019: 97). Tez yazarının ifadesine göre bu çalışma, deprem literatüründe yapılan diğer çalışmalardan farklı bir noktaya odaklanmayı amaçlamıştır. Depremi toplumsal hafıza bağlamında ele alarak, depremin insanların hafızasında nasıl yer edindiğini ve ne şekillerde hatırlandığı incelenmiştir. Hafıza çalışmalarının temel amacı insanların geçmişi hatırlamalarını sağlamak ve hatırladıkça geçmişte yaşadıkları deneyim ve gerçeklikle yüzleşerek onu yeniden inşa ederek unutulmasını engellemektir. Şüphesiz depremde can kaybı yaşayan insanlar için deprem unutulmaz olduğu gibi üzerine konuşulması da kolay değildir, ancak depreme yönelik kolektif düzeyde bir bilincin oluşması ve önlemlerin alınması için hatırlamaya ve aynı zamanda bunu ortaya çıkaracak çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu tür çalışmalar, deprem gibi uzun zamana yayılan yıkıcı etkileri olan bir olgunun farklı yönlerden

nasıl deneyimlendiğini ve toplumsal olarak ne tür izler bıraktığını anlamak açısından önemli bilgiler sunacaktır (Taşkın, 2019: 102).

Demirelli'nin (2023), "Deprem Nedeniyle Yaşadıkları Semtleri Değişen Kadınların Komşuluk İlişkileri Üzerine Bir Araştırma: Elazığ Örneği" isimli tezinde Elazığ'da 24 Ocak 2020'de yaşanan 6.8 şiddetindeki depremde evlerinin yıkılması veya hasar görmesi nedeniyle yaşadıkları semtleri değiştiren kadınlarla görüşülmüştür. Çalışmanın örneklemini araştırmaya gönüllü olarak katılan 30 kadın oluşturmuştur (Demirelli, 2023: 27). Demirelli'nin aktarımı ile bu "araştırmada kadınların yeni yerleşim yerleri olan TOKİ konutlarında henüz birbirlerini tanımadıklarını, bu nedenle komşuluk ilişkilerinin yüzeysel düzeyde olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Bu bağlamda site yönetimlerinin, site sakinlerinin birbirleriyle tanışmalarını ve kaynaşmalarını sağlayacak etkinlikler düzenlemesinin sitedeki komşuluk ilişkilerini artıracak ve güçlendireceği söylenebilir. Araştırmada kadınların tüm site sakinlerini komşuluk gruplarına dâhil ettiklerini ancak komşuluk gruplarına katılmak istemeyen, sosyo-kültürel açıdan farklı olan ve kendilerinden farklı düşünce yapısına sahip olan bireyleri komşuluk gruplarına dâhil etmediklerini ifade ettikleri belirlenmiştir. Bu bağlamda site yönetimleri başta olmak üzere yerel yönetimlerin kültürel etkileşimi ve kültürler arası paylaşımı artıracak etkinlikler düzenlemelerinin komşuluk ilişkilerini artıracakı söylenebilir" (Demirelli, 2023: 58).

Kişi (2022), "Depremın Sosyolojik Boyutu: 2020 Elazığ Depremzedeleriyle Yapılan Niteliksel Bir Araştırma" isimli yüksek lisans tezinde; "24 Ocak 2020 tarihinde gerçekleşen Elazığ depremi özelinde depremzedelerin deprem öncesi, deprem anı ve deprem sonrasındaki yaşamsal deneyimlerini anlamanın yanı sıra depremzedelerin sosyal yapı içerisinde kendilerine yüklenen toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak deprem sürecinde karşılaştıkları güçlükleri" incelemiştir (Kişi, 2022: 5). Katılımcılardan 1 kişi çadırda, 7 kişi konteynerda, 8 kişi TOKİ'de 17 kişi ise kendilerine ait ya da kiralık evlerinde yaşamaktadır. Çalışmada, 24 Ocak 2020 Elazığ depreminden etkilenen 18-65 yaş arasında farklı sosyo-ekonomik statüden gelen 22 kadın ve 11 erkek olmak üzere toplamda 33 kişiyle derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir (Kişi, 2022: 33). Araştırmada "neredeyse her sorulan soruda ortaya çıkan bir bulgu olarak görüşülen katılımcıların akrabalık ve komşuluk bağlarının kuvvetli olması durumu söz konusu olmuştur. Bu da katılımcıların sosyal sermayelerinin güçlü olduğu anlamına gelmektedir. Depremden sonraki toparlanma sürecinde birçok katılımcının akrabalarından sosyal, ekonomik ve psikolojik anlamda destek aldıkları görüşme bulgularında ortaya çıkmıştır. Sermaye biçimlerini (ekonomik sermaye, sosyal sermaye, kültürel sermaye) aktif bir şekilde kullanabilen katılımcıların büyük çoğunluğu, depremden sonra yeniden düzen oluşturma noktasında sermaye biçimlerinden faydalanmışlardır" (Kişi, 2022: 117). Öte yandan toplumsal cinsiyet rol ve beklentilerinin oluşturduğu eşitsizlikten dolayı kadın ve erkek bireylerin günlük hayatta yaşadıkları güçlükler afet durumunda da benzer şekilde gerçekleşmektedir (Kişi, 2022: 117). Bu araştırmada "afetlere dirençli toplum olmadığımız gerçeği tekrar su yüzüne çıkmıştır. Afetlere yönelik alınacak fiziksel önlemlerin yanında bilinçlenme çalışmalarının medyanın da dahil olduğu kapsamlı bir dönüşüme ihtiyaç duyulmaktadır. Afet konusunda toplumsal cinsiyet perspektifi ile yapılacak yeni

araştırmaların toplumsal cinsiyete duyarlı afet politikaları geliştirilmesinde katkı sunacağı düşünülmektedir” (Kişi, 2022: 119).

Aytoğan (2022), “Depremın Kentsel Etkilerine Genel Bir Bakış: İstanbul/Beylikdüzü İlçesi Örneği” isimli yüksek lisans tezinde İstanbul ilinin Beylikdüzü ilçesinin (1999 Marmara depremleri) afet sonrası kentleşmesindeki mevcut durum analizini farklı boyutlarıyla kaynaklar üzerinden incelemiştir. Bu farklı boyutlar, sosyolojik bakış açısıyla ele alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır (Aytoğan, 2022: 3). Söz konusu “çalışmada doğal afetlerin insanlara vermiş olduğu zararlar sonucunda afetlerden etkilenen insanların daha güvenli, ekonomik, yaşanılabilir alanlara yöneldiği tespit edilmiştir. Yeni yerleşimlerde özellikle nelerin tercih edildiği ve önemsendiği görülmektedir. Beylikdüzü ilçesinin gerek tercih edilme sebepleri gerek yapısı gerekse ekonomiye katkısı açısından önemli olduğu vurgulanmıştır. Doğal afetler sonucunda, insanların kaçış noktası haline gelen Beylikdüzü ilçesinin, kentsel yapılaşmada örnek olacak bir ilçe olduğu, modern kentleşmenin yanı sıra tarım ve hayvancılıkla da kendisini ön plana çıkarttığını, turizm ve ticaret limanlarıyla ekonomik açıdan kendisini kanıtlamış ender ilçelerden biri olduğu tespit edilmiştir” (Aytoğan, 2022: 61).

Yetişkin (2022), “Toplumsal Hafıza ve Mekân İlişkisi Bağlamında Deprem: Erzincan İli Örneği” isimli yüksek lisans tezinde, 1939 ve 1992 yıllarında Erzincan yöresinde meydana gelmiş olan iki yıkıcı depremin, Erzincan kent hafızasını mekân üzerinden nasıl şekillendirdiğini araştırmıştır. Bu doğrultuda ele alınan konunun incelenmesi için toplumsal hafıza, afet ve deprem literatüründen yararlanmıştır (Yetişkin, 2022: 6). Araştırmanın amacı depremin mekân, anıt ve yazılı gelenek kapsamında ve Erzincan kenti özelinde kent hafızasını nasıl inşa ettiğini ve kuşaklar arası aktarımın nasıl gerçekleştiğini tespit etmeye dönüktür. Genel olarak toplumsal hafıza çalışmaları “geçmişle hesaplaşma” ve “geçmişle yüzleşme” kapsamında yapılmaktadır. Bu araştırma, literatürde görece daha az çalışılan; toplumsal hafıza ve deprem ilişkisi, afet sosyolojisi veya depremin oluşturduğu etkileri konu edinecek çalışmalara katkı sunmayı hedeflemesi açısından da önemlidir (Yetişkin, 2022: 13). Erzincan kenti özelinde yapılan çalışmada aile anlatılarının, eğitim kurumlarının, anıtların, kentte yenilenen binaların, ağıtların ve destanların depreme yönelik hafızayı inşa etmeye yardımcı olduğu ifade edilmiştir. Yetişkin’e göre “bireylerin otobiyografik hafızalarında bulunan deprem fenomeni diğer bireylerle kurulan iletişimler sonucunda daha canlı bir hale gelmekte ve yayılmaktadır. Bireylerin hem kendileri arasında hem de buldukları mekân ile kurdukları etkileşimler sonucu kent hafızası inşa süreci gerçekleşmektedir (Yetişkin, 2022: 124). Araştırmanın ortaya çıkardığı sonuçlara şöyle bakılabilir: “Erzincan halkında deprem hafızasının inşasında aile, anıtlar ve kentin kendisi etkilidir. Toplumsal hafızanın iki temeli olarak ele alabileceğimiz hatırlama ve unutma verilerde kendini göstermektedir. Araştırmada hafıza kaynakları olarak ele alınan mahalleler, tren garı ve İsmet İnönü anıtından hiçbir katılımcı bahsetmemiştir. Bu noktada unutmanın gerçekleştiği söylenebilir. Mahalleler 1939 depreminden sonra inşa edilen mahallelerdir ve günümüzde kentsel dönüşüm kapsamında yenilenmiştir. Deprem hafızasının aktarımında eksikliklerin olduğu ve 1939 depremine yönelik bir unutmanın gerçekleştiği görülebilir. Erzincan halkının hafızasında

deprem büyük ölçüde vardır ve depreme karşı olan bakış kader inancı ile ilişkilidir. Katılımcılar genellikle Erzincan memleketleri olduğu için ve sevdiklerinin, yakınlarının burada olmasından dolayı Erzincan'dan gitmeyi düşünmemişlerdir. Ayrıca nereye gidilirse gidilsin depremden kaçamayacaklarını düşündükleri için Erzincan'da kalmayı daha uygun bulmuşlardır. Bu noktada endişeye/korkuya rağmen mekânın sahiplenildiği görülmektedir” (Yetişkin, 2022: 128).

Ay (2022), “Deprem Mağduru Yaşlılarda Mekân Aidiyeti: Elazığ İli Örneği” isimli yüksek lisans tezinde, Elazığ'da 24 Ocak 2020'de 6.8 şiddetinde gerçekleşen deprem ve sonrasında yaşlı bireylerden, yaşananların anlatılması istenmiştir. Bunlara ek olarak yerleşmenin taşınma süreci, görüşmecilerin bunu nasıl öğrendikleri, neler hissettikleri, yeni yerleşmedeki konutlarına hangi koşullarda sahip oldukları ve iki yerleşme arasındaki yaşam koşulları karşılaştırması yapılmıştır. Çalışmanın, görüşmecilerin gözünden iki yerleşme arasındaki mekânsal ve sosyal farklılıklara ilişkin analizin gerçekleştirilmesi açısından önemli olduğu belirtilmiştir (Ay, 2022: 4). Araştırma için “mahalle muhtarlarından edinilen bilgilere göre, Aksaray Mahallesi'nde toplam 514 hane yıkılacak ve bu hanelerde yaşayan 2056 kişiden 204'ünün 65 yaş üstü yaşlı birey olduğu tespit edilmiştir. Hicret Mahallesinde ise; 120 hane yıkılacak olup burada yaşayan 496 kişiden 48'inin 65 yaş üstü yaşlı birey olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu veriler ışığında her iki mahalleden 10'u erkek, 13'ü kadın olmak üzere 23 gönüllü yaşlı birey, örneklem olarak belirlenmiştir” (Ay, 2022: 6). Araştırmanın sonuçları temelinde araştırmacının önerilerine bakmak gerekirse: “Yaşlı bireylerin kendi yaşlıları ile vakit geçirebilecekleri, temel ihtiyaçlarının yanı sıra psiko-sosyal ihtiyaçlarının da karşılanabileceği mekânlar oluşturulmalıdır. Özellikle mekânsal tasarımlar yaşlı bireylerin hem kendi evlerinde hem de yaşadıkları kurumlarda ihtiyaca yönelik tasarlanmalıdır. Kendi evinde yaşamayı tercih eden yaşlı bireyler, toplumdan soyutlamadan çevreleriyle ilişkilerini destekleyerek sosyalleşmeleri sağlanmalıdır. Yapılan mekânlar yaşlı bireylerin fiziksel ve ruhsal gelişimlerine bağlı olarak ihtiyaç ve isteklerine cevap verebilecek şekilde tasarlanmalıdır. Yaşlı bireylerin en temel ihtiyacı olan huzur ve sükûneti sağlayan, onların güven ve uyum duygusu içinde, yaşlıları ile birlikte vakit geçirebilecekleri yaşam alanları (sinema, park, gezi, alışveriş, kitap okuma, örgü vb.) oluşturulmalıdır” (Ay, 2022: 95-96).

Şikar (2023), “Afet Sosyolojisinde Sosyal Sermayenin Güven Boyutunun İncelenmesi: 2020 İzmir Depremi Örneği” isimli yüksek lisans tezinde, 2020 yılı Ekim ayında İzmir deprem bölgesinde yaşayanların deprem sonrasında “iyileştirme” aşamasında insanların yardım etme faaliyetlerine katılıp katılmama durumunu sosyal sermayenin güven boyutu ile araştırmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda araştırmayı oluşturan temel soru şu şekilde ifade edilmiştir: “Afet sonrasında sosyal sermayenin güven boyutunun artmasının yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerine etkisi var mıdır?” (Şikar, 2023: 51-52). Araştırmanın örnekleme, İzmir ve İzmir kent merkezinde yer alan, Bayraklı merkez olmak üzere; Bornova, Konak, Karşıyaka, Karabağlar ve Çiğli bölgelerinde bulunan depremlerden doğrudan etkilenen bireylerden oluşmaktadır. Araştırmada, yardımlaşma eylemlerine katılımı etkileyen sosyal sermayenin güven boyutunun ana hatlarının içerisinde aile, akraba, komşu ve çevreye karşı güven duyma inceleme konusu yapılmıştır. Bu anlamda yardımlaşma ve dayanışma eylemlerine katılım aynı inanç, aynı etnik

grup, yaşadığı kentteki insanlar ve akrabalık bağı olan kişilere karşı güven çerçevesinde analiz edilmiştir (Şikar, 2023: 74). Şikar'a göre, "2020 İzmir depreminde görülen yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerine katılımın önemini yaşadığımız son depremde bir kez daha fark etmenin getirdiği bilincin etrafında yorumlayacak olursak; insanlar var oldukça afetler son bulmayacaktır. Ancak yine insanlar var oldukça afetlere yardımlaşma eylemleri arttıkça toplumun birbirine olan güveni arttıkça afetin ortaya çıkartacağı olumsuz durumlar en aza inecektir. Doğal devinim sürecinin hiçbir insanın hayatında olumsuz etki bırakmayacağı, doğal süreci afet olarak nitelendirmeyeceğini zamanlar yardımlaşma ve dayanışmaya aktif katılım ile sağlanacaktır" (Şikar, 2023: 79).

Sonuç olarak yukarıda incelenen tezler de göstermiştir ki, Türkiye başta deprem olmak üzere doğal afetler açısından yüksek risk altındadır. İçerik analizleri yapılan sosyoloji ana bilim dalında yapılan tezlerin sonuçları bu durumu doğrulamaya yetmektedir. Dolayısıyla mekânsal, sosyal, ekonomik, psikolojik, mali açılardan çok ciddi olumsuz etkileri bulunan afetlere yönelik çok boyutlu bilimsel çalışmaların yapılması ve sayılarının artırılması önem arz etmektedir (Diktaş Yerli, 2023: 973). Özellikle deprem sosyolojisi alanında da çalışmaların yoğunlaştırılmasına olan ihtiyaç somut olarak görülmektedir.

Sonuç Yerine: Bir Deprem Politikası Üretilbilir mi?

Bu çalışmada deprem olgusu üzerine sosyoloji alanında yapılan tezlerin içerik analizleri yapılmıştır. Tezlerin bulguları çerçevesinde deprem sosyolojisiyle ilgili nelerin göz ardı edilmemesi gerektiği yönünde şu şekilde bir değerlendirme yapmak mümkündür:

Tezlerin genelinde, Türkiye'de deprem çalışmalarında sürdürülebilir bir afet politikasının olmayışı, Afet Bakanlığı'nın henüz kurulmamış olması, depreme dirençli kentlerin inşasındaki yetersizlik, kurumlar arasındaki koordinasyonsuzluk ve sivil toplum örgütlerinin depremlerle ilgili yetersiz oluşları en çok tartışılan konular arasında yer almaktadır. Ayrıca tezlerde depreme dönük hazırlıkların yeterli düzeyde olmadığı, depreme dirençli kentlerin inşasına ağırlık verilmediği, yapı kontrol testlerine yeterince zaman ayrılmadığı, afet yönetiminin etkin bir şekilde yürütülmediği, Türkiye gibi fay hattı üzerine kurulu bir ülkede sivil toplum örgütlerinin afet alanında daha etkili, verimli ve kapsayıcı nitelikte olmadığı, kontrol mekanizmasının etkin çalışmadığı sorun alanları olarak vurgulanmıştır.

Deprem sosyoloji alanındaki incelenen bu tezlerin önerilerini de şöyle sıralayabiliriz: Rasyonel bir afet politikasının pratiğe aktarılması gerekmektedir. Enformel yapılaşmanın önüne geçilmesi, kent yoksulluğunun biriktiği dayanaksız yerleşimlerinin dönüşümünün yapılması zorunludur. Deprem sonrası yeni yerleşimlerin depreme dayanıklı inşa edilmesi ile mekân ve sosyal yapı arasındaki ilişki insanın gerçek gereksinimlerine odaklanılmalıdır. Afet farkındalığını yükselten eğitimlerin sürekliliği sağlanmalıdır. Afetlere dayanıklı kent inşa etme sürecinde çevre bilinci, akıllı kent tasarımı göz önünde tutulmalıdır. En önemlisi depreme dayanıklı kent

söyleminin hayata geçirilmesine gereksinim vardır. Alt başlıklar altında da şu çalışmaların önemsenmesinde fayda bulunmaktadır: Kırsal alandaki deprem mağdurlarına yönelik çalışmalara yer verilmesi, geçici barınma yerlerinde yaşanan sorunlarla ilgilenilmesi, birlikte yaşama kültürünün oluşturulması, deprem sonrası geçici barınma yerlerinde komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi, afet konutlarında yaşayan insanların gündelik yaşam pratikleri ile alışkanlıkların değişmesi sosyal gerilimleri de beraberinde getirdiğinden uzun dönemli sosyal çalışmalara yer verilmesi gerekmektedir. Öte yandan komşuluk ilişkilerinin değişimi, kent merkezi ile ilişkilerde kopukluk, aile yapısının değişmesinin ortaya çıkardığı sosyal problemler, sosyal hizmetlerin yetersizliği, kalıcı afet konutlarının maliyetinin fazla olması, sivil toplumun etkin olamayışı, kalıcı afet konutlarında yaşayan insanların kültürel özellikleri, yaş grupları, cinsiyetleri, toplumsal hafıza çalışmaları dikkate alınarak sürdürülebilir psikososyal hizmetlere gereksinim, deprem konusunda ilgili kurumların katılımıyla etkin bir modelin geliştirilmemiş olması tartışma konusu olmakla birlikte gelecekte neler yapılacağına dair ipuçlarını da içinde taşımaktadır.

Yukarıda yer verilen tezlerin bulgularına ilişkin değerlendirmeler de göstermektedir ki, özellikle afetler sonrasındaki toplumsal gerçekliklere ilişkin bazı saptamalar, afet politikası oluşturmada sosyolojinin önemli bir rolünün olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte deprem ülkesi olan ve 100 yıllık bir tarihe sahip Türkiye Cumhuriyeti'nde deprem konulu lisansüstü tez sayısının 19 adet olması büyük bir eksiklik. Üstelik daha uzun ve derinlikli bir araştırmaya olanak veren doktora alanındaki tez sayısının ise sadece 2 adet olması da dikkat çekicidir. Yine bu tezlerin büyük çoğunluğunun sınırlı sayıda kişi ile gerçekleşen nitel araştırma yöntemleri ile gerçekleştirildiği, daha büyük resmi ortaya koyacak nicel araştırma yöntemlerine dayalı tezlerin de az sayıda olduğunu belirtmek gerekir. Sosyolojinin toplumsal meseleler başta olmak üzere insan ve toplum yaşamını etkileyen olgularla ilgilenmesi bir afet türü olan deprem konusunda da bilgi üretmesinin gerekçelerini ortaya çıkarır. İncelenen tezlerin birebir “deprem politikası üretmeye yönelik” araştırmalar olmaması ya da afet başlığı altında özellikle depremlerin insanlara etkilerine yönelmeleri tartışmayı sınırlandırmamalıdır. Şüphesiz afet alanındaki sosyolojik araştırmalar doğası gereği toplumu etkileyen bir soruna yöneldikleri için ortaya çıkan bulgular temelinde sosyolojinin tartışma nesnesi olacaklardır. Dolayısıyla çıkan sonuçlar açısından “bir deprem-afet politikası üretilebilir mi?” sorusu sosyolojinin kamusal sorumluluğunu yerine getirme ihtiyacı nedeniyle kurgulanmıştır. Kısacası, incelenen birkaç tezde afet yönetimi ve politikasına ilişkin bazı saptamalar değerli olmakla birlikte genel olarak lisansüstü tezlere bakıldığında, tezlerin kapsamlı saha araştırmasının bulgularıyla desteklenen bütünlüklü ve kamusal bir deprem-afet politikasının üretimine katkı sunmaktan uzak olduğunu belirtmek gerekir. Türkiye’de sosyoloji alanında kapsamlı, bütünlüklü ve karma araştırma yöntemlerini içeren depremler konulu akademik tezlerin yapılması gerçekçi bir deprem-afet politikasının oluşturulması için temel bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Adaman, F. (2021). Sunuş: İnsan'dan 'Doğa'ya Afetlerin Ekonomik-Politik Topoğrafyası. M. Tiryakioğlu (Ed.). Afetlerle Yoksullaşma-Salgınlar, Göçler ve Eşitsizlikler içinde (ss. IX-XXIV). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- AFAD (2014). Açıklamalı Afet Yönetim Terimleri Sözlüğü. Ankara: T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Aslangiri, F. (2019). 2011 Van Depremlerinin Ardından Kırsal Alanlarda Yeniden Yapılanma Süreci. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ay, S. (2022). Deprem Mağduru Yaşlılarda Mekân Aidiyeti: Elazığ İli Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aykutalp, A. (2016). Felaket Kapitalizmi, Kapasite Yoksunluğu ve Kent: 2011 Van Depremi Örneği. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aytoğan, K. (2022). Depremin Kentsel Etkilerine Genel Bir Bakış: İstanbul/Beylikdüzü İlçesi Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) . Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bauman, Z. (2015). Sosyolojik Düşünmek. (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2021). Sosyoloji Ne İşe Yarar? (Çev. A. E. Pilgir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayındırılı, B. (2016). Van Depremi Sonrasında Geçici Barınma Çözümleri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bektaş, Kibar K. (2016). İslami Düşünce Dünyasında Deprem Algısı: 1999 Marmara ve 2011 Van Depreminin İslami Basın ve Yazında Yer Alma Biçimi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilik, Mehmet, B. (2015). 2011 Van Depremleri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz. -Mekân, Afet Yönetimi ve Algı. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilik, Mehmet B. (2019). Depremler Açısından Van Kent Merkezinin Zarar Görebilirliği. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Can, İ. (2020). Giriş Niyetine: Afet Sosyolojisine Alan Açma Çabası. İ. Can (Ed.). Afet Sosyolojisi içinde (ss. 15-39). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Çalışkan, A. ve Kaya, G. (2021). Deprem Sonrasındaki Toplumsal Dayanışma Pratiklerinin Sosyolojik Görünümü: İzmir Depremi Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 12(32), 1052-1077.
- Davis, M. (2012). Gecekondu Gezegeni. (Çev. G. Koca). İstanbul: Metis Yayınları.
- Demirelli, R. (2023). Deprem Nedeniyle Yaşadıkları Semtleri Değişen Kadınların Komşuluk İlişkileri Üzerine Bir Araştırma: Elazığ Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Diktaş Yerli, G. (2023). Sosyal Bilimler Alanında Afet Konulu Lisansüstü Çalışmaların Bibliyometrik ve Tematik Analizi. Afet ve Risk Dergisi, 6(3), 961-976.
- Erdoğan, B. (2023). Depremin Sosyolojisi: 6 Şubat Felaketinin Toplumsal ve Kültürel Boyutları. TRT Akademi Dergisi, 8(18), 719-725).
- Eyidoğan, H. (2011). Türkiye'nin Diri Fay Yapısı ve Depremsellik Özellikleri. Bilim ve Gelecek Dergisi, (93), 26-35.

Kalaycıoğlu, S. (2021). Afetler Sonrasında Yoksulluk, Sosyal Kırılganlık, Sosyal Politikalar ve Yeniden Yapılanma. M. Tiryakioğlu (Ed.). Afetlerle Yoksullaşma-Salgınlar, Gler ve Eşitsizlikler içinde (ss. 3-27). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaya, F. (2017). Visual Economies of Disaster: The Circulation of an Image of the Van Earthquake. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kişi, G. (2022). Depremın Sosyolojik Boyutu: 2020 Elazığ Depremzedeleriyle Yapılan Niteliksel Bir Araştırma. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Koçak, H. (2004). Bir Doğal Afet Olarak Depreme Hazırlıklı Olma Bilinci ve Katılım: ABD-Japonya-Ve Türkiye (Afyon İli Örneği). (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Koçak, H. (2010). Doğal Yıkım Olaylarının Zararlarının Azaltılmasında Yerel Halkın ve Yöneticilerin Duyarlılığının Önemi: Şili ve Haiti Örnekleri. Mülkiye Dergisi, 34(268), 353-363.

Korkmaz, H. (2006). Antakya'da Zemin Özellikleri ve Deprem Etkisi Arasındaki İlişki. Coğrafi Bilimler Dergisi, 4(2), 49-66.

Milliyet. (2020). <https://www.milliyet.com.tr/gundem/izmir-gercegi-plan-var-uygulama-yok-6349317>, (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2020).

Özaydın, Y. (2017). 2011 Van Depremleri Sonrası Kalıcı Afet Konutlarındaki Yaşam Koşulları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özüpekçe, S. ve Gümüş, N. (2022). Depremlerin Türkiye Kentlerine Etkileri ve Depremlere Hazırlıkta Kentler. Kaya, G. ve Şeker, A. (Ed). Dert Yüğü Mekânlar. Kentlerin Sosyal Sorunları içinde (ss. 107-130). Ankara: Nika Yayınları.

Şikar, A. (2023) Afet Sosyolojisinde Sosyal Sermayenin Güven Boyutunun İncelenmesi: 2020 İzmir Depremi Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tarih Vakfı (2000). Sivil Toplum Kuruluşları ve Yasalar-Etik-Deprem. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Taşkın, S. (2019) Bir Hafıza Çalışması: Kolektif Bellek Üzerinden 2011 Van Depremlerine Bakmak. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tercan, B. (2018). Türkiye'de Afet Politikaları ve Kentsel Dönüşüm. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 3(5), 102-120.

Toksoy, Gamze, N. (2000). 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Sonrasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Varol, N. ve Kırıkkaya, E. B. (2017). Afetler Karşısında Toplum Dirençliliđi. Dirençlilik Dergisi, 1(1), 1-9.

Yetişkin, Fatma N. (2022). Toplumsal Hafıza ve Mekân İlişkisi Bağlamında Deprem: Erzincan İli Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Deprem Adli Bilimler Çerçevesinde Değerlendirilmesi¹

Evaluation of Earthquakes within the Framework of Forensic Sciences

Zeynep Özhan²

Gönderilme Tarihi: 30.11.2023

Kabul Tarihi: 28.12.2023

ÖZET

Afet, Dünya Sağlık Örgütü tarafından “beklenmeyen, kurumun olanakları ve kapasitesini aşan, normal işleyişi bozan, dışarıdan yardım gerektiren ani ekolojik olgu” olarak tanımlanmaktadır. Doğal afetler; kişilerin elinde olmayan şekilde gerçekleşen deprem, sel, fırtına, volkanik patlama ve kuraklık gibi ani doğa olaylarıdır. Adli bilimler; olay yeri incelemesi, delil toplama ve analiz gibi teknikleri kullanarak suçun çözülmesinde kritik bir rol almaktadır. Aynı teknikler deprem gibi doğal afetler için de kullanılmaktadır. Adli bilimler, depremlerin izlerini tespit ederek, bu doğal afetlerin neden olduğu hasarın ve kayıpların ardındaki gerçekleri çözmeye yardımcı olmaktadır. Bu makalede, adli bilimlerin depremlerle ilgili nasıl bir bakış açısı geliştirdiğine, hangi alanlarda çalışmalar yürüttüğüne ve nasıl çözümler bulduğuna odaklanılmıştır. Bu kapsamda adli bilimlerin depremlerdeki çalışma alanlarından ve bu çalışma alanlarında ne gibi çözümler bulduğundan bahsedilmiş ve sonuç kısmında bu çalışma alanlarının öneminden ve depremlerle ilgili adli bilimlerin yürütebileceği politikalar hakkında öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Adli Bilimler, Deprem, Doğal Afet, Adli Bilimci, Olay Yeri İncelemesi, Kimliklendirme, Hasar Değerlendirmesi

ABSTRACT

Disaster is defined by the World Health Organization as "a sudden ecological phenomenon that is unexpected, exceeds the possibilities and capacity of the institution, disrupts normal functioning, and requires external assistance." Natural disasters: These are sudden natural events such as earthquakes, floods, storms, volcanic eruptions, and droughts that occur beyond the control of people. Forensic sciences: It plays a critical role in solving the crime by using techniques such as crime scene investigation, evidence collection and analysis. The same techniques are also used for natural disasters such as earthquakes. By detecting traces of earthquakes, forensic science helps unravel the facts behind the damage and losses caused by these natural disasters. This article focuses on what perspective forensic science develops regarding earthquakes, in which areas it studies and what solutions it finds. In this context, the fields of study of forensic sciences in earthquakes and what solutions they find in these fields of study are mentioned, and in the conclusion, suggestions are made about the importance of these fields of study and the policies that forensic sciences can carry out regarding earthquakes.

Keywords: Forensic Sciences, Earthquake, Natural Disaster, Forensic Scientist, Crime Scene Investigation, Identification, Damage Assessment

¹ Bu yazıya atıfta bulunmak için: Özhan, Z. (2023). Deprem Adli Bilimler Çerçevesinde Değerlendirilmesi. Oditoryum Eleştirel Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 02. Sayı 03. Ss. 21-32

² Adli Bilimci, zeynep.ozhan@gmail.com, ORCID: 0009-0005-8886-1706

Giriş

Afet, Dünya Sağlık Örgütü tarafından “beklenmeyen, kurumun olanakları ve kapasitesini aşan, normal işleyişi bozan, dışarıdan yardım gerektiren ani ekolojik olgu” olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2015). Afetler günümüzde iki ayrı sınıfta değerlendirilmektedir. Bunlardan birincisi doğal afetlerdir. Doğal afetler; kişilerin elinde olmayan şekilde gerçekleşen deprem, sel, fırtına, volkanik patlama ve kuraklık gibi ani doğa olaylarıdır. İkincisi ise insan kaynaklı afetlerdir. İnsan kaynaklı afetler; KBRN (kimyasal, biyolojik, radyolojik, nükleer tehdit) kazaları, savaşlar, terör olayları ve yangınlar gibi insanın kendi kendine oluşturduğu afetlerdir (Yeo & Comfort, 2017). Afetler; bireyleri ve toplumu birçok açıdan etkileyen, üretimi ve iş gücünü aksatan, can ve mal kaybına neden olan olaylardır. Bu etkilerinden dolayı afetler, ülkeler için çok kritik bir olgudur. Bu yüzden ülkeler afet öncesi, afet anı ve afet sonrası için “afet yönetim planı” hazırlamalı ve uygulamalıdır.

Dünya Risk Raporu (WRR)’nin maruz kalma ve zarar görülebilirliğin çarpımı ile elde edilen afet riski hesaplaması verilerininin 2023 sonuçlarına göre, Türkiye, 193 ülke içerisinde 16,17 puan (yüksek risk) ile 30.ülke konumundadır (WRR, 2023). Buradan hareketle afet yönetim planlarının sağlıklı ve uygun bir şekilde hayata geçirilmesi için birçok disiplinin iş birliği içerisinde çalışmalar yapılmalıdır. Depremler yoğunlukta can ve mal kayıplarına neden olan olaylardır. Bu etkilerinin yanında toplumda fiziksel, ekonomik, psikolojik ve sosyal olarak da doğrudan (can ve mal kaybı, yaralanma, kültürel miras kayıpları vb.), dolaylı (üretimin durması/yavaşlaması, işsizlik, zorunlu göç, yağmalamalar, pazar kayıpları vb.) etkilere sahiptir (Karabulut & Bekler, 2019). Adli bilimler, depremlerin izlerini tespit ederek, bu doğal afetlerin neden olduğu hasarın ve kayıpların ardındaki gerçekleri çözmeye yardımcı olmaktadır. Bu makalede, adli bilimlerin depremlerle ilgili nasıl bir bakış açısı geliştirdiğine, hangi alanlarda çalışmalar yürüttüğüne ve nasıl çözümler bulduğuna odaklanılmıştır.

1. Depremlerde Adli Bilimlerin Çalışma Alanları

Adli bilimler; olay yeri incelemesi, delil toplama ve analiz gibi teknikleri kullanarak suçun çözülmesinde kritik bir rol almaktadır (Saferstein, 2017). Depremler, adli bilimlerin geniş bir yelpazede faaliyet gösterdiği bir alanı temsil etmektedir. Bu alan, depremlerin yol açtığı kaotik durumlarla başa çıkmak, toplumları daha dirençli hale getirmek ve afet sonrası sorunları çözmek amacıyla adli bilimcilerin bilgi ve becerilerini kullanmalarını gerektirmektedir.

Depremlerde adli bilimci olarak çalışma alanlarına destek sağlayan uzmanlara adli tıp uzmanı, odontolog, psikolog, mühendis, antropolog, jeolog, sismolog, olay yeri inceleme ekibi, adli biyolog, psikiyatrist gibi meslek grupları örnek verilebilmektedir (Lee vd, 2001). Bu kapsamda adli bilimcilerin çalışma alanlarını üç ana grupta inceleyecek olursak;

Birinci olarak, adli bilimciler depremlerin etkilediği alanlarda olay yerine giderek hasarın boyutunu belirlemektedir. Bu, depremin şiddetini ve etkilediği alanları değerlendirmeye yardımcı olmaktadır. Adli bilimciler, yıkılmış binaları inceleyerek, depremin neden olduğu hasarın özelliklerini belirler. Bu bilgiler, gelecekteki yapısal güvenlik önlemlerini geliştirmek için kullanılmaktadır (Castaneda & Brown, 1994).

- **Olay Yeri İncelemesi:** Adli bilimciler, depremlerin neden olduğu olay yerlerini inceleyerek hasarın boyutunu belirlemektedir. Bu inceleme, depremin şiddetini, etkilediği alanları ve bu alanlarda oluşan hasarı saptamaya yaramaktadır. Bu inceleme, kurtarma ekiplerine ve diğer yardım kuruluşlarına doğru bilgi sağlamaktadır (Yılmaz & Özturan, 2022).
- **Delil Toplama ve Analiz:** Depremlerin ardından adli bilimciler, olay yerinden delil toplamakta ve bu delilleri analiz etmektedir. Bu deliller, çöken binalardan alınan yapısal örnekler, toprak analizleri veya diğer fiziksel kanıtları içermektedir. Toplanan deliller analiz edilerek depremin etkileri hakkında bilgi sağlamaktadır (Burton, 2010).

İkinci olarak, adli bilimciler depremin neden olduğu ölüm ve yaralanmaları inceleyerek, felaketin insan yaşamına etkisini anlamaya çalışmaktadır. Bu, kurtarma ekiplerine ve sağlık hizmetlerine doğru yönlendirme yapılmasına yardımcı olmaktadır. Ölümün nedenleri ve yaralanmaların tipleri hakkında bilgi toplamak, gelecekteki benzer durumlar için hazırlık ve müdahale stratejilerini geliştirmek adına önemlidir (Tengrove, 2011).

- **Ölüm ve Yaralanma İncelemeleri:** Adli bilimciler, depremlerin neden olduğu ölüm ve yaralanmaları inceleyerek, felaketin insan yaşamına etkisini anlamaya çalışmaktadır. Bu, kurtarma ekiplerine ve sağlık hizmetlerine doğru yönlendirmeler yapılmasına yardımcı olmaktadır (Akıncıoğlu vd, 2021).
- **Deprem Sonrası Kurtarma ve Yardım:** Adli bilimciler, depremlerin ardından kurtarma ekiplerine bilgi sağlamakta ve afet sonrası yardım çabalarına katkıda bulunmaktadır. Özellikle kayıp kişilerin tespiti ve kimliklendirilmesi gibi konularda adli bilimcilerin uzmanlığı önemli bir rol oynamaktadır (Şahin, 2019).

Üçüncü olarak, adli bilimciler, depremin hasar bıraktığı bölgedeki halkta psiko-sosyal etkileri incelemektedir. Ayrıca adli bilimciler, depremde toplanan verilerin ve analizlerin sonuçlarını ilgili makamlara sunmaktadır (Tengrove, 2011).

- **Psiko-Sosyal Etkilerin İncelenmesi:** Adli bilimciler, depremin neden olduğu ölüm ve yaralanmaların psiko-sosyal etkilerini de değerlendirmektedir. Bu, olaya tanık olan veya etkilenen kişilerin ruhsal sağlığı, travma sonrası stres bozukluğu gibi konuları içermektedir (Yorulmaz & Karadeniz, 2021).
- **Bilimsel Analiz ve Veri Sunumu:** Adli bilimciler, depremlerin etkilerini bilimsel verilere dayanarak değerlendirir ve bu verileri mahkemelerde veya resmi raporlarda sunarak bilim temelli sonuçlar elde etmektedir. Bu sonuçlar, gelecekteki yapısal tasarımların geliştirilmesi ve

- güvenlik önlemlerinin artırılması için önemli bilgiler sunmaktadır (Bucaktepe, 2013).

Bu kapsamda, adli bilimlerin depremlerle ilgili bakış açısı, doğal afetlerin etkilerini değerlendirmek ve anlamak için önemli bir araçtır. Bu bilim dalı, depremlerin neden olduğu hasarı anlamak ve toplumları daha iyi hazırlamak için kritik bir rol oynamaktadır. Adli bilimciler, sadece suçları çözmekle kalmaz, aynı zamanda doğal felaketlerin izlerini takip ederek, toplumları daha dirençli hale getirmek için bilimsel ve pratik katkılarda bulunmaktadır.

1.1.Olay Yeri İncelemesi

Deprem sonrası yapılan olay yeri incelemesi ve deprem hasarı tespiti, adli bilimcilerin depremin etkilerini bilimsel ve sistematik bir şekilde anlamalarına, toplumları daha iyi hazırlamalarına ve gelecekteki benzer olaylara karşı daha etkili önlemler alınmasına yardımcı olmaktadır. Olay yeri incelemesi ve deprem hasarı tespiti, adli bilimcilerin deprem etkisi altındaki bölgelerde yaptıkları detaylı araştırmaların bir parçasıdır. Bu süreç, depremin neden olduğu hasarın doğru bir şekilde belirlenmesini, analiz edilmesini ve belgelenmesini içermektedir. Depremin etkilendiği alana giderek hasarın boyutu, özellikleri ve etkilediği unsurlar belirlenmektedir. Bu inceleme olay anında veya kısa bir süre içinde gerçekleştirilmekte ve genellikle kurtarma ekipleriyle iş birliği içerisinde yapılmaktadır. Yapılan olay yeri incelemesi ile depremin şiddeti ve etkisi anlaşılmaktadır (Erkal & Değerliyurt, 2009).

Adli bilimciler, depremin neden olduğu bina hasarını inceleyerek yapısal değerlendirmeler yapmaktadır. Bu incelemeler; çöken binaların neden çöktüğünü, yapısal zayıflıkları ve güvenlik önlemlerinin yetersizliklerini belirlemek için yapılmaktadır. Bu bilgiler gelecekteki yapısal tasarımların iyileştirilmesi için kullanılmakla birlikte ihmal davranışının tespitinde de kullanılmaktadır (CEDİM, 2012). Olay yeri incelemesi sırasında adli bilimciler tüm yaptıklarını belgelemektedir. Bu belgeler, fotoğraflar, videolar, notlar ve diğer belgeleri içermektedir. Olay yeri incelemesi sırasında toplanan bulgular ilgili laboratuvarlarda analiz edilmektedir. Yapılan analizler de gerekli hukuki durumlarda kullanılmak üzere belgelenmekte ve raporlanmaktadır. Adli bilimciler, depremin neden olduğu sağlık risklerini ve güvenlik sorunlarını değerlendirmektedirler. Özellikle kurtarma ekiplerine ve diğer yardım kuruluşlarına, olay yerinde çalışanların güvenliği ve sağlığına ilişkin önerilerde bulunmaktadır. Bu kapsamda depremin gerçekleştiği olay yerinde sırasıyla şunlar yapılmaktadır (Polat, 2018);

- Yetkili kurum ve kuruluşlar olay yerine gelir ve yaşayan kişiler kurtarılır. Bu kişilerin ilk yardım müdahaleleri gerçekleştirilerek hastaneye sevk edilir.
- Olay yeri emniyete alınır ve olay yerinin büyüklüğüne göre gelen ekibin olanaklarının yetersiz olması durumunda ekstra ekip ve malzeme desteği istenir.
- Çalışma alanı, adli kimliklendirme merkezi ve geçici morg merkezi oluşturulur. Doğal afetler, patlama ve uçak kazaları gibi olay yerinin büyük olduğu durumlarda “bölge olay yeri incelemesi” kullanılmaktadır (Lee vd, 2001). Bölge olay yeri incelemesi kapsamında olay yeri küçük karelere bölünerek her kare farklı bir adla adlandırılır. Farklı adlandırılan karelerin

- tek tek inceleme ve delil toplama işlemi yapılarak olay yeri incelemesi gerçekleştirilmektedir.
- Ceset çıkartma ekipleri gerekli emniyet önlemlerinin alınmasıyla birlikte çalışma alanına girerler.
 - Ölülerin bulunduğu bölgeler fotoğraf, bölge şemaları gibi araçlar ile belgelenir.
 - Belgeleme işleminden sonra cesetler, ceset parçaları ve kişisel eşyalar kurulan morg merkezine sevk edilir.
 - Morg merkezlerinde adli antropoloji, adli odontoloji ve parmak izi incelemesi gibi yöntemlerle cesetlerin kimliklendirmesi yapılarak cesetler nakledilir.

Olay yerinden toplanan her türlü bulgunun delil niteliği taşıma ihtimali düşünülerek gerekli analiz ve incelemelerin yapılması gerekmektedir (Lee vd, 2001).

1.2. Delil Toplama ve Analiz

Depremle ilgili delillerin toplanması ve değerlendirilmesi, adli bilimcilerin deprem etkisi altındaki bölgelerde yaptıkları çalışmaların önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu süreç, olay yerinde doğru delillerin toplanması ve bu delillerin laboratuvar ortamında analiz edilerek depremin etkilerinin anlaşılmasını içermektedir. Adli bilimlerde, suç soruşturmalarında delil toplama ve analiz etme amacıyla farklı teknikler kullanılmaktadır. Kullanılan tekniklerin bazıları deprem analizi ve deprem sonrası olayları anlama sürecinde de uygulanabilmektedir. Adli bilimlerin depremlerde kullandığı teknikler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Adli Bilimlerin Depremlerde Kullandığı Teknikler

Olay Yeri Belgeleme Teknikleri	Fotoğraf çekme, video kaydı, not alma ve harita çıkarma gibi teknikler depremin etkilediği alanın detaylı bir şekilde belgelenmesini sağlamaktadır.
Adli Jeoloji	Adli bilimlerde olay yerindeki toprak ve minerallerin analizlerini yapmak için kullanılmaktadır. Depremler sonrasında ise bu teknik ile depremin etkilediği bölgedeki toprak özellikleri incelenerek depremin şiddeti ve etkileri hakkında bilgi sağlanmaktadır.
Yapısal Mühendislik ve Malzeme Analizi	Yapısal mühendislik ve malzeme analizi, çöken binaların veya altyapının depreme dayanıklılığını inceleyen bir tekniktir. Deprem sonrası adli bilimciler, çöken binalardan alınan malzemeleri inceleyerek bina yapılarındaki zayıflıkları ve başarılı veya başarısız yapısal unsurları belirlemektedir.
Antropoloji ve Kimliklendirme Teknikleri	Depremler sonrasında kaybolan veya ölen kişilerin tanımlanması amacıyla antropoloji teknikleri kullanılmaktadır. Adli bilimciler, kimlik tespiti için iskelet analizi ve diğer antropolojik teknikleri uygulamaktadır.
Jeofiziksel Yöntemler	Jeofiziksel teknikler, yeraltındaki yapıları ve özellikleri incelemek için kullanılmaktadır. Deprem sonrası adli bilimciler, yeraltındaki değişiklikleri tespit etmek ve olası tehlikeleri belirlemek için jeofiziksel teknikleri kullanmaktadır.
Bilgisayar Tabanlı Simülasyonlar	Bilgisayar tabanlı simülasyonlar, depremin etkilerini modelleme ve analiz etme amacıyla kullanılmaktadır. Yapısal analizler ve simülasyonlar, bina davranışları, deprem güvenliği ve yapısal zayıflıklar hakkında bilgi sağlamaktadır.

Kaynak: Lee vd, 2001; Türkmen vd, 2023; Sarı ve Türk, 2020; Şahan, 2022; Eyidoğan vd, 1993; Efendioğlu ve Cenani, 2021

Deprem bölgelerindeki delil toplama ve analiz süreci büyük önem göstermektedir. Çünkü depremin etkilerinin saptanması, deprem sonrasında gerçekleşebilecek olan ceza mahkemelerine rapor sunulması, insanların kimliklendirilmesi ve olası depremlerde önleyici afet planlamasının gerçekleştirilmesinde toplanan ve analiz edilen bulgulardan yararlanılmaktadır.

1.3.Ölüm ve Yaralanma İncelemeleri

Depremin neden olduğu ölüm ve yaralanmaların incelenmesi, adli bilimcilerin depremin etki ettiği bölgelerde meydana gelen ölümler ve yaralanmaları anlamak ve belgelemek amacıyla yaptıkları bir süreci ifade etmektedir. Bu inceleme, kurtarma ekiplerine ve sağlık hizmetlerine doğru yönlendirmeler sağlamak, ölen veya yaralanan kişilerin kimlik tespitini yapmak, ölüm nedenleri ve yaralanma şekillerini belirleme amacı taşımaktadır (Akıncıoğlu vd, 2021).

Deprem gibi doğal afetlerde ölen kişilerin; deprem sırasında aldığı bir darbe sonucunda, deprem sonrası bulunduğu ortamdan dolayı, yanlış müdahale sonrasında, müdahale gecikmesi sırasında ve gerekli tıbbi müdahaleye ulaşamaması gibi nedenlerden hangisiyle yaşamını yitirdiğini bilmek sonraki hukuki süreç için önem arz etmektedir. Bu yüzden adli tıp uzmanları başta olmak üzere ölüm ve yaralanmaların sebepleri ilgili personeller aracılığı ile çok titiz bir şekilde incelenmelidir (Black vd, 2010).

Depremin sebep olduğu ölümlerle ilgili yapılan kimliklendirme işlemlerinde antropolojik teknikler, parmak izi analizleri, genetik (DNA) analizler ve dental analizler yapılarak kişilerin kimliklendirilmesi gerçekleştirilmektedir (Akıncıoğlu vd, 2021; Kara, 2013).

Afetlerin ardından kimliklendirme aşamasında yaşanan sıkıntıları en aza indirmek, hızlı müdahale sağlamak ve bu aşamada yapılması gereken çalışmalar için standart ve prosedür belirlemek adına 1984 yılında Interpol tarafından afet kurbanlarını kimliklendirme (DVI- Disaster Victim Identification) rehberi hazırlanmıştır. Bu rehber afetlerin ardından yapılacak çalışmalarda afetlerin sınıflandırılması ve eldeki bulgulardan maksimum verim alınabilmesi için birçok uygulamayı barındırmaktadır (INTERPOL, 1984). Bu rehber yine Interpol tarafından 2018 yılında güncellenmiştir (INTERPOL, 2018). Kimliklendirme rehberinde, bir afet durumunda rol alması gereken kimliklendirme ekiplerinde kimlerin yer alacağı ve afetlerin ardından hangi prosedürlerin uygulanması gerektiği belirtilmektedir. Bir felaketin ardından gerçekleştirilecek kimliklendirme çalışmasında en önemli noktalardan biri de bulguların adli vakalarda olduğu gibi titizlikle kayıt altına alınmasıdır. Bunun için Interpol uluslararası standartlarda antemortem-kayıp kişi kayıt ve postmortem-ceset kayıt formlarını geliştirmiştir (INTERPOL, 1984). Bu formlar afet alanlarında doldurularak daha sonrasında karşılaştırması yapılmaktadır. Eşleşen formlar üzerinden kimlik tespiti yapılmakta ve buna göre gerekli mercilere ve ailelere haber verilmektedir. Kimliklendirme rehberi, depremlerde oluşan olay yerinin sistematik, hızlı ve belgelendirilmiş bir şekilde ilerletilmesini sağlamaktadır.

Kimliklendirme ekiplerinin oluşu kitlesel ölümlerde büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda

depremin gerçekleştiği olay yerlerinde yapılan otopsilerde kullanılan kimliklendirme yöntemleri şu şekilde sıralanabilir;

- **Parmak İzi İncelemesi:** Anne karnında oluşmaya başlayan parmak izinin değişmezlik, sınıflandırılabilirlik ve benzemezlik özellikleri barındırmaktadır. Tek yumurta ikizlerinde dahi parmak izleri farklıdır. Buradan hareketle parmak izi kişiye özeldir. Bu sayede cesetlerden alınan parmak izi ile AFIS sisteminde antemortem verilerle karşılaştırma yapılarak kimliklendirme yapılmaktadır (Lessig & Rotschild, 2012). Ülkemizde aynı sistem 1998 yılından bu yana OPTES (Otomatik Parmak İzi ve Avuç İzi Teşhis Sistemi) üzerinden gerçekleştirilmektedir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2019). Parmak izi incelemelerinin farklı yöntemler kullanılarak bozulmakta olan cesetlerden dahi elde edilebilmesi sayesinde birincil kimliklendirme yöntemlerinde büyük önem taşımaktadır (Black vd, 2010).
- **Dental İncelemeler:** Dişler üzerinden yapılan incelemeler de birincil kimliklendirme yöntemlerinden birisidir. Dişler insan vücudundaki en dayanıklı materyaldir. Cesetlerde bozulma veya tanınmaz halde olması durumunda dişler üzerinden kimliklendirme yapmak mümkündür. Her dişin konumunun, şeklinin ve yüzeyinin değişik olmasından yararlanılmaktadır. Aynı zamanda yaş tayininde tahminlerin daraltılmasında da kullanılmaktadır (Pittayapat vd, 2012). Dental kimliklendirmedeki en önemli etken antemortem verilerin elde edilmesidir. Antemortem verilerin varlığı ve kalitesi kimliklendirmenin kalitesini de etkilemektedir.
- **DNA Analizleri:** Vücudun tüm dokularından DNA elde edilebiliyor oluşu ve bu molekülün tek yumurta ikizleri hariç her insanda farklı olması birincil kimliklendirme yöntemleri arasında kullanılan yöntemlerdendir (Kloosterman & Kersbergen, 2003). DNA'nın parmak izi ve dental incelemelerden farklı olarak soy bağı hakkında bilgi vermesi ayrıca önemini göstermektedir. Herhangi bir karşılaştırma örneği elimizde bulunmasa bile kişinin soy bağının olduğu birisinden örnek alınarak kimliklendirmesi yapılabilmektedir. Buna ek olarak DNA'nın bozulması durumunda bile mitokondriyal DNA elde etmek mümkün olduğu için anne üzerinden soy bağı incelemesi yapılarak kişinin kimliklendirmesinin yapılması mümkündür (Butler, 2005).
- **İkincil Kimliklendirme:** İkincil kimliklendirme yöntemleri birincil kimliklendirme yöntemleri kadar tek başına geçerli olan yöntemlerden değildir. Fakat kimliklendirmedeki yardımcı yöntemlerdir. Bunlar antropolojik verilerle kişinin cinsiyeti, etnik kökeni, yaş tayini, kişisel eşyalarının yakınlarına gösterilmesi ve vücutlarındaki dövmelemlerin belirlenmesi gibi yöntemler olarak sayılabilir (Kara, 2013).

1.4. Deprem Sonrası Kurtarma ve Yardım

Depremler yoğunlukta can ve mal kayıplarına neden olan olaylardır. Bu etkilerinin yanında depremler toplumda fiziksel, ekonomik, psikolojik ve sosyal olarak;

- Doğrudan (can ve mal kaybı, yaralanma, kültürel miras kayıpları vb.),

- Dolaylı (üretimin durması/yavaşlaması, işsizlik, zorunlu göç, yağmalamalar, sosyal dengelerin bozulması, hırsızlık, pazar kayıpları vb.) etkilere sahiptir (Karabulut & Bekler, 2019). Bu da depremden etkilenen bölgelerde deprem anıyla birlikte başlayan ve iyileşme süreciyle birlikte devam eden travma ile ilgilenilmesini gerektirmektedir.

Depremlerde adli bilimcilerin sağladığı psiko-sosyal destek, depremin etkilediği bireylerin duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarına yönelik deprem sonrası yaşanan travmatik olaylar, kayıplar, endişeler ve stresle başa çıkma konularını kapsamaktadır. Bu kapsamda depremzedelere verilen psiko-sosyal destekler şu şekilde sıralanabilmektedir (Altun, 2018):

Tablo 2: Depremlerde Verilen Psiko-Sosyal Destekler

Psikolojik İlk Yardım	Adli bilimciler, olayın hemen ardından bireylerin duygusal ihtiyaçlarını karşılamak ve daha fazla zararın önlenmesine yardımcı olmak için çalışmalar gerçekleştirmektedir.
Duygusal Destek	Adli bilimciler, depremzedelerle bire bir görüşmeler yaparak duygusal destek sağlamaktadır. Yaşanan travmatik olayların etkileriyle başa çıkmada yardımcı olmayı ve duygusal iyileşmeyi desteklemeyi içermektedir.
Kriz Müdahalesi	Adli bilimciler, acil durum anlarında depremzedelerin şok, panik veya acil ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik müdahaleleri sağlamaktadır.
Grup Destek Hizmeti	Adli bilimciler, depremzedeler arasında destek grupları veya grup terapisi düzenlemektedir. Böylece benzer deneyimleri paylaşan bireylerin bir araya gelmelerini sağlayarak birbirlerine destek olmalarına ve bir topluluk bilinci oluşturmalarına katkıda bulunmaktadır.
Güvenli Ortam Sağlama	Adli bilimciler, depremzedelerin hissettikleri güvensizlik ve endişe duygularını hafifletmek için güvenli ve destekleyici bir ortam oluşturmaktadır.
Yas Danışmanlığı	Adli bilimciler, kayıplarla başa çıkma sürecinde yas danışmanlığı desteği sağlayarak kayıpların ardından duygusal iyileşmeyi desteklemekte ve kişilerin kayıplarıyla baş etmelerine yardımcı olmaktadır.
Bilinçlendirme Eğitimleri	Deprem sonrasında adli bilimciler, toplumu duygusal sağlık ve strese başa çıkma konusunda bilinçlendirmek amacıyla sağlıklı başa çıkma stratejileri ve yardım arama önemi hakkında eğitim programları düzenlemektedir.

Kaynak: Altun, 2018.

2. Bilimsel Analiz ve Veri Sunumu

Adli bilimler, depremlerde bilimsel analiz ve veri sunumu yaparak olayların nedenlerini anlamaya, etkilerini değerlendirmeye ve ilgili bilgileri adli süreçlerde kullanılmak üzere sunmaya yönelik bir dizi faaliyetler gerçekleştirmektedir. Deprem bölgesindeki binaların yapısal analizlerini yaparak binaların çökme nedenlerini araştırmaktadır. Hasar derecelerini saptamakta ve binaların altyapı dayanıklılığını belirlemektedir. Toprak incelemeleri, fay hattı incelemeleri ve jeofiziksel incelemeler yaparak depremin yayılma şekli, etkisi ve nedenleri hakkında veriler elde etmektedir. Böylece olası başka depremlerde önleyici politikaların gerçekleştirilmesi için veri sunumu sağlamaktadır (Castaneda & Brown, 1994).

Adli bilimciler, depremden etkilenen toplumun demografik ve sosyoekonomik yapısının analizini de gerçekleştirmektedir. Bu analiz sayesinde depremden etkilenen toplumun ihtiyaçlarının ve toplumsal etkilerinin verisini elde etmekte ve buna göre afet yönetim planı gerçekleştirilmesine destek olmaktadır. Adli bilimciler, deprem anıyla birlikte başlayan detaylı bulgu toplama, belgeleme, analiz etme, verileme ve raporlama ile birlikte olası adli süreçlerde delil olarak kullanılması, bilirkişilik ve uzman görüşü sağlamada büyük önem taşımaktadır (Kök, 2023).

Sonuç ve Öneriler

Adli bilimlerin genel rolü, bilimsel, teknik ve hukuki bilgileri kullanarak suç soruşturması, adli tıp, delil analizi ve olay yeri incelemeleri gibi konularda hukuki süreçlere destek olmaktır. Adli bilimlerin bu rolü, doğal afet olgularında toplum yararı için büyük önem arz etmektedir. Buradan hareketle depremler özelinde adli bilimler; olay yeri incelemesi, delil toplama ve analizi, ölüm ve yaralanma incelemeleri, kurtarma ve insan kaynaklı deprem sonrası yardım, psiko-sosyal etkilerin incelenmesi, depremzedelere psikolojik-fiziksel-ekonomik destek sağlanması, depremlerin bilimsel analizi ve veri paylaşımı gibi alanlarda kullanılmaktadır.

Adli bilimlerin depremlerdeki çalışma alanlarını incelediğimizde adli bilimci olarak adli tıp uzmanı, psikolog, mühendis, sismolog, genetik uzmanı, olay yeri inceleme ekibi, odontolog, antropolog ve jeolog gibi birçok alt disiplin yer almaktadır. Adli bilimcilerin depremlerle ilgili katkıları, bilimsel yöntemlerin kullanılmasıyla olayların anlaşılmasına, toplumların hazırlıklı olmasına ve gelecekteki benzer durumlar için daha etkili önlemler alınmasına yardımcı olmaktadır. Adli bilimciler, deprem anıyla birlikte başlayan detaylı bulgu toplama, belgeleme, analiz etme, verileme ve raporlama ile birlikte olası adli süreçlerde delil olarak kullanılması, bilirkişilik ve uzman görüşü sağlamada büyük önem taşımaktadır. Depremlerde adli bilimlerin bilirkişiliği, kimliklendirme, deprem bölgesinde yaşanabilecek şiddet olayları, depremden etkilenen binaların yapısal ihmallerinin incelenmesi gibi alanlarda olmaktadır.

Sonuç olarak adli bilimlerin şemsiye bir terim olmasıyla birlikte depremler açısından da birçok alt disiplini bünyesinde bulundurmakta ve disiplinler arası iş birliğini elzem kılmaktadır. Gelecekte bu alanda yapılması yararlı olacak bazı politikalar şunlardır;

- Geçmiş depremler ve bilimsel analizler üzerinden risk analizleri yaparak önleyici stratejiler geliştirmek çok önemlidir. Çünkü afet öncesi, afet esnası ve afet sonrası süreçlerde yapılması gerekenlerin yer aldığı afet yönetim planlarının oluşturulması, afet olgularında oluşabilecek zararı minimum seviyeye düşürecektir.
- Toplumun doğal afetlere karşı bilinçlenmesi ve eğitim alması için çeşitli eğitim ve kampanyaların düzenlenmesi büyük önem teşkil etmektedir. Toplum bilincinin sağlanması adli bilimcilerin görevi olmasının dışında bir devlet politikası olarak da mutlaka gerçekleştirilmelidir.

- Hızla ilerleyen teknolojinin takibi ve uygulanması da deprem gibi doğal afetlerde çok faydalı olacaktır. Adli bilimlerin her alanında gerçekleşen teknolojik gelişmeler (sensör teknolojileri, insansız hava araçları, büyük veri analizleri vb.) takip edilmeli, geliştirilmeli ve kullanılmalıdır.
- INTERPOL tarafından standardize edilmiş kimliklendirme incelemesi ülkemizde maalesef bulunmamaktadır. Bir kimliklendirme ekibinin kurulması ve standartların oluşturulması deprem olaylarıyla birlikte kitlesel etkinin olduğu birçok olayda da faydalı olacaktır.
- Birincil kimliklendirme yöntemlerinden olan DNA analizi, parmak izi incelemesi ve dental incelemeden sonra tercih edilmelidir. Çünkü DNA analizinin gerçekleştirilmesi diğer birincil kimliklendirme yöntemlerine göre pahalı ve uzun süren bir yöntemdir. Buradan hareketle imkân varsa parmak izi incelemesi veya dental inceleme yöntemleri tercih edilmelidir. Fakat elde edilen bulgu üzerinden iki inceleme de yapılamıyor ve ikincil kimliklendirme yöntemleri de yetersiz kalıyor ise DNA analizine başvurulmalıdır.
- Adli bilimler şemsiye bir terim oluşuyla deprem gibi doğal afetlerde de multidisipliner çalışmayı zorunlu kılmaktadır. Bu yüzden disiplinler arası iletişim, destek ve iş birliği büyük önem göstermektedir.

Kaynaklar

Akıncıoğlu, N. U., Aslan, İ., & Doğan, Y. (2021). Afet Kurbanlarının Kimliklendirilmesinde Kullanılan Yöntemler ve Ülkemizdeki Durum. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 10(1), 217-238.

Altun, F. (2018). Afetlerin ekonomik ve sosyal etkileri: Türkiye örneği üzerinden bir değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(1), 1-15.

Azzolini, S., Depaula, P. D., Cosentino, A. C., & Bail, V. P. (2018). Applications of Psychological First Aid in disaster and emergency situations: its relationship with decision making. *Athens Journal of Social Sciences*, 5(2), 201-213.

Black, S., Hackman, L., Sunderland, G., & Mallet, X. (2010). *Disaster Victim Identification: Experience and Practice*. Florida: Kindle Edition.

Boztaş, M. H., Aker, A. T., Munir, K., Çelik, F., Aydın, A., Karasu, U., & Mutlu, E. A. (2019). Post Traumatic Stress Disorder Among Adults in the Aftermath of 2011 Van-Ercis Earthquake in Turkey. *Turk J Clin Psychiatry*(23), 380-388.

Bucaktepe, A. (2013). Depremden Dolayı İdarenin Sorumluluğu. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(29), 93-122.

Burton, I. (2010). Forensic Disaster Investigations in Depth:A New Case Study Model. *Environment Magazine*, 52(5), 36-41.

Butler, J. (2005). *Forensic DNA Typing; Biology, Technology, and Genetics of STR Markers*. Burlington: Elsevier.

Castaneda , D., & Brown, C. (1994). Methodology for Forensic Investigations of Seismic Damage. *Journal of Structural Engineering*, 120(12), 3506-3524.

CEDIM. (2012). *The CEDIM Forensic Earthquake Analysis Group and the Test Case of the 2011 Van Earthquakes*. Lisboa: CEDIM.

Efendioğlu, G., & Cenani, Ş. (2021). Deprem Kaynaklı Tsunami Durumunda Tahliye için Karar Destek Sistemi Önerisi: Kadıköy Caferaga ve Osmanağa Mahallelerinde Vaka Analizi. Mimarlıkta Sayısal Tasarım 15.Ulusal Sempozyumu, (s. 268-280). İstanbul.

Erkal, T., & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye’de Afet Yönetimi. Eastern Geographical Review, 14(22), 147-164.

Eyidoğan, H., & Güçlü, U. (1993). Türkiye Deprem Bölgeleri Haritasının Evrimi ve Yeni Bir Harita İçin Öneri. Jeofizik Dergisi, 7(2), 95-108.

INTERPOL. (1984). Afet Kurbanı Tanımlama (DVI). 11 2023 tarihinde INTERPOL: <https://www.interpol.int/How-we-work/Forensics/Disaster-Victim-Identification-DVI> adresinden alındı.

INTERPOL. (2018). New DVI Guide. 12 2023 tarihinde INTERPOL: https://www.google.com/urlsa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiIvoWsxBCDAxVMQ_EDHcHbCZwQFnoECAkQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.interpol.int%2Fcontent%2Fdownload%2F589%2Ffile%2F18Y1344%2520E%2520DVI_Guide.pdf&usg=AOvVaw0PRWBokJW-B-4zXAhdiF9O&opi=8997 adresinden alındı.

Jandarma Genel Komutanlığı. (2019). Kriminal Başkanlığı P. İzi. 2023 tarihinde Jandarma Genel Komutanlığı: <https://www.jandarma.gov.tr/kriminal/pizi> adresinden alındı

Kalkınmaya Yardım Birliği. (2021). Türkiye İnsani Çalışmalar Yıllığı. 08 2023 tarihinde Kızılay Akademi: <https://yillik.kizilayakademi.org.tr/uluslararası-endeksler/> adresinden alındı

Kara, U. (2013). Felaket Kurbanlarının Kimliklendirilmesi: Olası İstanbul Depreminde Adli DNA Laboratuvarı Yapılanması ve Adli Genetik Uzmanının Önemi. Yüksek Lisans Tezi, s. 3-30.

Karabulut, D., & Bekler, T. (2019). Doğal Afetlerin Çocuklar ve Ergenler Üzerindeki Etkileri. Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 2(5), 368-376.

Kloosterman, A. D., & Kersbergen, P. (2003). Efficacy and Limits of Genotyping Low Copy Number DNA Samples by Multiplex PCR of STR Loci. Journal de la Societe de Biologie, 197(4), 351-359.

Kök, H. (2023). Afetlerde Kriz Yönetimi ve Sosyal Hizmet Örgütleri. Sosyal Çalışma Dergisi, 7(1), 1-17.

Lee, H. C., Palmbach, T., & Miller, M. T. (2001). Henry Lee's Crime Scene Handbook. London: Academic Press.

Lessig, R., & Rotschild, M. (2012). International Standards in Cases of Mass Disaster Victim Identification (DVI). Forensic Sci Med Pathol, 8(2), 197-199.

Limoncu, S., & Atmaca, A. B. (2018). Çocuk Merkezli Afet Yönetimi. Megaron Dergisi, 1(13), 132-144.

Özkan, B., & Kutun, F. Ç. (2021). Afet Psikolojisi. Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 8(3), 249-256.

Pittayapat, P., Jacobs, R., De Valck, E., Vandermeulen, D., & Willems, G. (2012). Forensic Odontology in the Disaster Victim Identification Process. J Forensic Odontostomatol, 1(1), 1-12.

Polat, O. (2018). Kriminoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Saferstein, R. (2017). Criminalistics: An introduction to Forensic Science. New Jersey: Pearson; 12th Edition.

Süerdem, T. B., & Ateş, G. Ö. (2023). Deprem ve Potansiyel Salgın Hastalık İlişkisi. M. Öztürk, & M. Kırca içinde, Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası İçin Akademik Öneriler (s. 577-586). Gaziantep: Özgür Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

Şahan, B. (2022). Kriminal (Adli) Antropoloji'nin Adli Bilimler'e Katkısı. Yüksek Lisans Tezi.

Şahin, S. (2019). The Disaster Management in Turkey and Goals of 2023. Turkish Journal of Earthquake Research, 1(2), 180-196.

Tengrove, H. (2011). Operation Earthquake 2011: Christchurch Earthquake Disaster Victim Identification. The Journal of Odonto-Stomatology, 29(2), 1-7.

Türkmen, İ., Karakoç, M. B., Ayaz, Y., & Sarıcı, T. (2023). 6 Şubat 2023 Depremleri Sonrası Malatya Deprem Raporu ve Eylem Planı. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.

WHO. (2015). Western Pacific Regional Framework for Action for Disaster Risk Management for Health. 08 2023 tarihinde World Health Organization: <https://iris.wpro.who.int> adresinden alındı

WRR. (2023). World Risk Report 2023. Ruhr Üniversitesi, Uluslararası Barış ve Silahlı Çatışma Hukuku Enstitüsü. Bochum: Ruhr Üniversitesi.

Yeo, J., & Comfort, L. K. (2017). An Expected Event, But Unprecedented Damage: Structure and Gaps of Large-scale Response Coordination of the 2011 Thailand Floods. Disaster Prevention and Management, 26(4), 458-470.

Yılmaz, S., & Özturan, İ. U. (2022). Deprem – Büyük Yıkım: “Sesimi Duyan var mı?”. TOTBİD Dergisi, 21(3), 253-259.

Yorulmaz, D. S., & Karadeniz, H. (2021). Afetlerin Mental Sağlığa Etkileri. Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 7(2), 392-398.

6 ve 20 Şubat 2023 Depremlerinin Yansımaları: Hatay Örneği¹

Reflections Of The February 6 And 20, 2023 Earthquakes: A Case Study Of Hatay

Kemal DİL²

Gönderilme Tarihi: 4.12.2023

Kabul Tarihi: 28.12.2023

ÖZET

Bu çalışmada, 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş Pazarcık ve Elbistan, 20 Şubat 2023 tarihli Hatay Yayladağı ve Defne merkezli depremlerin toplumsal alana yansımaları ve yeniden inşa tartışmaları Hatay ili özelinde irdelenmiştir. Yaşanan can kayıpları, yıkılan yapılar ve Hatay'dan başka coğrafyalara yapılan göçler, depremlerin yansımalarının odağı olmuştur. Bu doğrultuda, depremlerde can kaybının 50 bin783 kişi olduğu resmi olarak ifade edilse de depremin üzerinden 9 ayı aşan bir zamanın geçmesine rağmen halen daha enkazların altından insan cesetlerinin çıkarılması, bu tartışmaları irdelemeyi zorunlu kılmıştır. Ayrıca, can kayıpları ve 110 bin civarında yaralının yanında yapı, üretim kaynağı, alt yapı ve ekonomik kayıplar nedeniyle kendi habitatlarından göç etmek durumunda kalanların yaşadıkları çok boyutlu sorunlar, habitatlarının yeniden inşa etme süreci hakkında yaşanan belirsizlikler ve gerilimler gibi sorunlar, bölgenin büyük resminin ana parçaları olarak gözlemlenmiştir. Bunun yanında, aradan bunca zaman geçmesine rağmen, deprem bölgesinde yaşanan ilişkilerin içeriğine ve mahiyetine ilişkin güven tartışmalarının da devam ettiği hem yerel hem de ulusal medyada yer almıştır. Bu kapsamda, sahadaki paydaşların görüşlerini ve elde ettikleri verileri paylaşacakları güvenilir bir koordinasyonun kurulamamış olmasına; buna karşın deprem bölgesinde yaşanan sorunların yazılı ve görsel medyaya yansıdığı boyutlarıyla algılandığına ve yorumlandığına yönelik sahadaki şikayetlerin araştırılması anlamlı bulunmuştur. Bu çerçevede makale, deprem sonrasında 14, 15 Nisan 2023 tarihlerinde Hatay'ın, İskenderun, Arsuz, Samandağ, Defne ve Antakya ilçelerinde gerçekleştirilen saha gözlemlerine ve görüşmelerine, resmi raporlara ve medyada paylaşılan haberlere odaklanmıştır. Bu odak bağlamında, makalede, depremlerin toplumsal alana yansımaları ve yeniden inşa tartışmaları sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri, Yeniden İnşa

ABSTRACT

In this study, the reflections of the Kahramanmaraş Pazarcık and Elbistan earthquakes dated February 6, 2023, and the Hatay Yayladağı and Defne earthquakes dated February 20, 2023, on the social sphere and the restructuring discussions were examined specifically in Hatay province. Loss of life, collapsed structures and migration from Hatay to other geographies have been the focus of the reflections of the earthquakes. In this regard, although it is officially stated that the loss of life in the earthquakes was 50 thousand 783 people, more than 9 months have passed since the earthquake, and human corpses are still being recovered from under the rubble, making it necessary to examine these discussions. In addition, the multi-dimensional problems experienced by those who had to migrate from their own habitats due to building, production resources, infrastructure and economic losses, as well as the loss of life and around 110 thousand injured, and the uncertainties and tensions experienced about the process of rebuilding their habitats, are the main parts of the big picture of the region which was observed. In addition, despite all this time, it has been reported in both local and national media that trust debates regarding the content and nature of the relations in the earthquake region continue. In this context, a reliable coordination has not been established in which the stakeholders in the field can share their opinions and the data they have obtained; On the other hand, it was found meaningful to investigate the complaints in the field that the problems experienced in the earthquake region were perceived and interpreted in their dimensions as reflected in the written and visual media. In this context, the article focuses on field observations and interviews, official reports and news shared in the media in the districts of Hatay, İskenderun, Arsuz, Samandağ, Defne and Antakya on 14 and 15 April 2023 after the earthquake. In the context of this focus, the reflections of earthquakes on the social sphere and reconstruction discussions are questioned in the article.

Keywords: Earthquake, Kahramanmaraş' and Hatay's Earthquakes, Reconstruction

¹Bu yazıya atıfta bulunmak için: DİL, K. (2023). 6 ve 20 Şubat 2023 Depremlerinin Yansımaları: Hatay Örneği. Oditoryum Eleştirel Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 02. Sayı 03. Ss. 33-48

²Cankırı Karatekin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, kemaldil@yahoo.com

Giriş

Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat 2023 tarihli 7,7 ve 7,6 büyüklüklerindeki depremlerin yanında 20 Şubat 2023 tarihinde Yayladağı merkezli 6,4 büyüklüğündeki depremin (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023) ve hemen ardından 5,8 büyüklüğündeki artçı sarsıntının Kahramanmaraş, Hatay, Adıyaman, Şanlıurfa, Adana, Osmaniye, Gaziantep, Diyarbakır, Kilis ve Malatya illerinde büyük bir yıkıma yol açmıştır. Deprem, başta Türkiye’de olmak üzere tüm dünyada geniş yankı ve derin üzüntüler oluşturdu (World Bank ve Global Facility for Disaster Reduction and Recovery, 2023). Bununla birlikte, depremler 11 ilde çok şiddetli hissedilmiş olmakla birlikte, en yıkıcı etkilerini Hatay ve Kahramanmaraş’ta göstermiştir (AFAD, 2023a). Depremlerin bu yıkıcı etkilerine yönelik ulusal ve uluslararası düzeyde pek çok değerlendirme yapıldı. Bu değerlendirmelerde, depremin büyüklüğünün ve şiddetinin yanında sebep olduğu can kayıplarının, yaşanan dramların, etkilediği geniş toplum kesimlerinin altı çizilirken, neden olduğu ekonomik kayıpların büyüklüğü, ihtiyaç duyulan başta ekonomik olmak üzere, her türlü desteğin önemi ve deprem bölgesinden kitlesel göçlerin boyutları vurgulanıyordu (AFAD, 2023a; BBC News Türkçe, 2023; Ekici ve Tuncel, 2015; İnsan Hakları Derneği Hatay Şubesi, 2023; Sağiroğlu, Ünsal ve Özenci, 2023; sondakika.com, 2023; World Bank ve Global Facility for Disaster Reduction and Recovery, 2023). Bu kapsamda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı Murat Kurum’un 17 Şubat 2023 tarihinde Adana’da, “332 bin 947 bağımsız bölümden oluşan 84 bin 726 bina yıkık, acil yıkılacak ve ağır hasarlı olarak tespit edilmiştir. Adana’ımızda da 148 binada bin 602 bağımsız bölüm yıkık, acil yıkılacak ve ağır hasarlı olarak tespit edilmiştir” (Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023) şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Bunun yanında, 11 ili kapsayan afet bölgesinde tümüyle yıkılan toplam bina sayısı 18 bin 200 iken; bunun 5 bin 696’sı Hatay’da olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023). Bu konutlardaki daire sayısının 23 bin 90 olduğu dikkate alındığında gerçek can kaybının Hatay’da resmi rakamlara yansıyanlardan çok daha fazla olduğu ileri sürülebilir. Hatay’da tümüyle yıkılan binanın en çok olduğu yer ise, 3 bin 79 ile Antakya’dır (İnsan Hakları Derneği Hatay Şubesi, 2023). Ayrıca Hatay’da acil yıkılacak ağır hasarlı ve yıkık bina sayısı 25 bin 822, daire sayısı 85 bin 724, ticarethane sayısı 19 bin 646, ahır sayısı da 449 olarak saptanmıştır (İnsan Hakları Derneği Hatay Şubesi, 2023). Hatay Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Lütfü Savaş’ın açıklamasına göre, bu devasa yıkım nedeniyle yaklaşık nüfusu 1 milyon 700 bin olan Hatay’dan, 650-700 bin kişi farklı illere göç etmiştir (sondakika.com, 2023). Dolayısıyla 6 Şubat 2023’e kadar hem yurt içinden hem de Suriye başta olmak üzere birçok ülkeden göç alan Hatay, büyük bir işgücü, beyin gücü kaybına uğramıştır. Bununla birlikte, deprem bölgesinde yaşanan can kayıplarına, yapılan yardım çalışmalarına, oluşan ilişkilere, bölgeden göçlere ve yeniden inşalara ilişkin çeşitli medya araçları üzerinden çeşitli haberler kamuoyunda tartışılıyordu. Bunların bazıları umut vericiyken bazıları ise kamu vicdanını yaralar nitelikteydi. Medyada yaşanan bu gelişmeler deprem bölgesinde yaşanan ilişkilerin içeriğine ve mahiyetine ilişkin haberlerin güvenilirliğini tartışmalara açmıştır (Asa ve Doğan Güllüpunar, 2023; Çaki, 2020). Bu çalışma, deprem bölgesinde yaşanan can kayıpları, yıkılan yapılar ve gerçekleşen göçler gibi depremlerin toplumsal yansımaları ve

yeniden inşa tartışmalarında yaşananlara ilişkin medya araçları üzerinden yansıtılan rahatsız edici ve umut verici gelişmelerin sahiciliğini saha gözlemleri ve incelemeleri üzerinden anlamlandırmak amacıyla planlanmıştır. Bu doğrultuda, çalışma kapsamında, deprem bölgesi hakkındaki resmi ve tüzel kurumların raporlarının, alınan resmi kararların ve medyaya yansıyan tartışmaların deprem bölgesindeki gerçekliklerle ilişkisinin saha gözlemleriyle değerlendirilmesi, mümkün olmuştur. Bu amaçla Ankara’da bulunan Hatay Kültür Sanat Edebiyat Platformu üyelerinin 14 ve 15 Nisan tarihlerinde Hatay iline planladıkları ziyaret programlarına katılarak, deprem bölgesinde gözlemler yapılmış ve sahada çeşitli toplumsal kesimlerle görüşmeler yürütülmüş ve sosyolojik değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Araştırma Süreci

6 ve 20 Şubat 2023 depremlerinin toplumsal yansımaları ve yeniden inşa tartışmaları hakkında resmi ve tüzel kurumların raporlarının, alınan resmi kararların ve medyaya yansıyan tartışmaların deprem bölgesindeki gerçekliklerle ilişkisinin saha gözlemleriyle değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışma, Hatay ili özelinde, nitel araştırma deseninin durum çalışması araştırması zemininde yürütülmüştür. Bu amaçla, Ankara’da bulunan Hatay Kültür Sanat Edebiyat Platformu üyeleriyle 14 ve 15 Nisan tarihlerinde Hatay ilinde yer alan İskenderun, Arsuz, Samandağı, Yayladağ, Defne ve Antakya ilçelerinde depremedelerle, dayanışma kuruluşlarıyla, sivil toplum örgütleriyle, yerel gazeteciler, yazarlar, edebiyatçılarla ve Arsuz ve Samandağı belediye başkanlarıyla görüşmeler yapılmıştır. Bununla birlikte, Defne ilçesindeki Ali İsmail Korkmaz Koordinasyon merkezinde yer alan çadır kentte bir çadır kütüphane kurulması etkinliğinde yer alınmıştır. Ayrıca Antakya’nın farklı yerlerinde kurulan çadır kentler de ziyaret edilmiştir. Buralarda da yüz yüze ve odak grup görüşmeler yapılmış, saha gözlemleri notları tutulmuştur. Elde edilen veriler ışığında platform dönem sözcüsü Müslüm Kabadayı ile birlikte yerel ve ulusal sivil toplum kuruluşlarına, yönetimlere ve merkezi hükümetin resmi kurumlarına verilmek üzere bir rapor hazırlanmıştır. Bu alışmanın da sonuçları arasında yer aldığı üzere, Hatay ilinin sosyolojisinin ve toplumsal rızasının göz önünde bulundurulmasının, yeniden inşa sürecine çok geniş toplumsal destek sağlayacağı, raporda da belirtilmiştir.

1.Hatay Depremleri ve Yaşanan Can Kayıpları

AFAD yayımladığı 2 Haziran 2023 tarihli raporunda (AFAD, 2023b), 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş’ta ve 20 Şubat 2023 tarihinde Hatay’da yaşanan depremlerde 11 il üzerinden veriler vermeksizin toplam can kaybının 50783 olarak açıklamıştır. Bu raporda yapılan 50783 can kaybı açıklamasının 24 Nisan 2023 tarihinde İçişleri Bakanı’nın toplam can kaybına yönelik yaptığı açıklamanın aynısı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, can kayıplarına yönelik resmi verilerin güncelliği tartışmalara yol açmıştır (TMMOB, 2023b). Bununla birlikte aradan aylar geçtikten sonra kaldırılan enkazların altından insan cesetleri çıkmasına karşın can kayıplarının güncellenmemesi, yayımlanan verilerin sağlıklılığını da tartışmalara açmıştır

(SPUTNIK TÜRKİYE, 2023). Bu tartışmalar kapsamında resmi rakamlara göre 13883 binanın deprem esnasında yıkılmasıyla felaketin en ağır biçimde yaşandığı Kahramanmaraş ilindeki yıkımın iki katı düzeyde etkilenen Hatay’da toplam can kaybının 20bin’in üzerinde olduğu Hatay Belediye Başkanı tarafından açıklanmıştır (TMMOB, 2023b). Bu kadar yüksek can kayıpları ne yazık ki Hatay ilinin konumlandığı topraklarda ilk değildir. Küllerinden yeniden doğan kent olarak tanımlanan ve 1937’de Hatay ismini alan (Gazeteduvar, 2023; Gündüz, Gökhan, Hatipoğlu ve Bahadır, 2013) bu topraklarda, Arap ve Anadolu plakalarının oluşturduğu 1000 km uzunluğundaki sınırın batı ucunda yer alan bölgedeki aktif faylar üzerinde yer almaktadır (Beyen ve diğerleri, 2023). Başta Fırat Havzası, Doğu Akdeniz olmak üzere, Kuzey-Güney ve Doğu-Batı yol geçişleri açısından sahip olduğu jeo-stratejik konumuyla, içerdiği Asi Nehri’nin ve bol güneşin beslediği verimli toprakların ürün çeşitliliğiyle, doğal kaynaklarıyla ve deniziyle bu coğrafya, pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bununla birlikte, M.Ö. 300’lerde Büyük İskender’in komutanlarından Antigonus, Antioch adıyla bugün Antakya olarak bilinen şehri bu topraklarda inşa etmiştir. Bilinen ilk büyük depremini ise bu şehir M.Ö. 184’te yaşamıştır (Beyen ve diğerleri, 2023). Bu depremi takip eden pek çok deprem tarihsel süreç içerisinde bu topraklarda meydana gelmiştir. Bunların içinde en yıkıcısı yaklaşık 260 bin kişinin ölümüne yol açan, M.Ö. 115’te gerçekleşen deprem olmuştur. Bunun dışında 80 bin kişinin ölümüne M.S. 458’deki, 60bin kişinin öldüğü 588’deki, 20bin kişinin öldüğü 847’deki, 80bin kişinin öldüğü 1170’teki, 20bin kişinin öldüğü 1759’daki ve yaklaşık 20bin kişinin öldüğü 6 ve 20 Şubat 2023’teki depremler ağır hasarlı olarak sıralanmışlardır (Beyen ve diğerleri, 2023). Hatay’ın konumlandığı toprakların deprem gerçeğini tarihsel derinliğiyle bilen bölge halkı, 7 kere yıkılmasına rağmen 8. kez küllerinde doğan bir Hatay’ı tüm kültürel çeşitliliğiyle umut ettiği çeşitli medya araçları aracılığıyla vurgulamaktadır (Dünya Gazetesi, 2023; Gazeteduvar, 2023).

2. 6 ve 20 Şubat Depremlerinin Hatay Toplumsal Alanına Yansımaları

6 ve 20 Şubat 2023 Pazarcık, Elbistan, Yayladağı ve Defne depremlerinin Hatay toplumsal alanına yansımalarının ve yeniden inşa tartışmalarının anlamlandırılması amacıyla 14, 15 Nisan 2023 tarihlerinde Hatay’a geldiğinde karşılaşılan yapı hasarı manzarası, dehşet vericiydi. Bunun yanında, ayaküstü görüşülen depremzedelerin ve bölgeye yardıma giden gönüllülerin yüzlerinden, bitkin oldukları gözlemlenebiliyordu. Depremin Hatay’a yansıma boyutu hakkında kendilerine sorulan sorulara cevap verirken, depremzedelerin yaşadıkları acıları yutkundukları dikkat çekmiştir. Bu ruh hali karşısında, “acaba soruları nasıl sorayım ki tekrar o acıları yaşamassınlar” diye zihinsel arayışa girilmiştir. Yaşadıkları acıları tekrar zihinlerinde canlandırmamak için, yakın kayıplarına ilişkin katılımcılara soru sormada tereddütler yaşanmıştır. Fakat görüşülen kişilerin donuk bakışları, zaten saniyelerle sınırlı o deprem anını, günlerce değiştirmedikleri kıyafetleri gibi belleklerine giydiklerine ilişkin bir izlenim oluşturmuştur. Bu haldeyken, sorulan sorulara yutkunarak yine de cevap verebilmişlerdir. Katılımcıların yansıyan bu ruh hali, araştırmacının sahadaki gönüllülere ne tür sorular sorulacağını zorlaştırmıştır. Fakat yaşanan acılara müdahilliklerine çok fazla vurgu yapmadan, daha çok günlük iâşe yardımlarına ve

organizasyonlarına gönüllülerin vurgu yapmaları, depremin yaşattığı acılara haftalarca tanıklık etmenin de zor olduğunu düşündürmüştür. Bu nedenle sorulması gereken bazı sorulardan vazgeçilmiştir. Konuya vakıf birkaç kişiyle görüşmek de planlanmıştı. Bunların arasında yerel gazeteciler, yazarlar, şairler, sanatçılar, dernek yöneticileri, belediye başkanları vardı. Bu nedenle saha incelemeleri ve görüşmeleri, zaman dikkate alınarak planlanmaya çalışılmıştır. Fakat depremin etkileri o kadar çok yönlüydü ki, yapılan plan sürekli değiştirilmiştir. Bu arada ayaküstü yapılan görüşmelerde yapıların hasarı, iletişimde yaşanan sorunlar, zamanında yardım alamama, koordinasyonsuzluk, umutsuzluk, bölgeyi terk etmeler, gidecek yer bulamamalar, her şeye rağmen Hatay'da kalma istekleri, Hatay'ı yeniden ayağa kaldırmalar gibi ifadeler dikkat çekiciydi. Bir tarafta ifadeleri dinlerken, diğer tarafta ifade edilenlerin etkisiyle göz ucuyla yapılar gözlemlenmiştir. Gözlemlenen yapı hasar manzaralarının, depremlerin Hatay'ın toplumsal alanındaki yansımalarını derin üzüntülerle resmettiği duygusunu uyandırmıştır. Saha incelemelerinde depremlerin başta ilin merkez ilçesi olan Antakya'da ve İskenderun'da olmak üzere köylere varıncaya kadar geniş bir coğrafyada yapılar üzerinde çok çok yıkıcı etki gösterdiği görülmüştür. Resmi açıklamalara göre, Hatay'da 13883 yapı deprem anında yıkıma uğramıştı (TMMOB, 2023b). Bununla birlikte Hatay ilindeki yapıların yıkım vehametini İnsan Hakları Derneği Hatay Şubesi'nin (2023) Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın tespitlerine dayanarak şöyle raporlamıştır:

“Hatay'da acil yıkılacak, ağır hasarlı ve yıkık bina sayısı 25 bin 822, daire sayısı 85 bin 724, ticarethane sayısı 19 bin 646, ahır sayısı 449 oldu. En fazla yıkılan bina 3 bin 79 ile Antakya'da meydana geldi. İlçeler arasında Kırıkhan'da 893, Samandağ'da 351, Altınözü'nde 263, Hassa'da 258, Defne'de 227, İskenderun'da 216 bina yıkıldı”.

Sahada gözlemlenenler, raporda rakamlarla belirtilenlerin çok ötesinde duygular oluşturmuştur. Başta konut alanları olmak üzere iş yerlerini, valilik, kaymakamlık, hastaneler, okullar, Garnizon Komutanlığı gibi resmi kurumların binalarını, tarihi çarşıları ve alış-veriş merkezlerini, yüksek gelir seviyesinin yaşandığı yerleri, tarihi-turistik ibadet mekânlarını, kuşakların Hatay'a aidiyetlerini sağlayan sembolik mekânlar ya yıkıntı yığınlarına dönüşmüştü ya da yanlarında bile geçmeye bile tereddüt ettiğimiz düzeyde ağır hasar almışlardı. Valilikteki hasar o kadar büyük görünüyordu ki, valilik hizmetleri ayakta kalan Necmi Asfuroğlu Anadolu Lisesi'nin sağlam bölümünde yürütülmekteydi. Hassasiyetinden dolayı Garnizon'a ilişkin detaylı gözlem yapılamamıştır. Fakat görüşülen depremezeler, garnizonun da çok ciddi hasar aldığını belirtmişlerdir. Bunun yanında, tarihi Uzunçarşı'nın yüzde yüze yakını kullanılamaz haldeydi. Burada bulunan Antakya Lisesi, tarihi okullar, kiliseler, yeni restore edilmiş sıralı dükkânlar, çökmelerin oluşturduğu yıkıntıların girmemize olanak vermediği dar sokakların arkasındaki yerle bir olmuş konut çatıları ya tamamen ya da kısmen kullanılamaz durumdaydı. Tarihi Sarımiye Camii ve hemen yanındaki Katolik Kilisesi de kullanılamaz biçimdeydi. Valiliğin hemen karşısından giriş yapılan en çekici turistik mekânların yer aldığı sokak ve Hürriyet Caddesi (Saray Caddesi) harap olmuş durumdaydı. Yıkıntılar, çökekler nedeniyle sokağın girişinden içeriye

doğru ilerleyebilme olanağı yoktu. Çevremiz, adeta bombalanmış bir mekân görünümündeydi. Sokakta karşılaşılan iki kadınla yapılan görüşmede, durumun vahametini şu cümlelerle aktarmışlardı:

“Burası Hatay’ın en gözde turistik mekânıydı. Moteller, kafeler, tarihi kiliseler, her şey harap oldu. Benim altı tane iş yerim vardı. Tarihi yapıları. Yeni restore ettirmiştim. En az yüz yıl daha yaşasın istiyordum. Şimdi gördüğünüz gibi hepsi göçtü, harap oldu”.

Antakya şehir merkezinin sembolü konumunda olan Köprübaşı mevki, yıkıntıları kaldırılmış ya da sac çitlerle çevrilmiş çökük yapılarla çevrelenmişti. Varlığı, şehrin varlığıyla ve tarihiyle eş olduğu, bir çok medeniyetin Asi nehrinin iki yakasını birleştiren geçiş mekanı olarak kullandığı “Doğu’nun Kraliçesinin Tacı” unvanıyla bilinen tarihi köprüde (Ovalı, 2017) döküntüler olmasına rağmen yine büyük bir depreme dayanarak trafiğe açıldı. Fakat Köprü’nün hemen yanı başında, Güney-Batı yakasında bulunan Hatay Devleti’nin Meclis binası kullanılamaz halde çökmüştü. Bunların dışında Antakya merkezdeki konut alanları harap olmuş durumdaydı. Ayakta kalan yapılardan hasarlı olmayanı yok denilecek kadar azdı. Defne ilçesinde bazı binaların zemin katları çökmüş, binanın birinci katı zemin katı haline gelmişti. Gözlemlerimiz kapsamında gittiğimiz Defne ilçesinde de hasar büyüktü. Burada birçok yerde çadırlar kurulmuştu. Çadır kentlerde kalanlarla yaptığımız görüşmelerde, “Burada sağlam hiçbir bina yok. Binası çökmemiş olanlar bile çadırlarda kalıyorlar. Kimse cesaret edip evinde kalmıyor.” biçiminde cevap veriyorlardı. Gözlemlenenler, depremin sadece yapılar üzerinde yıkıcı etkide bulunmakla sınırlı olmadığını, depremi yaşamış olanlar üzerinde psikolojik yıkımlara da neden olduğunu düşündürmüştü. Bu konuda yapılan araştırmalar, bu gözlemlerimizi destekler bulguları içermiştir (Yıldırım, 2023). Samandağ’ın köyleri de depremden büyük ölçüde etkilenmişti. Uğradığımız köylerden biri de Vakıflı Köyü idi. Ermeni yerleşim yeri olan bu köyde tarihi ibadet yeri olan Surp Asdvadzadzin Kilisesi büyük hasar görmüştü. Evlerin tek ya da iki katlı olması ve köyün dağ yamacında kurulmuş olmasının daha büyük bir yıkımı önlediği, bölgeci bilenlerle yapılan görüşmelerde ifade edildi. Arsuz, Antakya ve Defne kadar olmasa da ciddi bir yıkımın olduğu turistik bir yerleşim yeri idi. Belediye başkanıyla yapılan görüşmede, çöken yapıların tamamına yakınının çok katlı binalar olduğunu, ilçeye hâkim olan yapı tipinin 2 ya da üç katlı yapılar olduğunu, buralarda da hasar oluştuğunu söyledi. Buradaki yerel halkın önemli kısmının köylerine çekildiğini de ekledi. Belediye hizmet binası ise kullanılamaz halde olduğu için, belediye hizmetleri daha az hasarlı nikâh salonu olarak kullanılan yapıda yürütülmekteydi. Arsuz’un sembol konaklarından olup 16 yıldır yapılan “Fusun Sayek Sağlık ve Kültür Etkinlikleri”nin de merkezi haline gelen Asi Nehri’nin kıyısında olan tarihi yapının da çöktüğü görülmüştür. Öte yanda ilçeler ve köyler arasında ulaşımı sağlayan yollar da depremden payına düşen hasarı almıştı. Arsuz’dan Samandağ ilçesine sahil yolundan giderken, korku dolu dakikalar yaşadık. Kullandığımız yola, dağ yamacından kopup gelen kaya parçaları düşmüştü. Her an yeni kaya parçalarını kopmasına olanak verecek derin yarıklar dağ yamaçlarında mevcuttu. Gördüğümüz manzara, adeta ilçenin depremden ne derecede etkilendiğinin boyutlarının habercisi

gibiymi. İlçeye geldiğimizde, ilçe sakinlerinin ve belediye başkanının aktardıklarına göre, özellikle 6,4 ve 5,8 büyüklüklerdeki depremlerde ilçede çok sayıda can kaybına neden olan yıkımlar yaşanmıştı. Buna rağmen, ilçeye hâkim olan yapı türünün çok katlı olmamasının can kaybının daha da yüksek olmasını önlediği vurgulanmıştı. Samandağ Belediyesi'nin binası da tıpkı Arsuz belediye binası gibi ağır hasarlı olduğundan, tek katlı ek hizmet binasında belediye hizmetleri yürütülmekteydi. Gidilen her yer, konuşulan her kişi depremin yapılar üzerindeki yıkıcı etkisini “böyle bir yıkım daha önce hiç görmedik” şaşkınlığı içinde vurguluyorlardı. İnsan Hakları Derneği Hatay Şubesi'nin raporunda (2023) belirtilen cümleler de yıkımın boyutları karşısındaki insanların şaşkınlık ifadesini haklı çıkarıyor olmakla birlikte, yıkıma müdahalede yetersizlikleri de vurgulanmıştır.

“Depremin ilk iki günü en çok yıkımının yaşandığı Antakya Belediyesi sınırları içerisinde yer alan Cumhuriyet Caddesi, Fatih caddesi, Cebrail mahallesi, Kurtuluş caddesi, Küçük sanayi civarı 600 Konutlar, Atatürk caddesi (Vali göbeği), Emek mahallesi ve özellikle Emlak evler Narlıca, Küçük dalyan ve Betonsan mahallelerinde yüzlerce en kaz halindeki binada sadece 10-20 arası arama kurtarma ekibinin olduğunu tespit ettik. Üçüncü gün aynı güzergâhta yaptığımız çalışmada arama kurtarma sayısının 30-50 arasında olduğunu tespit ettik. Tahminlerimiz göre üstte belirttiğimiz bahsi geçen mahallelerde ve caddelerde, 2 bin ve üzeri binanın yıkılmış olduğu düşünüldüğünde arama- kurtarma çalışmalarının ne kadar yetersiz olduğu açıkça ortaya çıkacaktır”.

Gelinen noktada depremler başta kadim şehir Antakya olmak üzere, ilin tüm coğrafyasında yapılar üzerinde büyük bir yıkım etkisi yaratmıştır. Buna karşın yapıların yıkımından etkilenen insanların yardımlara ulaşımı ise oldukça yetersiz düzeyde kaldığı anlaşılmıştır. İlişkilerde, iletişimlerde ve koordinasyonlarda yaşanan sıkıntılar, aksamalar yardımlara ulaşamamanın başlıca nedenleri olarak ifade edilmiştir (Abay ve Abay Çalik, 2023; Asa ve Doğan Güllüpunar, 2023; Çaki, 2020). Bu kapsamda, sahadaki gözlemler ve görüşmeler, depremedelere yardım ulaştıracak başat paydaşlar arasındaki ilişkilere, etkileşimlere, koordinasyonlara yoğunlaştırılmıştır. Bu kapsamda, merkezi otorite, yerel otorite, halk, gönüllü ya da görevli sivil toplum dayanışma örgütleri başat yardım paydaşları olarak sahada rol almışlardı (AFAD, 2023a; Birgün Gazetesi, 2023; Ökten, 2023).

Sahada yerel halkla ve yerel otoritenin temsilcileriyle yapılan görüşmelerde, merkezi otoritenin, depremin yıkıcı sonuçlarına müdahale etmede çok geç kaldığı dillendirilmiştir. Bu kapsamda Arsuz Belediye Başkanı Sayın Asaf Güven, merkezi otoriteye bağlı yardım kurumlarıyla bir koordinasyon oluşturamadıklarını belirtmiştir. Bunun yerine Arsuz Belediyesi, Kaymakamlığı ve Jandarma Komutanlığı arasında bir koordinasyonun oluşturulabildiği belediye başkanı tarafından vurgulanmıştır. Devamla belediye başkanı, bu koordinasyon bağlamında, “ihtiyaçlar ve yardımlar” biçiminde bir kayıt sistemi oluşturulduğunu söylemiştir. Bu sistemin hem ihtiyaçları giderme hem de yardımları alma noktasında halkta güven oluşturmada başarılı

bir biçimde işlediği belirtilmiştir. Samandağ Belediye Başkanı Sayın Refik Eryılmaz ise ilçe olarak yaşadıkları deprem anına ve sonrasına ilişkin şu ifadelerde bulunmuştur.

“Depremde çok büyük bir yıkım yaşadık. Buna rağmen devlet (merkezi otorite) tarafından yalnız bırakıldık. Zaten araç gerek olarak kısıtlı imkânlarla sahiptik. Bunların önemli bir kısmı da göçüklerin altında kaldı ya da bu araç gereçleri kullanacak yeterlilikteki personelimiz ya öldü ya göçük altında kaldı ya da göçük altında kalan yakınlarını kurtarmak için buradan gitti. Bazılarına günlerce ulaşamadık. Yıkımın etkilerinden normal hayata dönüşümüz çok zaman aldı. Bize halktan kızanlar oldu, oluyor da. Fakat unutulmasın ki, biz de belediye olarak depremzedeyiz”.

Kendilerinin de depremzede olduklarını belirtmekle birlikte, depremin ilk sürecinin şokunu kendi üzerlerinden attıktan sonra ulaşabildikleri belediye yönetimi üyeleriyle ve personeliyle çocukların ilgisiz ve kimsesiz kalmaması için gönüllü öğretmenler aracılığıyla bir eğitim organizasyonu yaptıklarını ifadelerine eklemişlerdir.

“Özellikle eğitimin devlet tarafından topyekûn kesintiye uğratılmasının kabul edilemez. Aile yıkıntılarının altında can vermiş ama kendisi hayatta kalmış çocuklar vardı. Adeta sahipsiz kalmışlardı. Bunlara yönelik bir şey yapmak gerekiyordu. Bu çocukların, yiyeceğe, kalacak yere, eğitime ve öğretmenlere ihtiyacı vardı. Belediye olarak bu konuda atanamayan gönüllü öğretmenlere kira yardımı gibi ufak destekler vererek eğitim faaliyetlerini yürütmeye çalıştık. Devletin (merkezi otoritenin) okulları süresiz tatil ederek sorunlardan kaçtığı bu konuda, biz bu işe el attık ve başarılı olduk”.

Bunun yanında belediye başkanı Eryılmaz, yerel yönetim olarak eğitimin sorununun yanında, moloz döküm ve kalıcı konutlar konusunda da devlet, hükümet tarafından kendilerinden görüş alınmadığından şikâyetçi olduklarını söylemişlerdir.

Gelinen noktada depremin yıkıcı etkisi altında kalan ilçelerin yerel otoriteleri, ellerindeki kısıtlı imkânların dahi depremden etkilendiğini, bu nedenle arama kurtarma faaliyetlerine yeterli desteği veremediklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte kendilerinin de depremzede olduklarını belirterek, merkezi otoritenin desteğini alamadıklarından şikâyetçi olmuşlardır. Öte yanda, merkezi otoritenin oluşturduğu koordinasyonlardan dışlandıklarını da vurgulamışlardır. Bu durum, Hatay ilinin iki önemli ilçesi özelinde yerel otorite ile merkezi otorite arasında önemli düzeyde bir ilişkisizlik ve koordinasyonsuzluk olduğunu düşündürmüştür. Bu düşüncelerimiz konuya ilişkin çalışmalarla örtüşmüştür (TMMOB, 2023a; Vapur, Kara ve Akın, 2023).

Öte yanda, depremin yıkıcı etkisini doğrudan yaşamış, ailesinden ya da yakınlarından birçok kişiyi kaybetmiş yerel halkla görüşmeler yapılmıştır. Derin üzüntünün, acının ve şaşkınlığın izleri yüzlerinden gözlemleyebilen yerel halk, hem depreme hazırlık hem de deprem sonrasındaki acil müdahaledeki yetersizliğin hatta “müdahale etmeyişliğin” temel sorumlusu olarak “devleti” (merkezi otorite) gördüğünü ifade etmiştir. Bu konuda Hatay’a karşı kasıtlı bir

dışlama davranışının olduğu dillendirilmiştir. İfadelere göre, deprem, Hatay ili sakinlerinin merkezi otoriteyle (“devletle”) ilişkilerinde de yüksek düzeyde hasar oluşturmuş; “devlete güven” ya açıktan ya da derin bir sessizlikle sorgulanır olmuştur. Bu konuda kendisi de depremzede olan yerel gazeteci Serpil Korkmaz’ın deprem günü, İskenderun Kaymakamlığıyla yaptığı görüşmeye ve sonrasında oluşan tepkiye ilişkin deneyimleri şöyleydi:

“İskenderun kaymakamını aradım. Ekipleri yönlendireceğini söyledi. Ertesi gün, İskenderun Devlet Hastanesi’nin enkazına ekip gelmedi, dedi enkazda çalışan gönüllü vatandaşlar. Bana da, abla senin kaymakamın ekip göndermedi, diye sitem ettiler haklı olarak”.

Bununla birlikte çadır kentlerde görüşülen depremzedeler de benzer durumlarından yakınmışlardır. Defne’deki bir çadır kentin sakinlerinden bir kadın depremzede;

“Bize millet yardım etti. Allah onlardan razı olsun. Yiyecek, ayakkabı, giyecek çok geldi. Ama ortada “devlet” yoktu. Hâlâ da yok. Çadırların etrafı pislik içinde, hiç ilaçlama yapılmıyor. Fareden yılan her tür böcek var. Korkuyoruz. Hava ısıyınca salgın başlayacak diye korkuyoruz”.

Ayrıca, PVC’den yapılmış seri halde dizilmiş üç, dört banyoyu içeren konteyner benzeri bir prefabrik yapıyı gösteren yaşlı bir depremzede kadın, “Getirdiler, buraya indirdiler, gittiler. Ne su bağladılar, ha böyle yolun ortasına koydular.” diye serzenişte bulunmuştur.

Benzer bir biçimde Beşiktaş Spor Kulübü’nün destekleriyle kurulmuş bir çadır kentin sakinleri ise, “Biz devletten bir şey görmedik. Hep millet bize yardım ediyor. Hava ısındığında bu çadırlarda nasıl kalacağız? Acilen konteyner istiyoruz. Ama ortada hiçbir yetkili yok. Bizim sesimizi Ankara’ya duyurun.” diye isteklerini dillendirmişlerdir.

Sahadaki görüşmeler ve gözlemler, Hatay yerel halkının, onların deyimiyle, “devletle” ilişkisinin güvensizliğe ve öfkeye dönüştüğü izlenimi yaratmıştır. Bu güvensizlik ve öfke durumu “devlet nerede?” sürmanşetiyle yazılı ve görsel medyada (Birgün Gazetesi, 2023) yer almışken, merkezi otoriteye duyulan güvensizlik ise bilimsel araştırmalara ve raporlara konu olmuştur (Asa ve Doğan Güllüpunar, 2023; Çaki, 2020; İnsan Hakları Derneği Hatay Şubesi, 2023). Bu kapsamda İnsan Hakları Derneği Hatay Şubesi’nin raporunda(2023) şu cümleler dikkat çekmiştir:

“Depremi ilk üç günü AFAD, Kızılay ve Askeriye başta olmak birçok devlet kurumunun yeterli düzeyde sahada yer almadığı, arama kurtarma çalışmaları ve halkın diğer ihtiyaçlarını (barınma, beslenme, güvenlik sağlık vb.) karşılamada yetersiz oldukları tespit edilmiştir. Aynı şekilde başta Hatay Valiliği ve Hatay Büyükşehir Belediyesi olmak üzere, Antakya, Defne, Samandağ, Kırıkhan ve Altınözü belediyelerinde de kriz masalarının koordinasyonsuz şekilde yürütüldüğü arama kurtarma çalışmalarında ve halkın diğer ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldıkları tespit edilmiştir”.

Öte yanda, izlenimler kapsamında, bazı sivil toplum dayanışma kuruluşları üyeleriyle de görüşmeler yapılabilmektedir. İlk olarak yıkımdan etkilenen yerlerden biri olan İskenderun'da depremde hasar görmüş Cemevi'nin bahçesinde hizmet veren TMMOB'un desteklediği bir dayanışma gönüllüleri merkezi ziyaret edilmiştir. Burada ihtiyaç sahiplerine yemek dağıtımını başta olmak üzere çeşitli konularda hizmetler yapılmaktaydı. Polis memurlarından belediye zabıtalara, öğretmenlerden hemşire ve doktorlara kadar orada bulunan her kesimden insan, bu hizmetlerden ücretsiz olarak faydalandığı gözlemlenmiştir. Burada dayanışma gönüllüleriyle yapılan görüşmelerde, ihtiyaç sahiplerinin her türlü ihtiyaçlarını gidermeye çabaladıklarını söylemişlerdir. Depremden sonraki ilk süreçte çok daha yoğun olan merkezin, belediyelerin dönüşümlü personel görevlendirmeleri ve diğer sivil toplum örgütlerinin dönüşümlü eleman destekleri ve bireysel gönüllü desteklerle bu dayanışma organizasyonunun çalışmalarına devam ettiği belirtilmiştir. "Devlet" (merkezi otorite) ile olumlu ya da olumsuz herhangi bir ilişkilerinin olmadığı vurgulanmıştır. Bununla birlikte daha fazla gönüllüye ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Kendilerine "Buraya gelen gönüllülere ne yapacaklarına ilişkin bir eğitim veriyor musunuz?" sorusuna, "Hayır. Sonuçta burada herkes bir şekilde yapacak bir şey buluyor." diye cevap vermişlerdir. Öte yandan Defne ilçesinde ziyaret edilen çadır kentlerdeki merkezi otoriteye bağlı hizmet birimlerinde görevli olanlarsa, herhangi bir konuda da olsa sorulara cevap vermek istememişlerdir. Bunun yanında yerel dayanışma organizasyonları içinde bulunan genç bir erkekse, devletin (merkezi otoritenin), kurdukları bir kütüphane çadırını buldukları yerden kaldırmaları için süre verdikleri söylenmiştir. Geline nokta, Hatay ili özelinde merkezi otorite ile gönüllü sivil toplum örgütleri arasında güven temelli bir koordinasyonun oluşturulmadığını göstermiştir. Bilimsel kaynaklarca (Asa ve Doğan Güllüpunar, 2023; Çaki, 2020) belirtildiği gibi yaşanan güvensizliğin ve koordinasyonsuzluğun depremzedelere yönelik arama, kurtarma ve yardım faaliyetlerinin başarı düzeyini olumsuz etkilemesi kaçınılmaz olmuştur.

Benzer güvensizliğin yerel otorite (belediyeler) ile yerel toplum arasında da olduğu saha çalışmaları kapsamında gözlemlenmiştir. Özellikle Arsuz ve Samandağ Belediye başkanlarıyla yaptığımız görüşmelerde, yerel halkın kendilerinden beklentilerinin, güçlerinin çok üstünde olduğunu ve yetersiz imkânlarla ellerinden gelenin ötesinde ihtiyaç sahiplerine yardım yapmaya uğraştıklarını beyan ederken, "...unutmayın, biz de depremzedeyiz!" ifadeleri, bu gerçeği doğrular nitelikte yorumlanmıştır. Öte yanda Arsuz ve Samandağ Belediye başkanlarının, gönüllü ya da sivil toplum dayanışma örgütlerinin depremzedelere ve belediyeye yaptıkları yardımlardan övgüyle bahsetmeleri, Hatay ili özelinde yerel otorite ile gönüllü ya da görevli sivil toplum dayanışma örgütleri arasında belli düzeyde bir güven ve koordinasyon ilişkisinin kurulabildiğini bizde düşündürmüştür. Belediye başkanlarının bu kuruluşlara ve organizasyonlara yönelik "yerel belediye olarak kıt kanaat imkânlarla onların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyoruz. Sonuçta bu kadar büyük bir felaketin altından ancak hep beraber dayanışarak kalkabiliriz." İfadeleri, bu çıkarımı destekler nitelikte yorumlanmıştır. Öte yanda, gönüllü ya da sivil toplum kuruluşlarına yerel yönetim ile ilişkileri konusunda sorulan sorulara, "yerel yönetimlerle herhangi bir sorun yaşamıyoruz. Sonuçta onların işini kolaylaştırıyoruz."

şeklinde cevaplar da sivil toplum ve gönüllü kuruluşlar açısından yerel belediye ile bir güven ilişkisinin var olduğunu düşündürmüştür.

Ayrıca gönüllü ya da sivil toplum dayanışma organizasyonlarında çalışan kişilere, yerel halkın yapılan bu hizmetleri nasıl karşıladığı da sorulmuştur. Genelde yerel halkın ilgisinin yüksek olduğuna ilişkin, “yeme, içme ihtiyaçları dışında, özellikle sağlık ihtiyacı konusunda, kadınlar ve çocuklar bize daha fazla ilgi gösteriyor.” şeklinde ifadeyle cevaplamışlardır. Bu doğrultuda, Türk Tabipler Birliği’nin (TTB) Konteyner sağlık merkeziyle destek verdiği Defne ilçesindeki bir yardımlaşma merkezinde günde 50 hastadan daha fazlasının takibini yaptıkları ve tarama yöntemiyle merkeze gelemeyen kişilere de hizmet verdiklerini beyan etmişlerdir. Özellikle meslek örgütlerinin deprem sahasında geliştirdiği yardımlaşma faaliyetleri ve koordinasyonları, Hatay ili özelinde gönüllü ve sivil toplum dayanışma örgütlerine halk ve yerel yönetimler tarafından duyulan güvene olumlu yönde çok büyük katkılar yaptığı araştırmalarla da vurgulanmıştır (Ökten, 2023).

Yapılan ziyaretlerde edinilen izlenime göre, depremin büyüklüğü ve şiddeti Hatay ilini bir bütün olarak ne kadar çok olumsuz etkilemişse, Hatay halkıyla dayanışmanın da o derecede büyük olduğu izlenimi oluşmuştur. Bu dayanışmada Hatay ilinin tarihi, kültürel, sanatsal, iletişimsel ağlarının büyük rolü olduğu çeşitli görüşmelerde ileri sürülmüştür (Gazeteduvar, 2023). Özellikle bu ağın içinde yer alıp da büyük şehirlerde ve yurt dışında yaşayanların destekleri hayati önemde olmuştur. Öte yanda ziyaret edilen birkaç çadır kent ve organizasyon merkezlerinde yapılan görüşmelerde, “Diğer dayanışma merkezleriyle de irtibat halinde misiniz?” ya da “Sizin dışınızda burada başka dayanışma merkezleri var mı?” şeklindeki sorulara, “Bildiğimiz kadarıyla var. Ama her dayanışma merkezi ihtiyaçlarını ve gönüllülerini kendisi ayarlıyor” cevapları, yerelde dayanışma merkezleri arasında bir ağın ve koordinasyonun kurulamadığını düşündürmüştür.

3.Hatay’ın Yeniden İnşası Tartışmaları

Hiç şüphesiz afetler de geçici ya da kalıcı yer değişikliğine insanları zorlayan bir dinamiktir. Çünkü yaşanan habitat geçici ya da kalıcı bir biçimde zarar görür. Bu doğrultuda, Tiryaki Yenilmez’in (2023) yaptığı çalışmasında, 1 Mart 2023 tarihi itibarıyla 11 ili içeren afet bölgesinden 2,7 milyon insanın göç ettiğini belirtmiştir. Kahramanmaraş ve Hatay depremlerinin on binlerce can kayıpları ve yaralının yanında yapı, alt yapı, üretim kaynağı ve ekonomik kayıplara neden olması sonrasında da Hatay ilinde ciddi bir habitat sorunu oluşmuştur (İnsan Hakları Derneği Hatay Şubesi, 2023). Sahada görüşülen yetkililer, uzmanlar, sivil toplum örgütü temsilcileri, gönüllüler ve yerel halktan insanlar, yüksek sayıda Hataylının şehirden göç ettiğini söylemişlerdir. Hatay Büyükşehir Belediye Başkanı Lütfü Savaş bir canlı yayın programında(sondakika.com, 2023) bu duruma ilişkin şu ifadelerde bulunmuştur:

“Bir hafta önce sayılara baktığımızda 380 bin Hatay'a kayıtlı telefon sahibi şehir dışına çıkmış. Bunlara yaşlı ve çocukları da eklediğimizde ortalama 650-700 bin eder. Biz bu insanları geri getirmek zorundayız. Hatay'ın orijinal nüfusu 1 milyon 700 bin. Yani Hatay'ın yüzde 60'ı şehri terk etmiş durumda. Herkesin Hatay'a sahip çıkması lazım. Hatay Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin kalesidir. Bu milli bir meseledir. Ülkesini seven herkesin milli meselesidir”.

Öte yanda Hatay'da kalan yerel halkla yapılan görüşmelerde temel beklentilerinin tekrar kalıcı konutlarda yaşamak olduğu vurgulanmıştır. Bu konutlar için ise kendilerinden herhangi bir ücretin alınmaması gerektiğini de dillendirmişlerdir. Bununla birlikte kalıcı konutlarının deprem öncesinde yaşadıkları mahallelerde olmasını istemişlerdir. Kentin kendi doğal, tarihsel, kültürel, sosyal özüne uygun inşa edilmesini istemişlerdir. Çadır kentlerde yapılan görüşmelerde özellikle kadınların, çadır yerine konteyner ev istedikleri gözlemlenmiştir. Bu kapsamda Defne'de bir çadır kentte görüşülen bir kadın ve kocası, kaldıkları çadırları göstererek, “Hiç burada insan yaşar mı? Her şey, yerlerde. Bizim her şeyimiz vardı. Deprem hepsini aldı götürdü. Bizi çadıra mahkûm etti. Bir aile burada yaşar mı?” diye ağlamaklı bir şekilde en kısa zamanda konutta yaşamak için adeta haykırmışlardır. Kendileriyle yapılan görüşmelerde Arsuz Belediye Başkanı Sayın Asaf Güven ve Samandağ Belediye Başkanı Sayın Refik Eryılmaz da ilçelerinin doğal ve toplumsal dokusuna uygun olarak yeniden inşa edilmesini istemişlerdir. Bu konuda merkezi otoritenin planlamalarına da paydaş olmak için çaba sarf ettiklerini dillendirmişlerdir. Geline nokta, Hatay'ın yeniden yaşanabilir bir habitata dönüşmesi için saha paydaşlarından yerel halkın, gönüllü dayanışma ve sivil toplum örgütlerinin, yerel otoritelerin Hatay'ın doğasına, kültürel ve tarihsel dokusuna uygun olarak yeniden inşa edilebilmesi gerektiğinde hemfikir oldukları gözlemlenmiştir. Yapılan görüşmelerde Hatay'ın yeniden inşası doğrultusunda her kesimden ulusal ve uluslararası dayanışma ağlarının oluşacağına yönelik yüksek düzeyde umut taşıdıkları gözlemlenmiştir. Görüşme yapılan bir depremzedenin “Hatay bir deprem şehridir. Her defasında küllerinden yeniden doğmuştur.” sözü, bu umudun göstergesi olarak yorumlanabilmiştir. Öte yanda gerek medyada yazılanlar, çıkarılan kanunlar, değiştirilen yönetmelikler merkezi otoritenin de Hatay'ın yeniden inşası doğrultusunda bir takım planlamalar yürüttüğü anlaşılmaktaydı. Fakat bu planların yerel halkın ve otoritenin, Hataylıların oluşturduğu sivil toplum kuruluşlarının beklentileriyle uyuşmadığı bu kesimlerde yaşanan endişe üzerinden anlaşılmaktaydı. Özellikle merkezi otoritenin planlarını oluşturma aceleciliği ve yöntemi hem yerel halk, yerel otoriteler, Hataylı dernekler, vakıflar, platformlar hem de meslek odaları ve siyasal partiler tarafından yoğun eleştiriye uğradığı çeşitli raporlara, bilimsel makalelere ve medya organlarına yansımıştır (Çaki, 2020; Dünya Gazetesi, 2023; Özgür, 2023; Öztürk ve Kırca, 2023). Bu kapsamda en çok eleştirilen uygulamalardan Mimarlar Odası'nın 2 Mayıs 2023 tarihli 2 nolu raporunda şu cümlelerle yer almıştır:

“24 Şubat 2023 tarihli “126 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Yerleşme ve Yapılaşmaya İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” ile ormanlar, meralar ve koruma alanları yapılaşmaya açılmış; Bakanlık ve TOKİ'ye verilen sınırsız inşaat yetkileriyle bütüncül kent ve bölge planlaması terk edilerek parsel bazlı

uygulamalar başlatılmıştır. Bu karar 5 Nisan 2023 tarihli TBMM Genel Kurul kararıyla onaylanmıştır. 5 Nisan 2023 tarihinde ise 7033 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Hatay İli, Antakya İlçesinde 307 hektarlık, tarihi kent merkezini ve Kurtuluş Caddesini de içeren alan 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında riskli alan ilan edilmiştir. 6 Şubat 2023 tarihli depremlerde yaşanan yıkım gerekçe gösterilerek; konut alanlarının boşaltılarak ticaret ve finans merkezi olarak kurgulayacak, kent merkezinin kamusal alan olmaktan çıkmasına, yerinde iskânı sağlanamayan yurttaşların kentin çeperlerine gitmek zorunda kalmasına neden olacak dönüşüm uygulamaları gündeme getirilmiştir”.

Yerel halk, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetim üzerinden alınan değerlendirmelere göre, merkezi otoritenin, yapılan eleştirileri gidermek için göstermelik de olsa acil bir biçimde kalıcı konutların temelini atmak için çaba içerisine girdiği izlenimi oluşmuştur. Ayrıca, sivil toplum örgütleri, merkezi otoritenin beklentisinin, inşa sürecini ranta dönüştürmek olduğunu ifade etmişlerdir. 126 Sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle Antakya'nın 307 hektarlık sit alanının “riskli alan” ilan edilmesinin, bu amaca hizmet ettiğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, Hatay'ın yeniden inşa sürecine meslek odalarının, ilgili sivil toplum kuruluşlarının dahil edilmemesi, yapılan düzenlemelere güvensizliği üst boyutlara taşıdığı raporlarla, duyurularla, basın açıklamalarıyla, medya platformlarıyla ortaya konulmuştur.(Ökten, 2023; Öztürk ve Kırca, 2023; TMMOB, 2023a, 2023b).

Sonuç

Bu makalede, saha gözlemleri, görüşmeleri, resmi raporlar ve medyada paylaşılan haberler odağında 6 ve 20 Şubat 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremlerinin sahaya yansımaları ve yeniden inşa tartışmaları Hatay özelinde sorgulanmıştır. Bu doğrultuda, resmi kayıtlara göre 50 bin783 insan hayatını kaybetmiş, 110 bin civarında insan yaralanmıştır. Fakat saha gözlemlenenler ve söylenenler, can kayıplarının resmi rakamların çok üzerinde olduğudur. Bununla birlikte binlerce yapı, üretim kaynağı, alt yapı hasar görmüş ve milyarlarca dolar değerinde ekonomik kayıplar yaşandığı gözlemlenmekle birlikte, yerel yönetim yetkilileri ve depremzedeler tarafından vurgulanmıştır. Deprem dolayısıyla Hatay'dan başka illere doğru yoğun bir göçün yaşandığına ilişkin resmi kurumların ve yerel yöneticilerin raporlara ve medyaya yansıyan bilgileri, saha gözlemleri ve görüşmeleriyle desteklenmiştir. Ayrıca depremden etkilenen 11 ilde habitatlar ciddi düzeyde zarar gördüğüne ve bu habitatlardan ilk anda 2,7 milyon kişi başka illere göç ettiğine ilişkin çeşitli akademik ve resmi bilgiler, Hatay özelinde oluşan yıkımın boyutlarına ilişkin saha gözlemleri tarafından inandırıcı bulunmuştur. Depremden en fazla etkilenen Hatay'da ise 20 binin üzerinde can kaybı olmuştur. Saha gözlemlenenler ve yerel yöneticiler ve sivil toplum ve yardım kuruluşları ve depremzedeler tarafından ifade edilenler ışığında, Antakya'daki yapı yıkımının tüm il boyutunda olduğu söylenebilir. Yerel yönetimlerin ve otoritelerin asıl hizmet binalarının dışında sağlam kalan okul ve ek hizmet binaları gibi

yerlerde hizmet vermeleri, bu kesimlerin de yıkımdan yüksek ölçüde etkinliklerini gösterir nitelikte yorumlanmıştır. Ayrıca, sahadaki izlenimler, iletişimde ve koordinasyonda yaşanan eksiklikler Merkezi otoritenin kontrolündeki kuruluşların Hatay iline yardımlarda gecikmiş olduğuna ve buna bağlı olarak can kayıplarının yükseldiğine yönelik şikâyetlere neden olduğunu düşündürmüştür. Bunun yanında çoğunlukla sivil toplum ve yardım kuruluşlarının Hatay iline desteğinin ildeki depremzedelerde, bu kesimlere karşı güven oluşturduğu yine saha çalışmasında gözlemlenmiştir. Ayrıca yapılan görüşmelerde, yerel otoritelere ve özellikle merkezi otoriteye karşı güvensizlik ve öfke oluştuğuna yönelik medya haberlerinin doğruluğu teyit edilmiştir. Öte yanda, Hatay'ın yeniden yaşanabilir bir habitata dönüşmesine yönelik yerel halkın, gönüllü dayanışma ve sivil toplum örgütlerinin, yerel otoritelerin güçlü bir umut içinde oldukları gözlemlenmiştir. Yapılan görüşmelerde, Hatay'ın doğasına, kültürel ve tarihsel dokusuna uygun olarak yeniden inşa edilebilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Buna karşın, Hatay'ın yeniden inşası doğrultusunda merkezi otoritenin uygulamaları yerel halkın, gönüllü dayanışma ve sivil toplum örgütlerinin, yerel otoritelerin beklentileriyle uyuşmadığı gözlemlenmiştir. Merkezi otoritenin yerel ve mesleki paydaşları yeniden inşa sürecine katmamasına ya da bu konuda bir koordinasyon oluşturulmamasına, merkezi otoriteye karşı güçlü bir güvensizliğe neden olduğuna yönelik tartışmalar, sahada gözlemlenmiştir.

Kaynaklar

Abay, A. R. ve Abay Çalik, Z. E. (2023). Deprem Sonrası Ortaya Çıkan Sorunlar ve Sosyal Destek Ağlarının Rolü. *Sosyolojik Bağlam*, 4(1), 91-100. doi:<https://doi.org/10.52108/2757-5942.4.1.7>

AFAD. (2023a). 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş (Pazarcık Ve Elbistan) Depremleri Saha Çalışmaları Ön Değerlendirme Raporu (ss. 1-29). Deprem Dairesi Başkanlığı: T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Arazi_Onrapor_28022023_surum1_revize.pdf

AFAD. (2023b). 06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan Kahramanmaraş (Mw: 7.7 – Mw: 7.6) Depremleri Raporu (s. 140). Deprem Ve Risk Azaltma Genel Müdürlüğü Deprem Dairesi Başkanlığı: AFAD. file:///C:/Users/Kemal%20D%C4%B0L/Downloads/80%20(1).pdf

Asa, A. N. ve Doğan Güllüpunar, M. (2023). Afetler ve Haberin Ötekileştiren Dili: 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri Örneği. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 280-300. doi:10.59534/jcss.1350565

BBC News Türkçe. (2023). 6 Şubat'taki depremlerde can kaybı 50 bin 500'e yükseldi—BBC News Türkçe.pdf. Erişim Tarihi 15 Kasım 2023 <https://www.bbc.com/turkce/articles/c51kdv8d15jo#:~:text=%C4%B0%C3%A7i%C5%9Fleri%20Bakan%C4%B1%20S%C3%BCleyman%20Soylu%2C%206,bin%20969'unun%20enkaz%C4%B1n%C4%B1n%20kald%C4%B1r%C4%B1ld%C4%B1>

Beyen, K., Erdik, M., Mazmanoğlu, C. ve EkmekçiOğlu, Z. (2023). Antakya'nın Geçmişten Günümüze Sismik Aktivitesi ve Yapılması Gerekenlerin Bir Uluslararası Konferansın Işığında Değerlendirilmesi. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, (423), 3.

Birgün Gazetesi. (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri: Devlet nerede? Erişim Tarihi 16 Kasım 2023

Çaki, F. (2020). Afet Yönetişiminde Sivil Toplum ve Güven Algıları. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 6(12), 1-45. doi:10.25306/skad.720617

Dünya Gazetesi. (2023, 10 Kasım). Hatay ve Adıyaman yerli yabancı 39 mimarla yeniden tasarlanacak.pdf. Erişim Tarihi 16 Kasım 2023

Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 9-22.

Gazeteduvar. (2023, 13 Kasım). 7 kere yıkıldı, 7 kere küllerinden yeniden doğdu: Hatay. 13 Kasım 2023 tarihinde adresinden erişildi.

Gündüz, A., Gökhan, İ., Hatipoğlu, S. ve Bahadır, G. (2013). Hatay Tarihi. Hatay: Hatay Valiliği.

İnsan Hakları Derneği Hatay Şubesi. (2023). Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonucunda En Çok Can Ve Mal Kaybının Yaşandığı Hatay İli Deprem Raporu (s. 26). <https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2023/03/HATAY-I%CC%87LI%CC%87-DEPREM-RAPORU-PDF.pdf> Erişim Tarihi 10.11.2023.

Ovalı, E. (2017). Doğunun Kraliçesinin Tacı: Antakya Köprüsü (Birinci.). İstanbul: Hatay Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Ökten, A. İ. (2023). Doğal Afetlerde Mesleki Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi: Kahramanmaraş Depremi ve Türk Tabipleri Birliği Örneği. Türk Nöroşiroloji Dergisi, 33(2), 132-137.

Özgür, B. (2023). 'Hatay rejimi' kalıcılışıyor, bütün ülkeye yayılıyor. <https://www.gazeteduvar.com.tr/hatay-rejimi-kalicilasiyor-butun-ulkeye-yayiliyor-makale-1646020#:~:text=Hatay'da%20y%C4%B1ld%C4%B1r%C4%B1m%20h%C4%B1z%C4%B1yla%20uygulamaya,hakk%C4%B1%20tek%20bir%20iradeye%20ge%C3%A7iyor>. Erişim Tarihi 27.10.2023

Öztürk, M. ve Kırca, M. (Ed.). (2023). Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası İçin Akademik Öneriler (Birinci Baskı.). Gaziantep: Özgür Yayınları. doi:10.58830/ozgur.pub99

Sağiroğlu, A. Z., Ünsal, R. ve Özenci, F. (2023). Deprem Sonrası Göç ve İnsan Hareketlilikleri Değerlendirme Raporu_15.04.2023.pdf (No: 15). AYBÜ-GPM RAPOR SERİSİ - 15 (ss. 1-45). Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. <https://aybu.edu.tr/GetFile?id=6d4e3721-d4df-4357-8d3f-0d9e558d479d.pdf> Erişim Tarihi 11.11.2023

sondakika.com. (2023, 23 Şubat). Lütfü Savaş'tan canlı yayında çağrı: 700 Bin kişi şehri terk etti, Hatay'a sahip çıkmamız lazım. 9 Ekim 2023 tarihinde <https://www.sondakika.com/haber/haber-hatay-buyuksehir-belediye-baskani-lutfu-savas-tan-15655208/> Erişim Tarihi 18.10.2023

Sputnik Türkiye. (2023). Bu kez 276 gün sonra enkazdan ceset çıktı—09.11.2023, Sputnik Türkiye.pdf. 16 Kasım 2023 tarihinde <https://sputniknews.com.tr/20231109/bu-kez-276-gun-sonra-enkazdan-ceset-cikti-1077243948.html> Erişim Tarihi 14.10.2023

Tiryaki Yenilmez, D. (2023). Deprem Ve Göç İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Akademik Düşünce Dergisi, (7), 39-52. doi:10.53507/akademikdusunce.1282303 Erişim Tarihi 05.11.2023

TMMOB. (2023a). Mimarlar Odası 6 Subat 2023 Depremleri Raporu-2 (No: 2). Tespitler, Değerlendirmeler, Öneriler. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası. <https://www.tmmob.org.tr/icerik/mimarlar-odasi-6-subat-2023-depremleri-raporu-2-tespitler-degerlendirmeler-ve-oneriler> Erişim Tarihi 12.11.2023

TMMOB, A.-K. (2023b). Tmmob 6 Şubat Depremleri 8. Ay Değerlendirme Raporu. Ankara: TMMOB. <https://www.tmmob.org.tr/icerik/tmmob-6-subat-depremleri-8-ay-degerlendirme-raporu-yayimlandi> Erişim Tarihi 12.11.2023

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). 2023

Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu (ss. 1-142). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf> Erişim Tarihi 22.10.2023

Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023, 17 Şubat). Bakan Kurum: 84 Bin 726 Bina Yıkık, Acil Yıkılacak Ve Ağır Hasarlı Olarak Tespit Edilmiştir. Resmi. <https://www.csb.gov.tr/bakan-kurum-84-bin-726-bina-yikik-acil-yikilacak-ve-agir-hasarli-olarak-tespit-edilmistir-bakanlik-faaliyetleri-38433> Erişim Tarihi 22.10.2023

Vapur, İ., Kara, İ. F. ve Akın, E. (2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremlerinin Antakya ve Samandağ ilçelerindeki yapısal etkileri ve çözüm önerileri. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 12(4), 1260-1270. doi:10.28948/ngmuh.1293147 Erişim Tarihi 22.10.2023

World Bank ve Global Facility for Disaster Reduction and Recovery. (2023). Global Rapid Post-Disaster Damage Estimation (GRADE) Report: February 6, 2023 Kahramanmaraş Earthquakes - Türkiye Report (s. 50). Washington DC: World Bank. doi:10.1596/39468 Erişim Tarihi 09.11.2023

Yildirim, S. (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş Depreminin Psikososyal Etkisi Ve Depremzedelere Yönelik Sürdürülebilir Müdahalenin Önemi Üzerine Bir Gözlem Araştırması. Anasay, 0(24), 133-153. doi:10.33404/anasay.1286368 13.11.2023

Depremde Savunmasız Grupların Zarar Görebilirliğini Arttıran Unsurların İncelenmesi¹

Mahi Aslan²

Gönderilme Tarihi: 27.11.2023

Kabul Tarihi: 26.12.2023

ÖZET

Bireylerin, toplulukların ve çevrenin zarar görebilirliği afet risklerine maruz kalma açısından dayanıklılığı sınırlayan önemli bir faktördür ancak bu riskler herkesi aynı şekilde etkilememektedir. "Özel gereksinim duyan", "risk altındaki", "kırılgan" gruplar olarak da adlandırılan savunmasız gruplar, bir afet sonrasında "fiziksel, psikolojik veya sosyal sağlığın kötü olması riskiyle karşı karşıya olan" gruplardır. Kadınlar, çocuklar, yaşlı bireyler, engelli bireyler, azınlıklar ve dil bariyeri bulunan bireyler risk altındaki savunmasız gruplar içerisinde incelenmektedir. Bu savunmasız gruplar afetlerde birbirlerinde farklı alanlarda zorluklar yaşamaktadırlar. Savunmasız grupların afetlerle baş edebilmelerine yardımcı olmak için her bir grubun ihtiyaçlarını analizi yapılarak, ihtiyaçları doğrultusunda müdahalelerin yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, makalede deprem gibi doğal afetlerde savunmasız gruplardan olan kadınlar, çocuklar, yaşlı bireyler, engelli bireyler, azınlıklar ve dil bariyeri bulunan bireyler incelenmiştir. Amaçlanan bu savunmasız grupların maruz kalabileceği zorlukları ve nedenlerinin değerlendirilmesidir. Böylece, her bir grubun ihtiyaç duyduğu yardım ve desteği sağlanırken, zarar görebilirliğini arttıran unsurlara dikkat edilmesinin gerektiği ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Savunmasız Gruplar, Kırılgan Gruplar

ABSTRACT

The vulnerability of individuals, communities and the environment is an important factor limiting resilience in terms of exposure to disaster risks. However, these risks do not affect everyone the same way. Vulnerable groups are also called "special needs", "at risk", "fragile" groups. Following a disaster, they are at risk of poor physical, psychological or social health. Women, children, elderly individuals, disabled individuals, minorities and individuals with language barriers are examined as vulnerable groups at risk. These vulnerable groups experience difficulties in different areas during disasters. To help vulnerable groups cope with disasters, an analysis of the needs of each group should be made. Interventions need to be made in line with their needs. In this regard, women, children, elderly individuals, disabled individuals, minorities and individuals with language barriers, who are among the vulnerable groups in natural disasters such as earthquakes, were examined in the article. The aim is to evaluate the difficulties that these vulnerable groups may be exposed to and their causes. Thus, it will be demonstrated that while providing the help and support each group needs, attention should be paid to the factors that increase their vulnerability.

Keywords: Earthquake, Vulnerable Groups, Fragile Groups

¹Bu yazıya atıfta bulunmak için: Aslan M. (2023). Depremde Savunmasız Grupların Zarar Görebilirliğini Arttıran Unsurların İncelenmesi. Oditoryum Eleştirel Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 02. Sayı 03. Ss. 49-65

²Uzman Psikolog, Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adli Bilimler, İstanbul, Türkiye, pskmahiaslan@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9470-12941

Giriş

Afet kavramı dünyada “büyük hasar, kayıp veya yıkıma yol açan ani felaket olay” şeklinde genel kabul görmüş bir kavramdır (Al-Jazairi, 2018). Dünya Sağlık Örgütü afetleri, sosyal veya toplumsal boyutta tutarsızlığa neden olan ve bunun sonucunda büyük insani, ekonomik veya çevresel zararlara yol açan bir durum olarak tanımlamaktadır (WHO, 2007). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) depremi toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesini yeterli olmadığı doğa, teknoloji ve insan kaynaklı olay” olarak tanımlanmıştır (AFAD, 2014). Afetler kısaca, bir toplumun kendi kaynaklarını kullanarak başa çıkma kapasitesini aşan, işleyişinin ciddi şekilde bozan durumlardır (IFRC, 2023).

Afetin hasarı, afet sırasında ve hemen sonrasında meydana gelirken bu genellikle fiziksel birimler (örn. konut metrekaresi, kilometrelerce yol vb.) cinsinden ölçülür ve fiziksel varlıkların tamamen veya kısmen yok edilmesini, temel hizmetlerin kesintiye uğramasını ve etkilenen bölgedeki geçim kaynaklarına verilen zararları tanımlanmaktadır (UNDRR, 2023).

Afetin etkisi ekonomik, insani ve çevresel etkileri içermektedir. Ölüm, yaralanma, hastalık ve insanın fiziksel, zihinsel ve sosyal refahı üzerindeki diğer olumsuz etkileri afetin etkileri kapsamında incelenmektedir (UNDRR, 2023). İklim değişikliği, yerinden edilme, çatışmalar, hızlı ve plansız kentleşme, teknolojik gelişmeler ve halk sağlığına ilişkin acil müdahale kapasitesi gibi faktörler nedeniyle afetin etkilerinin sıklığı, karmaşıklığı ve şiddeti değişkenlik gösterebilmektedir (IFRC, 2023).

1. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depreminin Hasarı ve Etkisi

6 Şubat Kahramanmaraş Depremi Türkiye'yi 20 yılı aşkın süredir vuran en yıkıcı deprem olarak tarihe geçti. Bu deprem, 1939 (Elazığ depremi) ve 1999 (Gebze depremi) depremleri kadar şiddetli meydana geldi. 7,8 büyüklüğündeki ilk deprem gece yarısı saat 04.17'de meydana geldi. İlk depremin sabahın bu kadar erken saatlerinde meydana gelmesi insanların uykuda yakalanmasına neden oldu. Yaklaşık dokuz saat sonra bu depremi 7,5 büyüklüğünde bir deprem daha izledi. Bu depremin de etkisi ilki kadar şiddetli oldu. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 3'üncü seviye uluslararası acil durum ilan edildi. Depremin kapsadığı 10 ilde OHAL ilan edildi (The Lancet, 2023; AA, 2023).

6 Şubat Kahramanmaraş depreminin hasarı incelendiğinde, Türkiye Deprem Toparlanma ve Yeniden İmar Değerlendirmesi (TERRA) raporuna göre depremlerin yarattığı hasar ve zarar toplamı 103,6 milyar ABD Doları olarak tahmin edildiği bildirilmektedir (TERRA, 2023).

Depremin etkisi incelendiğinde, Türkiye'nin güneyinde 110.000 km²'lik alanda büyük yıkımın

olduğu, pek çok yakını kaybeden hayatta kalan ve depremde doğrudan etkilenen 15.784.390 insan, hayatını kaybeden 50.000'i aşkın insan, yaralanan 100.000 üzerinde insan, yıkılan 301.000'i aşkın bina, yerinden oynatılan 3,3 milyon insan (bölge nüfusunun %20'sinden fazlası), 1.362 ailesiz kalan çocuk, depremde kaynaklı engeli olan insanlar, işsiz/evsiz kalan insanlar, hayatta kalan ve bölgede kalmak zorunda olan kişilerin barınma, ısınma, beslenme ve temiz su sorunlarının olduğu bildirilmektedir (AFAD, 2023; T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023; GAR & FES, 2023).

2. Afetlerde Savunmasız Grupların Maruz Kaldıkları Zorluklar

Afetler yalnızca nüfusların ve toplumların hayatta kalması için büyük bir tehdit oluşturmaz. Ayrıca orada yaşayan insanların onuru ve güvenliği açısından da büyük bir tehdittir. Afetin beraberinde getirdiği tüm zorluklar ve sorunların sonucunda insan hayatını, güvenliğini, onurunu, mülkiyetini, kültürel mirasını, çevreyi ve sürdürülebilir kalkınmayı etkileyen çeşitli sonuçlar ortaya çıkmaktadır (EUR-OPA, 2023).

Afetler depremin insan hakları üzerindeki etkileri incelendiğinde, afetlerin toplumda yarattığı kaos çoğu zaman insan haklarında ciddi ihlallere yol açtığı görülmektedir. İnsan hakları ihlali bireylerin hayatını, güvenliğini, sağlığını ve mülkiyetini etkileyen sonuçlar doğurmaktadır. Afet durumlarında korunmaya ihtiyaç duyan savunmasız gruplar depremin neden olduğu kaostan ve hak ihlallerinden daha fazla etkilenmektedir.

Bireylerin, toplulukların ve çevrenin zarar görebilirliği afet risklerine maruz kalma açısından dayanıklılığı sınırlayan önemli bir faktördür ancak bu riskler herkesi aynı şekilde etkilememektedir. "Özel gereksinim duyan", "risk altındaki" ve "kırılgan" gruplar olarak da adlandırılan savunmasız gruplar, bir afet sonrasında "fiziksel, psikolojik veya sosyal sağlığının kötü olması riskiyle karşı karşıya olan" gruplardır. Savunmasızlık genellikle bir bireyin veya grubun doğal veya insan yapımı bir tehlikenin etkisini 'öngörme, bunlarla başa çıkma, direnme ve bu tehlikeden kurtulma' kapasitesinin azalması olarak tanımlanmaktadır (Mudavanhu ve ark., 2015; Zhu & Sun, 2017). Savunmasızlık, tehlikelerin etkilerine karşı duyarlılığı artıran fiziksel, sosyal, çevresel ve ekonomik faktörlerden kaynaklanan bir dizi koşul ve süreç olarak tanımlanmaktadır (Turner ve ark., 2003; Polat, 2021a).

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş Depremi sonrasında geçici barınma ve kırsal bölgelerde yaşayan depremzedelerin temel ihtiyaçlarının belirlenmesi amacıyla Türk Kızılay'ı tarafından rapor hazırlanmıştır. Bu raporun sonuçlarına göre, felaketlere en çok maruz kalanlar, felaketlerden doğrudan en çok zarar gören ve depremde sonra en savunmasız durumda olan gruplar çocuklar, kadınlar ve engelliler olarak raporlanmıştır. Hazırlanan bu raporda deprem sonrası risk altındaki öncelikli gruplar sırasıyla şunlardır (Kızılay Akademi, 2023);

- Çocuklar
- Kadınlar (çadırda yaşayanlar)
- Engelliler (özellikle yakın zamanda uzuv kaybı yaşayanlar)
- Yaşlılar

- Ergenler/genç yetişkinler
- Tüccarlar/esnaflar
- Hastalar (kanser hastaları)
- Refakatsiz çocuklar
- Acı/kayıp yaşayanlar
- Kamu çalışanları
- Kırsal kesimde yaşayanlar (çiftçiler)
- Yalnız yaşayan bireyler (ailesinin tamamını kaybetmiş olanlar)
- Yetişkin

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş Depremine yönelik Türk Kızılay'ı tarafından hazırlanan rapora göre, deprem sonrasındaki süreçte ortaya çıkan zorluklar/sorunlar sırasıyla şu şekilde belirtilmektedir;

- Deprem sonrası ortaya çıkan psikolojik sorunlar/durumlar
- Hijyen sorunları
- Barınma sorunları (yetersizlik, eşya, mahremiyet ihtiyacı)
- Yiyeceğe ve suya erişim
- Dezavantajlı grupların ihtiyaçlarının karşılanamaması
- İklimsel
- Kayıplar ve ölüm vakaları
- Arama kurtarma ekiplerinin eksikliği
- İşsizlik/geçim kaynaklarının kaybı
- Sağlık sorunları (tıbbi malzemeye erişim, ilaca erişim)
- Altyapıyla ilgili sorunlar
- İletişim ve telekomünikasyon sorunları
- Yardım dağıtımının yetersiz kalitesi planlama
- Hizmete erişimde zorluklar
- Destek almakla ilgili belirsizlikler
- Tarımsal geçim kaynaklarının zarar görmesi
- Ekonomik kayıplar
- Bilgiye ve kayıt/belgeye erişimde sorunlar
- Aile ve sosyal destek mekanizmalarının azalması ve yalnız kalan bireylerin artması
- Pandemi
- Afet bölgesine yardımların ulaşamaması/gönderilememesi
- Enkaz nedeniyle yeni sakatlıkların/sağlık sorunlarının ortaya çıkması

Bireylerin, toplulukların ve çevrenin afet durumlarına karşı savunmasızlığı ve dayanıklılığı, afetin getirdiği risklere maruz kalma düzeyi açısından önemlidir. Ancak afetler ve getirdikleri riskler herkesi eşit derecede etkilememektedir. Depremler sırasında hassas gruplar acil servislere,

tahliye yollarına veya uygun barınaklara erişimde zorluklarla karşılaşabilmektedirler. Altyapı hasarı onları orantısız bir şekilde etkileyebilir, bu da artan sağlık risklerine, yerinden edilme zorluklarına ve daha yüksek olumsuz sonuçlara yol açabilir. Bu güvenlik açıklarını anlamak, etkili afet hazırlığı ve müdahale stratejileri için çok önemlidir. Afetlerden orantısız biçimde etkilenen savunmasız gruplar şu başlıklar altında incelenebilir;

2.1. Depremde Savunmasız Gruplar: Çocuklar

Çocuklar, “fiziksel, psikolojik ve davranışsal gelişim düzeyleri ve çeşitli destek ve korunma biçimleri açısından yetişkinlere tamamen veya kısmen bağımlı olmaları” nedeniyle diğer gruplara göre afetlere karşı daha savunmasız kabul edilmektedir (Zahran ve ark., 2008).

Çocukların fiziksel ve zihinsel durumlarının daha az gelişmiş olması, sosyal durumları ve yetişkinlere bağımlılıkları, onların tehlikelerle ve afetlerin sonuçlarıyla başa çıkma yeteneklerini olumsuz yönde etkilemektedir (Bizzarri, 2012). Salgın hastalık, yoğun talepten kaynaklı sağlık hizmetlerinin yetersizliği, yetersiz beslenme, güvenli barınma, hijyen eksikliği, çocukları daha fazla etkileyen risk faktörleridir (Javadian, 2007).

Çocuklar için depremin etkisi iki yönlüdür: birincisi, sevilen aile üyelerinin ve arkadaşlarının kaybının duygusal sonuçlarının olması; ikincisi, ebeveynlerinin koruyucu işlevlerinin kaybedilmesi ve temel hayatta kalma becerilerinin risk altında olmasıdır. Ebeveynlerin ve diğer aile üyelerinin deprem nedeniyle ani ölümü, çocukları duygusal boyutta etkilerken, yaşam sürdürme becerilerinin henüz gelişmemiş olması depremin kaotik ortamında çocukları birçok risk unsuru ile yüz yüze getirmektedir (Doostgharin, 2009). Bir afet sırasında kendilerine bakım veren kişilerden veya evlerinden ayrı düşen çocuklar; yüksek düzeyde şiddet, sömürü ve istismara maruz kalma riski altındadır. Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar; insan ticareti, yasadışı evlat edinme, çocuk işçiliği veya insan kaçakçılığının ağır biçimleri karşısında savunmasız hale gelebilir. Cinsel istismar ve cinsel sömürü amaçlı insan ticareti de dahil olmak üzere toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, özellikle de kız çocukları için büyük tehdit oluşturmaktadır (Polat, 2021b; Polat, 2019; UNICEF, 2023). Silahlı gruplar ve suçlular tarafından zorla silah altına alınma konusunda yüksek riskler bulunmaktadır (Bizzarri, 2012). Bunlar depremin kaotik durumundan kaynaklı gelişen risklerden ve dikkat edilmesi gereken durumlardır. Deprem sonrasında maruz kalabilecekleri istismar çocukların afet sırasında yaşadıkları travmayı daha da ağırlaştıran ciddi psikolojik sonuçlara yol açmaktadır (Polat, 2022; Polat, 2016). Çocukların farklı boyutlarda istismara açık olmasını kolaylaştıran bazı temel unsurlar bulunmaktadır. Bu temel unsurlar:

Denetimin Bozulması ve Artan Savunmasızlık: Depremler kaosa yol açarak toplumda denetim ve kontrolün bozulmasına neden olmaktadır. İnsan hayatını ciddi boyutlarda etkileyen acil durumlarda şiddet, sömürü, istismar ve ihmali riski artar. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet,

cinsel sömürü, cinsel istismar, ekonomik sömürü ve yasadışı evlat edinme biçimleri de söz konusu riskler arasında yer alır. Bu riskler, özellikle kendilerine bakım veren kişileri kaybeden çocuklar için büyük önem taşımaktadır. Bu düzeydeki bir afetten sonra, kayıp çocuk sayısını tam olarak belirlemek zor olabilmektedir (UNICEF, 2023);

Sınırlı Müdahale: Büyük çaptaki afetlerden sonra afetin meydana geldiği bölgenin altyapısı büyük zarar görmektedir. Afet sonrasında kesintiye uğrayan iletişim, alt yapının zarar görmesi, karayolları, limanlar ve havaalanlarında meydana gelen hasar, afet sonrası kriz yönetimi çalışmalarının temel ihtiyacı olan ulaşımın düzenli olarak yapılmasını engellemektedir. Bu da acil sağlık hizmet, temel gıda, barınma ve aydınlatmaya erişimini güçleştirmektedir (Yılmaz, 2012). Çocuk giysileri, bebek ürünleri ve ergen kız çocuklarının menstrual hijyen ürünleri yine öncelikli ihtiyaç malzemeleri arasında yer alırken sınırlı müdahale savunmasız grup olan çocukları daha fazla etkilemektedir (UNICEF, 2023).

Türkiye ve Suriye'de meydana gelen depremler ve güçlü artçı sarsıntılardan 7 milyondan fazla çocuğun etkilenmiş binlerce çocuk hayatı kaybetmiştir. Türkiye'nin depremde etkilenen 11 ilinde toplam 4,6 milyon çocuk yaşarken depremde en az 1.362 çocuğun ailelerinden ayrılarak kimsesiz kalmıştır (TRT World, 2023). İran'ın Bam kentinde 26 Aralık 2003'te 6,5 büyüklüğünde meydana gelen deprem, çoğu insanın uykuda olduğu sırada meydana geldi. 100.000 insan hayatta kalanların neredeyse tamamı evsiz kalırken ve yaklaşık 6.000 çocuğun yetim (tek ebeveyn veya çift ebeveyn kaybı, bakım veren kişi ya da kişilerin kaybı ile) kaldığı bildirilmiştir (Ghafory-Ashtiany & Eshghi, 2005).

Deprem sadece ölümlere, yaralanmalara, binaların yıkılmasına, geçim ve malzeme kaybına neden olmakla kalmayıp, aynı zamanda travmayı yaşayan insanlar üzerinde ağır ve belki de kalıcı psikolojik sonuçlar doğurmaktadır. Afet sonrasında sık görülen psikiyatrik sorunlar arasında çocuk ve ergenlerde akut stres reaksiyonları, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), anksiyete bozukluğu, depresyon, panik bozuklukları ve fobiler yer almaktadır (Aksu & İmrek, 2023). Çocuklarda doğal afetlerden yıllar sonra ortaya çıkan akıl hastalıkları yetişkinlerde de aynı yaygınlığa sahiptir. 1990 yılında İran'ın kuzeyindeki Rudbar depreminden 3 yıl sonra o bölgedeki çocuklar (9-16 yaş arası) arasında yapılan bir başka çalışmada çocukların %60'ında depremi deneyimlemeyen çocuklara göre 2,5 kat daha fazla davranış bozukluğu olduğu ortaya çıkmış, %51,7'sinde travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) teşhis edilmiştir. Ayrıca Bam kentinde meydana gelen depreme yönelik yapılan araştırmada çocukların %84'ünün psikolojik sorunlar yaşadığı bildirilmektedir (Diaz, Murthy ve Lakshminarayana, 2006; Forouzan ve ark., 2013).

Çocuklar söz konusu olduğunda 'her zaman her koşulda önce çocuklar' olduğu yetişkinler tarafından unutmamalıdır. Deprem hasarına ve etkileri yönelik yapılan tüm müdahalelerde 'çocuğun üstün yararı' öncelikli olmalıdır. Bu doğrultuda faaliyetler koşulların olanak sağladığı düzeyde çocuklara 'en iyisi'ni sağlamak temelinde yürütülmelidir. Çünkü çocukların maruz kalabilecekleri olumsuzluklar depremle sınırlı kalmayacaktır. Başta güvenli alanı olan evin kaybı, bakım verenlerinin kaybı, yakın çevresinin kaybı başta olmak üzere yası deneyimleyecektir. Ne

yazık ki depremlerde görülen kaos ortamı risk altında olan bu çocukların daha da travmatik durumlarla maruz kalmasına neden olabilmektedir. Başta çocuğun istismar edilmesi ve çeşitli nedenlerden dolayı kaçırılması söz konusu olabilmektedir. Tüm bu durumlardan kaynaklı ‘her zaman her koşulda önce çocukların üstün yararının gözetilmesi’ ilkesi göz önünde bulundurulmalıdır.

2.2. Depremde Savunmasız Gruplar: Kadınlar

Cinsiyete dayalı kırılganlığın temel nedenleri, insanların tehlikeli olaylarla başa çıkmalarını sağlayan gelir, eğitim, sağlık ve sosyal ağlar gibi kaynaklara erişim eksikliğinde yatmaktadır (Bradshaw & Fordham, 2013). Savunmasız bir grup olarak kadınlar, deprem sırasında ve sonrasında belirli zorluklarla ve problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bunlar;

Cinsiyete Dayalı Şiddet Riskinin Artması: Depremler sırasında sosyal yapıların ve güvenlik sistemlerinin bozulması, cinsel saldırı ve kadına yönelik aile içi şiddet de dahil olmak üzere cinsiyete dayalı şiddet riskini artırabilmektedir (Thurston, Stöckl & Ranganathan 2021).

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş Depremine yönelik Türk Kızılay’ı tarafından hazırlanan rapora göre barınma alanlarında maruz kalınan güvenlik sorunları şunlardır:

- Hırsızlık
- Aile içi şiddet vakası
- Aile içi şiddet dışındaki şiddet türleri

Yerinden Edilme ve Barınma Sorunları: Kadınlar deprem sırasında ve sonrasında güvenli ve emniyetli barınma bulma konusunda zorluk yaşamaktadırlar. Kalabalık barınaklarda mahremiyet eksikliği onları ek güvenlik açıklarına da maruz bırakmaktadır (Fatema, 2023). Çadır ve konteynir kentlerin yaşam koşulları (kalabalık nüfusların küçük barınaklarda birlikte yaşamak zorunda kalması, bitişik düzende kurulan barınaklarda kadınların mahremlerinin görünür olması) kadınları daha fazla savunmasız hale getirmektedir (Ünür, 2021).

Anne Sağlığı: Yeterli sağlık hizmetlerine erişim tehlikeye girebileceğinden hamile kadınlar, doğum sırasındaki komplikasyonlar da dahil olmak üzere yüksek risklerle karşı karşıyadır. Bu da anne ve bebek ölümlerine yol açabilmektedir (US, 2003).

Üreme Sağlığı Hizmetlerinin Kesintisi: Aile planlaması ve anne bakımı da dahil olmak üzere üreme sağlığı hizmetlerine erişim kesintiye uğrayabilmektedir. Bu kesintiler kadınların genel refahını etkileyebilir ve uzun vadeli sağlık sorunlarına katkıda bulunabilmektedir (Adkoli ve ark., 2022).

Bakım Sorumlulukları: Ailelerde bakım verme sorumluluğunu genellikle kadınlar üstlenir. Depremle ilgili zorluklar kadınların üzerindeki yükü artırabilir, fiziksel ve zihinsel sağlıklarını etkileyebilmektedir (Ünür, 2021).

Ekonomik Eşitsizlikler: İstihdam ve ekonomik faaliyetlerdeki kesintiler kadınları, özellikle de ekonomik açıdan kırılgan durumda olanları orantısız bir şekilde etkileyebilmektedir (UND, 2022).

Karar Alma Sürecine Sınırlı Katılım: Kadınlar, afetlere yönelik yapılan müdahalelere ve iyileştirme ile ilgili karar alma süreçlerine katılma konusunda toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde engellerle karşılaşabilmektedir. Bu durum kendilerini ve topluluklarını doğrudan etkileyen eylemlerde söz sahibi olma kapasitelerini sınırlamaktadır (GFDRR, 2023).

Afetin getirdiği risklere karşı bireylerin afetlerdeki savunmasızlığı ve dayanıklılığı önemlidir. Kadına yönelik toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan eşitsizlikler afetlerde kadınların aleyhinde durumlar oluşturmaktadır. Etkilenen insan sayısının çok yüksek olmasından ötürü depremin sonuçları ile başa çıkmada ve dezavantajlı grupların ihtiyaçlarını karşılamada güçlükler yaşanabilmektedir. Depremde en temel insani ihtiyaçlardan mahrum kalan afet mağduru kadınların kaynaklara ve fırsatlara erişimdeki eşitsizlikleri onları sistematik olarak dezavantajlı duruma getirerek doğal afetlerin etkilerine karşı daha da savunmasız kılmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde sosyal, psikolojik ve fiziksel boyutta kadının savunmasızlığını arttıran durumlar afet durumlarında daha da şiddetlenebilmektedir.

Deprem sırasında ve sonrasında yapılan müdahalelerde kadınların savunmasızlığına yönelik farkındalığın yüksek olması gerekmektedir. Cinsiyete duyarlı politikaların uygulanması, üreme sağlığı hizmetlerine erişimin sağlanması, cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi ve kadınların karar alma süreçlerinde aktif rol almasının teşvik edilmesi gerekmektedir.

2.3. Depremde Savunmasız Gruplar: Yaşlılar

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), yaşlı bireyler (65 yaş ve üzeri) afet durumlarında risk altında olma olasılığı daha yüksek olan savunmasız gruplar olarak tanımlamaktadır. Yaşa bağlı faktörler afet durumlarında nüfusun geri kalanına göre depremlerin yarattığı tehlikelere karşı daha duyarlı hale getirmektedir (Tuohy & Stephens, 2011; WHO, 2023). Yaşlılar gibi savunmasız gruplar sınırlı kaynaklar, hareket etme sorunları veya önceden var olan sağlık koşulları nedeniyle afetler sırasında daha büyük zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır (Zhu & Sun, 2017).

Yaşlılar temelde 2 nedenden kaynaklı savunmasız gruplara dahil edilmektedirler. İlk olarak, deprem sırasında hızlı hareket etme ve güvenli alan aramayı zorlaştıran fiziksel sınırlamalara sahip olmalarıyla depremin ilk etkilerine karşı savunmasız olmaları. İkinci olarak önceden var olan sağlık koşulları, depremlerin neden olduğu stres ve kısıtlılıklar nedeniyle daha da kötüleşebilir ve bu da daha yüksek tıbbi acil durum gereksinimine yol açabilmektedir (Çakır & Aydoğmuş Atalay, 2020).

Depremler, yaşlı bireylerin sahip olduğu bağımsız kalma ve günlük durumlarla başa çıkma

becerileri ve deneyimlerinin gelişmiş olmasına karşın, onları dış etkenlere karşı daha savunmasız olma riskiyle karşı karşıya bırakarak başa çıkma eşiklerini kritik düzeye çekebilmektedir. İleri yaşla birlikte görülmeye başlanan fiziksel zayıflık, hareket kabiliyetlerinin zayıflaması, duyuşal yetilerinin azalması (işitme-görme kayıpları), çoklu kronik sağlık sorunlarının görülmemesinin yanı sıra sosyal ve ekonomik sınırlılıklar acil durumlara karşı hazırlanma, acil durum esnasında müdahale etme ve uyum sağlama becerilerini olumsuz etkileyen faktörler olarak görülmektedir (Zhu & Sun, 2017).

Deprem sonrasındaki bakım hizmetlerinin, tıbbi desteğe ve ilaca erişimin kesintiye uğraması yaşlı yetişkinlerin sağlığı üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Yaşlı bireyler için zamanında tıbbi bakıma erişim yüksek önem taşıırken depremin etkisiyle işleyen sistemin bozulmasıyla birlikte ihtiyaç duydukları tıbbi bakıma ulaşmada zorluklarla karşılaşmak genel sağlık durumlarında olumsuzluk yaratmaktadır (Korkmaz & Aslan, 2023; Çakır & Aydoğmuş Atalay, 2020).

Deprem nedeniyle meydana gelen bir yaralanmanın ardından yaşlı insanlara, özel ihtiyaçlarına uygun tıbbi müdahale ve bakımın zamanında sağlanması çok önemlidir. Depremi ardından yaşlı bireylerin potansiyel sağlık komplikasyonlarını önlemek ve gidermek için yeterli tıbbi bakım ve destek sağlanmak önemli görülmektedir (Durak, 2023). Ermenistan depremi (1988) sonrasında afetin etkileri üzerine yapılan çalışmada deprem sonrası kalp hastalıkları ve kronik hastalıklardan kaynaklanan morbidite artışının, depreme bağlı hasar ve kayıplara maruz kalma yoğunluğuyla ilişkili olduğu öne sürülmektedir (Armenian, Melkonian & Hovanesian, 1998). 2020 Hırvatistan depremlerinden sonra gerçekleştirilen benzer bir çalışma kardiyovasküler ve gastrointestinal sistemlerde artan sağlık sorunlarının yaşandığını ortaya koymaktadır (Kušević ve ark., 2021).

Araştırmalar yaşın faktörünün deprem esnasında ölümlerde önemli bir unsur olabileceğini ancak her vakada değişiklik gösterebileceğini belirtmektedir. Guatemala depreminde yüksek ölüm oranı hem yaşlılar hem de çocuklarda yüksek kaydedildiği bildirilmektedir (Govet ve ark, 1976). Hindistan depreminde ise yüksek ölüm oranı yaşlılarda ve erkek çocuklarda gözlenmiştir (Parasuraman, 1995). Büyük Hanshin-Awaji depreminde ve Kobe depreminde ise yüksek ölüm düzeyinin yaşlılara oranla gençlerde daha yüksek düzeyde olduğu bildirilmiştir (Osaki & Minowa, 1995).

Yaşa yönelik yapılan analizlerde ölüm oranlarının yaş gruplarına göre çeşitlilik göstermesi, depremin insan yaşamı üzerinde eşit bir etkiye sahip olduğunu, çevresel faktörlerin depremin hasarı ve etkileri üzerinde etkili olduğunun göstergesidir (Osaki & Minowa, 1995). Yaşlı bireylerin nüfusunun zamanla artması afetlerden daha fazla sayıda yaşlının etkileneceğinin göstergesidir (Tuohy ve Stephens, 2011).

Afetlerde yaşlılar söz konusu olduğunda sahip oldukları fiziksel dezavantajlılık durumu, deprem esnasında ve depremden sonra yaşanan zorluklarda baş etmede savunmasız gruplar

içerisinde öne çıkmaktadır. Acil ihtiyaçların giderilmesinin ardından yaşlılarda psikolojik ve sosyal destek unsurunun yeterli düzeyde sağlanması gerektiği unutulmamalıdır. Afetler, yaşlıların sahip oldukları fiziksel zayıflık, sağlık sorunları, yaş alma ile beraberinde gelen limitli hareket kabiliyeti gibi savunmasız hissedecekleri birçok durumla yüzleşmelerine neden olmaktadır. Bu kısıtlılıklarında kaynaklı afetlerde yaşlıların yaralanma durumlarında hareket kabiliyetleri iyice kısıtlanacağından, kurtarma çalışmalarında ve müdahalelerde yaşlılara yönelik gerekli önlemler alınmalıdır. Yukarıda incelenen başlıklar, deprem esnasında ve sonrasında yaşlıların deneyimleyebileceği korku, endişe ve stres gibi duygusal etkilere yönelik farkındalığın gelişmesi açısından önemlidir.

2.4. Depremde Savunmasız Gruplar: Fiziksel Engeli Olan Bireyler

Afet sırasında fiziksel engelli kişiler çeşitli şekillerde dezavantajlı duruma düşebilir. Örneğin işitme engelliler, verilen talimatları veya tahliye emirlerini anlamakta zorluk yaşayabilirler. Resmi iletişimin kâğıt üzerinde, televizyon yayınlarında veya televizyon monitörlerinde görsel olarak iletilmesi durumunda, görme engelli kişiler önemli bilgileri alamayabilirler.

Engelli bireyler tahliye sırasında ulaşım ve diğer lojistik koşullar nedeniyle ek zorluklarla karşılaşmaktadır. Lojistik desteğin sağlanmadığı veya yetersiz olduğu durumlarda barınma, kamp ve gıda dağıtım alanlarına erişimde zorluk yaşayabilirler. Bu nedenle, barınaklarda erişilebilir girişlerin, yemek alanlarının, tuvaletlerin ve tıbbi bakım alanlarının düzenlenmesi gerekmektedir. (Handicap International, 2009).

Savunmasız bir grup olan engelli bireyler, deprem sırasında ve sonrasında aşağıdakiler de dahil olmak üzere önemli zorluklarla karşılaşabilirler:

Fiziksel Savunmasızlık: Hareket kabiliyeti kısıtlı kişiler deprem sırasında tahliyede veya güvenli barınak bulmada zorluklarla karşılaşabilmektedirler. Deprem sonrası hazar alan mevcut altyapı engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılamayabilir. Bu da onların tahliye yollarına, acil durum barınaklarına ve her türlü ulaşımına erişmelerini zorlaştırabilmekte ve bu durum yaralanma risklerini arttırmaktadır (Bhuiya, Shao & Jones, 2023; ISMEP, 2023a).

İletişim Zorlukları: İşitme, görme, konuşma, bedensel veya zihinsel engelli gibi savunmasız grupların afet durumlarında gerçekleştirilecek haberleşme ağlarına ulaşamama ihtimali ve oldukça yüksektir. Afet sonrası akut dönem ve sonraki aşamalarda kriz yönetimiyle ilgili yapılacak ilan ve ikazların, afet anı ve sonrasındaki müdahalelerine yönelik zamanında ve doğru bilgi almakta zorluk yaşayabilmektedirler (Türk, 2022).

Bakıcılara Bağımlılık: Bakım verenlere bağımlı olan engelli bireyler destek ve bakım sistemlerinde aksamalar yaşayabilir. Bu durum onların depremin hemen sonrasındaki olumsuzluklarla ve problemlerle başa çıkma becerilerini etkilemektedir (UNICEF, 2015).

Tıbbi İhtiyaçlar: Gerekli ilaçlara, tıbbi ekipmanlara ve sağlık hizmetlerine erişim kısıtlanabilmektedir. Bu durum kronik rahatsızlıkları olan engelli bireyler için artan sağlık risklerine yol açmaktadır (Pakjouei ve ark, 2018).

Barınma ve Barınma Sorunları: Geçici barınaklar ve barınma seçenekleri onların özel ihtiyaçlarını karşılayacak donanıma sahip olamayabileceğinden, engelli bireyler yerinden edildikten sonra erişilebilir ve güvenli barınma bulmakta zorluk yaşayabilmektedirler (IFRC, 2015).

Ekonomik Eşitsizlikler: Deprem altyapı ve istihdam fırsatları üzerindeki etkisi, zaten yüksek işsizlik ve eksik istihdam oranlarıyla karşı karşıya olabilecek engelli bireyler için ekonomik zorlukları daha da kötüleştirebilmektedir (ILO, 2023).

Bu zorlukların üstesinden gelmek, engelli bireylerin ihtiyaçlarının acil durum planlarına entegre edilmesini sağlayan kapsamlı afet hazırlığı ve müdahale stratejileri gerektirmektedir. Buna erişilebilir altyapı, kapsayıcı iletişim yöntemleri ve sürekli tıbbi ve psikolojik bakım desteği dahildir.

Fiziksel engeli olan bireyler için deprem anlarında ve müdahale faaliyetlerinde ek olarak önlemler almak önemlidir. Fiziksel engeli olan bireylerin özel ihtiyaçlarını anlamak ve bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik önlemler gereklidir. Güvenli mekâna ulaşmada, tahliye durumlarında yardım ve desteğe erişimin sağlanabilmesinde iletişim halinde kalmak büyük önem taşımaktadır. İhtiyaç duydukları yardım ve desteğe erişebilmeleri adına iletişim kurma zorluğu yaşayan bireyler için alternatif iletişim kanalları düşünülmelidir. İşitme, dil, konuşma, görme, ortopedik ve zihinsel engelliler için yazılı, görsel ve dokunma temelli çeşitli iletişim araçları kullanılması gerekmektedir.

2.5. Depremde Savunmasız Gruplar: Azınlıklar (Yerinden edilenler, mülteciler göçmenler ve sığınmacılar) ve Dil Bariyeri Olan Bireyler

Azınlıklar, yoksulluk, dil engeli veya ayrımcılık nedeniyle genellikle afetler öncesinde, sırasında ve sonrasında yerel halkın kullanabileceği kaynaklara ve koruma araçlarına erişimde zorluk yaşanabilmektedir (Sudmeier-Rieux ve ark., 2016). 6 Şubat depreminden etkilenen nüfusun yaklaşık yüzde 1.7 milyonunu geçici koruma statüsünde olduğu bildirilmektedir (GAR & FES, 2023). Azınlıklar ve dil engeli olan bireyler de dahil olmak üzere savunmasız gruplar, deprem sırasında ve sonrasında çeşitli zorluklarla karşılaşabilir:

İletişim Engelleri ve Bilgiye Erişim: Dil engelinden kaynaklı azınlıkların ve dil bariyeri bulunan bireylerin bilgiye erişimi sınırlı olabilmektedir. Tahliye talimatları, acil durum uyarıları, kaynaklara ulaşım gibi gerekli yardımlardan habersiz kalınmasına neden olabilmektedir (Teo ve

ark. 2019). Dil bariyerinden de kaynaklı ihtiyaç duydukları sağlık hizmetlerine erişimde aksaklıklar görülebilir. Bu durum zamanında sağlık hizmetine erişimini engelleyebilir (Al Shamsi ve ark. 2020).

Ayrımcılık ve Ötekileştirme: Azınlıklar ve dil engeli olan bireylerin afet öncesinde de deneyimledikleri eşitsizlikler afet dönemlerinde daha da kötüleşebilmektedir. Bu durumda acil hizmetlere ve yardım faaliyetlerine erişimde ayrımcılık ve ötekileştirme devam ederek hizmet almaları güçleşebilmektedir (Sudmeier-Rieux ve ark., 2016).

Yerinden Edilme Zorlukları: Azınlıklar ve dil engeli olan bireyler, kültürel açıdan uygun ve kapsayıcı geçici barınaklar bulma konusunda zorluklarla karşılaşabilmektedirler. Bu durum onların savunmasızlığını daha da arttırarak iyileşme sürecini olumsuz etkilemektedir (Phillips, 1993).

Temsil Edilmeme: Dil bariyerlerinin olmasında kaynaklı, karar alma süreçlerinde sınırlı temsil edilebilmektedirler. İletişimin yetersiz olması afete müdahale ve iyileştirme çalışmaları sırasında azınlık gruplarının özel ihtiyaçlarının ve endişelerinin göz ardı edilmesine yol açabilmektedir (Sovacool ve ark., 2018).

Ekonomik Eşitsizlikler: Depremi istihdam ve geçim kaynakları üzerindeki etkisi olabilmektedir. Bu nedenle azınlık topluluklarının orantısız ekonomik zorluklar yaşamaları sosyo-ekonomik eşitsizlikler yoğunlaşabilmektedir (SAMHSA, 2017).

Bu sorunları ele almak için kapsayıcı ve kültürel açıdan hassas afet yönetimi stratejileri uygulamak gerekmektedir. Afetlerde müdahalelerde çok dilli iletişim sağlamak çok önemlidir. Afetlere yönelik müdahalelerde bu grupların genel iyilik hallerini sağlamada göz önünde bulundurulması gereken unsurlar bulunmaktadır. Bu doğrultuda savunmasız grupların ihtiyaçları her grubun özelinde değerlendirilmiştir.

Sonuç

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) ruh sağlığı alanında yaptığı önerilerde, depremzedelere yönelik psiko-sosyal desteğin toplum temelli ve bölge kültürüne uygun olması gerektiği, ayrıca kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler vb. gibi spesifik savunmasız grupların ihtiyaçlarının da dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir. (WHO, 2023) Savunmasız grupların afetlerle baş edebilmelerinde yardımcı olmak için her bir grubun ihtiyaçlarının analizi yapılarak ihtiyaçları doğrultusunda haklarının korunması gerekmektedir (Van Griensven ve ark. 2006). Çocuklar, ergenler, yetişkinler, yaşlılar ve engelliler gibi gruplar afetlerden farklı şekillerde etkilenebilmekte ve farklı sorunlar yaşayabilmektedir (Polat, 2020; ISMEP, 2023b).

dönemde geçici barınma ve kırsal bölgelerde yaşayan depremzedelerin temel ihtiyaçlarının belirlenmesi amacıyla Türk Kızılay'ı tarafından hazırlanan rapora göre, depremzedelerin deprem sonrasında karşılaştıkları en yaygın sorunlar analiz edilerek mevcut durumlarının anlaşılması sağlandı. En çok öne çıkan konu ise psikolojik sorunlardı. Diğer konular arasında birbiriyle bağlantılı olan ve geçici barınma alanlarında önemli zorluklar olmaya devam eden barınma ve hijyen yer alıyor. Temel ihtiyaçlara erişim sağlanmaktadır. Ancak bu ihtiyaçların içeriğinin kültürel, dini ve coğrafi olarak uygun olması gerekir. Ayrıca engelliler ve aile bireylerinin tamamını kaybetmiş depremzedeler için de özel programlara ihtiyaç duyulmaktadır (Kızılay Akademi, 2023). Deprem sonrası dönemde can kayıplarının ve afetlerden etkilenen insan sayısının artması, afetlerde iyileşme sürecini hızlandıracak yeni önlem ve aksiyonların alınmasının önemini ortaya koymaktadır (Kızılay Akademi, 2023).

Deprem gibi doğal afetlerde özellikle çocuklar, yaşlılar, engelliler gibi kırılgan grupların özellikleri göz önünde bulundurularak kurtarma çalışmalarının planlanması ve stratejik planlamaların yapılması bu grupların sağlıklı kalmaları ve kurtarılma çalışmalarında başarılı sonuçlar almak için çok önem taşımaktadır.

Kaynaklar

Adkoli, A., Kumar, S., Futterman, I. D., & Clare, C. A. (2022). Access to Family Planning Services Following Natural Disasters and Pandemics: A Review of the English Literature. *Cureus*, 14(7), e26926. <https://doi.org/10.7759/cureus.26926>

AFAD, (2023). 06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan (Kahramanmaraş) Mw: 7.7 – Mw: 7.6 Depremleri Raporu. 140 s.

AFAD (2014), Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, T. C. Bağbakanlık AFAD Başkanlığı Yayını, Ankara. Erişim tarihi Kasım 12, 2023 <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>

Al-Jazairi, A. F. (2018). Disasters and disaster medicine. *Essentials of accident and emergency medicine*, 92-117.

Al Shamsi, H., Almutairi, A. G., Al Mashrafi, S., & Al Kalbani, T. (2020). Implications of Language Barriers for Healthcare: A Systematic Review. *Oman medical journal*, 35(2), e122. <https://doi.org/10.5001/omj.2020.40>

Anadolu Ajansı (2023) UN health body declares earthquake in Türkiye 'grade 3 emergency'. Erişim tarihi Kasım 12, 2023. <https://www.aa.com.tr/en/world/un-health-body-declares-earthquake-in-turkiye-grade-3-emergency/2811335>

Armenian, H. K., Melkonian, A. K., & Hovanesian, A. P. (1998). Long term mortality and morbidity related to degree of damage following the 1998 earthquake in Armenia. *American journal of epidemiology*, 148(11), 1077-1084. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.aje.a009585>

Benjamin K. Sovacool, May Tan-Mullins, Wokje Abrahamse (2018) Bloated bodies and broken bricks: Power, ecology, and inequality in the political economy of natural disaster recovery. *World Development* <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.05.028>

Bizzarri, M. (2012). Protection of Vulnerable Groups in Natural and Man-Made Disasters. *International Disaster Response Law*, 381–414. doi:10.1007/978-90-6704-882-8_16

Bradshaw, S. & Fordham, M. (2013). Women, girls and disasters - A Review for DFID. Council of Europe Ethical Principles on Disaster Risk Reduction and People's Resilience. European and Mediterranean Major Hazards Agreement (EUR-OPA) Erişim tarihi Kasım 12, 2023 https://www.coe.int/t/dg4/majorhazards/ressources/pub/Ethical-Principles-Publication_EN.pdf

Çakır Ö., & Atalay G. (2020). Afetlerde Özel Gereksinimli Grup Olarak Yaşlılar. Resilience, 169-186.

de Ville de Goyet C, del Cid E, Romero A, et al. Earthquake in Guatemala: epidemiologic evaluation of the relief effort. Bull Pan Am Health Organ 1976;10:95–109.

Diaz, J. O. P., Murthy, R. S., & Lakshminarayana, R. (2006). Advances in disaster mental health and psychological support. Voluntary Health Association of India Press. New Delhi India.

Diaz JO Murthy RS Lakshminarayana R.

Durak M. (2023) The Earthquakes in Turkey and Syria Remind Us That Long-Term Care Residents and Older Adults Are Most Affected by Natural Disasters. Journal of Aging and Long Term Care. 6(1), 1-1 DOI: 10.51819/jaltc.2023.1286010

Doostgharin, T. (2009). Children affected by earthquakes and their immediate emotional needs. International Social Work, 52(1), 96-106.

Eric Neumayer & Thomas Plümper (2007) The Gendered Nature of Natural Disasters: The Impact of Catastrophic Events on the Gender Gap in Life Expectancy, 1981–2002, Annals of the Association of American Geographers, 97:3, 551-566, DOI: 10.1111/j.1467-8306.2007.00563.x

Fatema SR, East L, Islam S and Usher K (2023) Gender-based vulnerabilities for women during natural disasters in Bangladesh. Front. Commun. 8:1180406. doi: 10.3389/fcomm.2023.1180406

Forouzan, A. S., Baradarn Eftekhari, M., Falahat, K., Dejman, M., Heidari, N., & Habibi, E. (2013). Psychosocial needs assessment among Earthquake survivors in Lorestan province with an emphasis on the vulnerable groups. Global journal of health science, 5(4), 79–84. <https://doi.org/10.5539/gjhs.v5n4p79>

Göç Araştırmaları Derneği (GAR) ve Friedrich Ebert Stiftung (FES) (2023) Durum Tespit Raporu Göç ve Deprem. <https://gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/311/Göç%20ve%20Deprem%20-%20Durum%20Tespit%20Raporu.pdf>

Ghafory-Ashtiany, M. and S. Eshghi (2005) 'Bam Earthquake of 05:26:26 of 26 December 2003, Ms 6.5', pp. E-23–E26, Proceedings of the International Symposium on Earthquake Engineering Commemorating Tenth Anniversary of the 1995 Kobe Earthquake (ISEE Kobe 2005).

Güler Aksu, G., & İmrek, Y. (2023). The Earthquake Disaster in Türkiye: A Review from Child and Adolescent Psychiatry Perspective. Duzce Medical Journal, 25(1).

Handicap International (2009) Mainstreaming Disability Into Disaster Risk Reduction: A Training MANUAL https://www.preventionweb.net/files/24772_18591hitrainingmanualenglish1.pdf

Institute of Medicine (US) (2003) Committee on Improving Birth Outcomes; Bale JR, Stoll BJ, Lucas AO, editors. Improving Birth Outcomes: Meeting the Challenge in the Developing World. Washington (DC): National Academies Press (US).2, Reducing Maternal Mortality and Morbidity. Available from:

International Labour Organization (ILO) (2023) Assessing the Local Labour Market Dynamics and Skills Needs Following the Earthquakes in Türkiye.

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_891541.pdf

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC) (2015) All Under One Roof. Disability-inclusive shelter and settlements in emergencies. Geneva. https://www.ifrc.org/sites/default/files/2021-08/All-under-one-roof_EN.pdf

Istanbul Seismic Risk Mitigation and Emergency Preparedness Project (ISMEP) (2023b) Psychosocial Support Guide for Disasters. <https://www.ipkb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/02/DISASTER-PSYCHOSOCIAL-SUPPORT-GUIDE.pdf>

Istanbul Seismic Risk Mitigation and Emergency Preparedness Project (ISMEP) (2023a) Disaster and Emergency Planning Guide for People with Disabilities. <https://www.ipkb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/DISASTER-PEOPLE-WITH-DISABILITIES-GUIDE.pdf>

Javadian, R. (2007) 'Social Work Responses to Earthquake Disasters: A Social Work Intervention in Bam, Iran', *International Social Work* 50(3): 334–46.)

Kızılay Akdemi (2023) February 6th Earthquake Current Situation Analysis And Needs Assessment <https://www.preventionweb.net/media/89753/download?startDownload=true>

Korkmaz AC, & Aslan D. (2023) Depremler ve Yaşlılar. HÜTF Halk Sağlığı AD Deprem Kaynaklı Afetlere Yönelik Toplum İçin Bilgilendirme Serisi-2023/2. Erişim Tarihi: Kasım, 27. <http://www.halksagligi.hacettepe.edu.tr/Erişim:09.02.2023>.

Kušević Z, Krstanović K, Kroflin K. (2021) Some Psychological, Gastrointestinal and Cardiovascular Consequences of Earthquakes. *Psychiatria Danubina*.

Mudavanhu, C., Manyena, S. B., Collins, A. E., Bongo, P., Mavhura, E., & Manatsa, D. (2015). Taking children's voices in disaster risk reduction a step forward. *International Journal of Disaster Risk Science*, 6, 267-281.

Md Musfiqur Rahman Bhuiya , Wanyun Shao , Steven Jones (2023) Measuring accessibility of movement challenged persons during earthquake evacuation of Dhaka City, Bangladesh: A participatory GIS-Based approach. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2023.102974>

Parasuraman S. (1995). The impact of the 1993 Latur-Osmanabad (Maharashtra) earthquake on lives, livelihoods and property. *Disasters*, 19(2), 156–169. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7717.1995.tb00366.x>

Pakjouei, S., Aryankhesal, A., Kamali, M., & Seyedin, S. H. (2018). Experience of people with physical disability: Mobility needs during earthquakes. *Journal of education and health promotion*, 7, 80. https://doi.org/10.4103/jehp.jehp_40_18

Phillips, B. D. (1993). Cultural diversity in disasters: Sheltering, housing, and long term recovery. *International Journal of Mass Emergencies & Disasters*, 11(1), 99-110.

Polat O. (2016) Şiddet. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi. 22/1.

Polat O. (2019) Çocuk İstismarı 2. Seçkin Yayınları. Ankara

Polat O. (2020) Viktimoloji. Seçkin Yayınları. Ankara

Polat O. (2021a) Şiddet. Seçkin Yayınları. Ankara

Polat O. (2021b) Çocuk İstismarı 1. Seçkin Yayınları. Ankara

Polat O. (2022) Adli Psikoloji. Seçkin Yayınları. Ankara

Sudmeier-Rieux, K. and others (2016). Identifying Emerging Issues in Disaster Risk

Reduction, Migration, Climate Change and Sustainable Development. Springer.

Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA) (2017) Disaster Technical Assistance Center Supplemental Research Bulletin Greater Impact: How Disasters Affect People of Low Socioeconomic Status. https://www.samhsa.gov/sites/default/files/dtac/srb-low-ses_2.pdf

Teo M., Goonetilleke A, Deilami K., Ahankoob, A., Lawie M. (2019) Engaging residents from different ethnic and language backgrounds in disaster preparedness. <https://doi.org/10.1016/j.jidrr.2019.101245>

The Global Facility for Disaster Reduction and Recovery (GFDRR) (2023) Gender Equality and Women's Empowerment in Disaster Recovery. Erişim tarihi Kasım 13, 2023 <https://www.gfdr.org/sites/default/files/publication/gender-equality-disaster-recovery.PDF>

The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC) (2023) What is a disaster? Erişim tarihi Kasım 12, 2023 <https://www.ifrc.org/our-work/disasters-climate-and-crises/what-disaster#:~:text=Disasters%20are%20serious%20disruptions%20to,and%20vulnerability%20of%20a%20community>

The Lancet.(2023) Responding to the Türkiye–Syria earthquake: what will it take? Lancet; 401: 525.

Thurston, A. M., Stöckl, H., & Ranganathan, M. (2021). Natural hazards, disasters and violence against women and girls: a global mixed-methods systematic review. *BMJ global health*, 6(4), e004377. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2020-004377>

Turner, B. L., Kasperson, R. E., Matson, P. A., McCarthy, J. J., Corell, R. W., Christensen, L., ... & Schiller, A. (2003). A framework for vulnerability analysis in sustainability science. *Proceedings of the national academy of sciences*, 100(14), 8074-8079.

Tuohy, R., & Stephens, C. (2011). Exploring older adults' personal and social vulnerability in a disaster. *International journal of emergency management*, 8(1), 60-73.)

Tuohy, R., & Stephens, C. (2011). Exploring older adults' personal and social vulnerability in a disaster. *International journal of emergency management*, 8(1), 60-73.

Türk A., (2022). Deprem Özelinde Engelli Bireylere Duyarlı Afet Yönetimi Modeli. *Afet ve Risk Dergisi*, 5(1), 61-77.

Türkiye Earthquakes Recovery And Reconstruction Assessment (TERRA) (2023) Türkiye Deprem Toparlanma ve Yeniden İmar Değerlendirmesi Raporu. 8s.

Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2023) Deprem Nüfus İtibarıyla 13,5 Milyon Vatandaşımızı Etkiledi. Erişim tarihi Kasım 12, 2023 <https://csb.gov.tr/bakan-kurum-deprem-nufus-itibariyla-13-5-milyon-vatandasimizi-etkiledi-bakanlik-faaliyetleri-37415#:~:text=BAKAN%20KURUM%3A%20‘DEPREM%20NÜFUS%20İTİBARIYLA,13%2C5%20MİLYON%20VATANDAŞIMIZI%20ETKİLEDİ>

TRT WORD (2023) What will happen to the children orphaned by Türkiye's earthquakes? Erişim tarihi Kasım 12, 2023 <https://www.trtworld.com/magazine/what-will-happen-to-the-children-orphaned-by-türkiye-s-earthquakes-65475>

Osaki Y., & Minowa M. (2001) Factors Associated with Earthquake Deaths in the Great Hanshin-Awaji Earthquake, 1995 *American Journal of Epidemiology*, Volume 153, Issue 2, Pages 153–156, <https://doi.org/10.1093/aje/153.2.153>

United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR) (2023) Disaster. Erişim tarihi Kasım 12, 2023 <https://www.undrr.org/terminology/disaster#:~:text=A%20serious%20disruption%20of%20the,and%20environmental%20losses%20and%20impacts>

UNDP (2022) Women are hit hardest in disasters, so why are responses too often gender-blind? Erişim tarihi Kasım 13, 2023 <https://www.undp.org/blog/women-are-hit-hardest-disasters-so-why-are-responses-too-often-gender-blind>

UNICEF (2015) Evaluation of Psychosocial Support Programs Implemented After VAN-ERCİŞ Earthquake. <https://www.unicef.org/turkiye/media/5486/file/Evaluation%20of%20Psychosocial%20Support%20Programs%20Implemented%20After%20VAN%20ERCİŞ%20Earthquake%2015.pdf>

UNICEF (2023) Türkiye'de Depremden Etkilenen Çocukların Korunmasına İlişkin Rehber Erişim tarihi Kasım 12, 2023 <https://www.unicef.org/turkiye/turkiyede-depremden-etkilenen-cocukların-korunmasına-ilışkin-rehber>

UNHCR (2023) Türkiye ve Suriye'deki ölümcül depremlerin ardından müdahalede bulunuyor. <https://www.unhcr.org/tr/38493-unhcr-responds-to-deadly-earthquakes-in-turkiye-and-syria.html>

Ünür, E. (2021). Afet Yönetiminde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Doğal Afetlerde Cinsiyete Dayalı Zarar Görebilirlik Farkı. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 351-381

Van Griensven, F., Chakkraband, M. S., Thienkrua, W., Pengjuntr, W., Cardozo, B. L., Tantipiwatanaskul, P., ... & Thailand Post-Tsunami Mental Health Study Group. (2006). Mental health problems among adults in tsunami-affected areas in southern Thailand. *Jama*, 296(5), 537-548.

Yilmaz, A. (2012). Türkiye'de Afetlerde Karşılaşılan Sorunlar. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/1. 61-81 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mjss/issue/40475/484882>

Zahran, S., Brody, S. D., Peacock, W. G., Vedlitz, A., & Grover, H. (2008). Social vulnerability and the natural and built environment: a model of flood casualties in Texas. *Disasters*, 32(4), 537–560. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7717.2008.01054.x>

Zhu, X., & Sun, B. (2017). Study on earthquake risk reduction from the perspectives of the elderly. *Safety science*, 91, 326-334.

World Health Organization [WHO], Aging and health. Erişim tarihi 2023, Ekim, 27. https://www.who.int/westernpacific/health-topics/ageing#tab=tab_1

World Health Organization [WHO] (2007) WHO six-year strategy for the health sector and community capacity development (https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/43736/9789241595896_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

DUAYENLERE SAYGIYLA

Sosyal Bilim ve Sosyal Bilimci¹

Prof. Dr. Mübeccel B. KIRAY

Böyle 70 yaşına gelip de, herkese bir yerde veya öbür yerde, olur olmaz bir şeyler söyledikten sonra oturup da ilk konuşmayı yapmak biraz zor. 70 yaşında ne kaldı, ne gitti onun bilançosunu yapmak da zor. Ama bir şeyler söylemeye çalışayım. Bir zamanlar sosyal bilim kelimesi yoktu, sosyoloji vardı. Sonra başka şeyler vardı. Sosyolojinin de ne olduğunu kimse bilmezdi. Daha çok felsefeydi belki, birazcık sanattı. Devlet politikasını idare ederdi, sanat. Acaba bunlar mıydı? Çok yakın bir zamana kadar bütün fakültelerde bir tek "sosyoloji" dersi olurdu ... içinde ne olduğu hocasına bağlıydı. Güneşin altında ne varsa okutulabilirdi. Kendi formasyonunda ne olmuşsa, hangi memlekette ne okumuşsa Almanya'da Fransa'da filan ... Ve iki sömestr sosyoloji okutulurdu. Buna Siyasal Bilgiler Fakültesi de dahildi ve orada biterdi. Ama benim kuşağımla, benim üniversite yıllarımda, o zaman okuduğum Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde ilk defa ayrılmış bir sosyal bilimler meselesi ortaya çıktı. Yani antropolojisi vardı, çeşitli biçimlerde ve aşamalarda tarihi vardı, uygarlık bilgilerini aktaran dersler vardı, sosyal psikoloji vardı. Daha da önemlisi sosyolojinin içinde farklılaşmış konular vardı. Yani yalnız fikir tarihi okutulmazdı. Benim kuşağımın tabiriyle yalnız "Kant ne dedi, Comte ne dedi" okutulmazdı. Bu sadece sosyoloji değil, siyaset bilimi fikir tarihi için de geçerlidir. Onun dışında da olgulara bakarak, onların analizlerini yaparak bazı genellemelere varmak için farklılaşmış bir toplumbilim meselesi² o zaman başladı. Ne kadar oldu bu biliyor musunuz? 52 sene önce oldu ve dolayısıyla benim eskiliğim de ortaya çıktı!

Bakalım oralardan nerelere geldik? Şimdi 52 sene sonra tekrar böyle heterojen bir sosyal bilim topluluğuna konuşmayı düşündüğümde, sosyal bilimin ne olduğunu söylemek gerekiyor gibi geldi. Hele dünyanın bu çalkantılı zamanında. Yani 1900'lerde olguların objektif gözlemlenmesi diye bir mesele varken, sosyal bilimlerde, hatta 19. yüzyıldan bile gelen. il. Dünya Harbi'nin sonrasında çok daha etkin bir olgular, objektiflik ve izah meseleleri daha katı, diyelim, bir yere gelmişken, birdenbire bu 90'lara, 80'lerin sonuna gelindiğinde çok daha çalkantılı, sanki parçalanmış gibi görünen, -sankinin altını çiziyorum- bir toplum yaşam düzeyine geliverdik, dünyada ve Türkiye'de. Böyle bir yerde, acaba, sosyal bilim nedir, diye bir laf edilir mi? Bana sorulursa hayır! Benim, şöyle veya böyle kürsümden geçmiş olanlar bilirler, ben hiç tarif vermem. Çünkü sosyal bilimler henüz tarif verecek kadar dakikleşmemiştir, diye düşünüyorum. Böyle olduğunda sosyolojiyi ayrı, sosyal psikolojiyi ayrı, siyaset bilimini ayrı düşünmektense, bunların hepsini birden birbiri üzerine çakışan yönleri çok olan, aynı gelen ele alış ve düşünüş tarzlarına tabi bir olgular açıklaması diye- tarif vermiş oluyorum böylece tabii- Ama çok esnek ve çok kolay yönleri gözlemlenebilen, ama böyle tarif ettiğim zaman da mutlaka birbiri arasındaki ilişkileri ısrarla vurgulamak gereken bir bilgi kolu, bir disiplin, buna inter disiplinler bir ele alış demek lazım ama bu aynı zamanda da bir disiplin oluyor. Sosyal bilimlerin bütünü, içinde uzmanlaşmalar olmasına rağmen, tıpkı dar anlamda sosyolojinin, dar anlamda siyaset biliminin, yahut demografinin de ayrılmış olduğu kabul edilerek, gene de birbiriyle ilişkilerini vurgulayan

¹Prof. Dr. M.B. Kıray'ın 23.10.1992'de Türk Sosyal Bilimler Derneği III. Ulusal Kongresi'ne sunulan tebliğidir. Yazının orijinaline şuradan ulaşılabilir: "Kıray, M. B. 2006. Toplu Eserleri 4 Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme. Bağlam Yayınları. Ss. 46-61".

bir bilgi kolu diye düşünüyorum. Onu konuşalım. Dolayısıyla, birçok ders kitabında işte "onunla ilişkisi, bununla ilişkisi" falan demek yerine "sosyal bilimlerin kendisi interdisiplinerdir" ve bu konularda çalışan herkesin sosyal bilimler hakkında bilgi sahibi olması gerekir diye düşünüyorum. Uzmanlaşma evet, fakat bilgi üretmekte uzmanlaşma kadar önemli olan bugün, özellikle bu çalkantılı aşamada, mutlaka interdisipliner bilgi sahibi olmak gerekir. Bu bir olgudan öte bir gereksinim, bu interdisipliner olma meselesi ve derinlemesine bilgi sahibi olmak meselesi. Bugün, tıpkı bundan 50 sene evvel gibi, o zaman 3 üniversite vardı, bunların 2'sinde sosyal bilimler ayrışmadan verildiği halde, -hatta YÖK'ün uzmanlık dallarının tarifinde, o üniversitelerin etkisiyle hepimiz hatırlayacaksınız, çoğunuz akademisyensiniz, burada, genel sosyoloji ve metod bir de köy sosyolojisi var. Şehir sosyolojisi bile yok. Türkiye'de gümbür gümbür şehirleşme var... Uzmanlaşma dalı olarak şehir sosyolojisi yok.- Ne kadar dar bakılıyordu hadiseye. Bunu anlatmak istiyorum. Şimdi bunun mutlaka ayrışması, uzmanlaşması, ama öbür taraftan da birbirini destekleyerek, yeni, bütünsel ele alış tarzlarında birbirleriyle yardımlaşması gerektiğini düşünüyorum. Burada, eğer, sosyal bilimler belirli bir rüşte eriştiyse, Türkiye' de, genelde, bazı yerlerde daha zayıf, bazı yerlerde daha kuvvetli; bazı kimselerin elinde daha öğretici, daha açıklayıcı, bazı kimselerin elinde çok dar, çok mekanik, çok o katı, sıkı olduğu görülüyorsa, bunun nedeni düşünüldüğünde, ben sadece, bir -evvelki konuşmada söylendiği gibi- büyük parasal kaynakların olup olmamasına bağlamak istemiyorum. O var, o veri. Onu alıyorum ve bir tarafa koyuyorum. Onun dışında olması gereken şey, ister üniversitede öğretilmiş olsun, olmasın, çünkü bunun bir eğitim tarafı var. Şimdi söyleyeceğim yön eğitimde de verilmeli, fakat eğitimde verilmemiş olsa bile, tek tek, her sosyal bilimin bir kolunda uzmanlaşmaya gitmekte olan kişi, mutlaka sosyal bilimlerin bütününde gerekli bilgilerin bir toplamını ve ondan süzülmüş bir genel görüşünü edinmiş olması lazım. Derinlemesine, anlamlı - anlamlıyı biraz da İngilizcesi "relevant" anlamında kullanıyorum- birbiriyle ilişkisi anlaşılabilir olan ve doğaya tekrar, olgulara refere edilebilir olan tarafını anlamak derinlemesine bilgi edinebilmek için, mutlaka ve mutlaka genel bilgi sahibi olmak lazımdır. Sosyal bilimlerde mutlaka onun dışındakilerde ne kadar öğrenilebilirse, ne kadar taşınabilirse, onların hepsini bilmek gerekir, mutlaka bir şeyler bilmek gerekir. Yani, "üç kurs aldım, beş kurs aldım, onlardan da "A" aldım, tam not aldım. Ben şimdi iyi sosyal bilimciyim". Böyle bir şey yok! Mutlaka, araştırmalarınızın derinliği olması için, anlamlı sonuçlara varabilmeniz için, çok geniş bir birikiminiz olması lazım. Artık bundan sonra galiba, "siz" diye konuşabilirim, üçüncü şahsa dönmeden. Kızmayın. Bu birikim şart. Bu birikim olmadan iyi araştırma da yapılamaz, bu araştırmaların içinde yorumlar da yapılamaz. Ben de bunu gözlemlere bakarak çıkarıyorum. Mesela demografi gibi bir kol ayrıldı. Hemen arkasından göçle ilgili araştırmalar geldi, arkasından göçün geldiği yerdeki mekan ve yerleşme sorunları geldi, onun arkasından yeni düzenin aile sorunları geldi vs. bu oldu. Fakat bunu anlarken, yalnız göçle oluşmuyor ki, bu başka şeylerle de oluşuyor. Şimdi bakın kültürsüz, yani birikimsiz, bir sosyal bilimcinin nasıl çıkmazlara girdiğini söyleyeyim. Bir aralık sosyolojide, ya da sosyal bilimlerin hemen hemen her tarafında bir İş yapmak için mutlaka sanki köy araştırması yapmak lazım diye düşünülür oldu. Yok efendim öyle bir şey. Yalnız köy araştırması yaparsanız hiçbir yere gitmez. Peki ikinci aşama geldi, tekrar yeni kuşaklar, tekrar yirmi yaşındaki hevesli gençler ve akıllı gençler, ne çıktı; "gecekondu"lar. Mide bulandıracak kadar "gecekondu" araştırması yapıldı, genel çerçeveye konmadan. Bir aralık, ben TRT'de bir gecekondu programı hatırlıyorum. Çok kısır ve sudan! İnsan ne diyeceğini anlamıyor. İşte bir gecekonduyu gösteriyor bu diyor köyden geldi, ama

toprağına bağlı onu bırakmadı diyor. Bunu da bir akademik çevre adına, Doç. Dr. filan diye söylüyor. Utanılacak şey! Bunlar olmaz! Peki nasıl anlayacaksınız bunu? Son derece önemli bir evrimsel toplum değişmesi içerisinde köylülüğün bitmesinin ne anlama geldiğini, analizle bir yere vardırıarak anlayabilirsiniz. Ve genelde daha da önemlisi toplumsal olguların gözleminde neler olur, neler olmaz, neyle ilişkilidir? Başka bir birikiminiz olması gerekir. Aksi halde, şimdi çok moda "Ampirik araştırması da var, bilmem metoda ait yazısı da var. Bunu doçent yapalım". Böyle olmaz, Mutlaka geniş bir birikiminiz olmalı, onu araştırmalara nasıl yansıtacağınıza karar vermelisiniz. Ondan sonra, esnek, hakikaten bilginin üretildiği bir yere varmalısınız. Bir zamanlar ayrışmamış olduğundan şikayet ediyorduk, sosyal bilim konularının. Bugünlerde ya da bundan beş sene evveline kadar, şimdi biraz daha değişti, gereğinden fazla mekanikleşmiş bir ayrışmadan şikayet ediyoruz. Peki sosyal bilimler birbiriyle dayanışmalı ve karşılıklı etkileşimli ve birikimli olup, yeni bilgiler üretecek. İnsanlarla ve toplumla ilgilenenler, yalnız toplum bilimciler değil. Peki kimler? Son derece önemli olan ve zaman zaman da işin mecrasını, girdiği, aktığı yönü değiştiren sanat felsefecileri var. Bu Batı'da daha çok, bizde daha az, ama onun etkileri daha çok görülüyor. İkincisi gazetecilik anlamında toplumu o günlerde gözlemleyip yazmalar var. Bir de politika var, toplumun üzerinde etkili olan, kararları veren yöreler var. Şimdi acaba bu sanat felsefesi, gazetecilik ve politika anlamındaki bilgi toplama ve itirme veya bilgi topladığını söyleyen çevreler sosyal bilimcileri nasıl etkiliyor. Sosyal bilimciler, hepsi birbiriyle ilişkili siyaset bilimcisiyle sosyoloğu, sosyologla, sosyal psikoloğu ya da demografi birbirinden ayırmıyorum, bunlar birbirini destekliyor. Ama sanat felsefesi, gazete ve politika, bunlar ayrıştırılması ve kullanılmaması gereken, bilgi üretiminde kaynak diye gösterilmemesi gereken şeyler. .. Etkilenmez mi, sosyal bilimci? Tabii, Melih Cevdet'in dediği gibi "tarak görerseniz, faydası var". Tabii sanat felsefesini de dağarcığınıza, birikiminize ekleyin. Tabii gazetecilerin, hele araştırmacı gazetecilerin yazıları, tekile dönük yazılar olmakla beraber, etkileyecek sizi. Ya da politikacıları ne yaptı, ne yapmadı değiştirdi mi, değiştirmede mi diye etkileyecek sizi. Ama bunların evreni ve dünyayı ve toplumu algılamak, tespit etmek, ve tefsir etmek, yorumlamak için sizin yani sosyal bilimcilerin kullandığı temel düşünüş tarzı olmadığının da farkında olacaksınız. Ancak o zaman bu iş yürür. Bütün programda oldukça sık kullanılan bir başka sözcük post-modernist ele alış, düşünüş vs. var. Bu döndü dolaştı, bir toplum anlayışı gibi oldu. Köküne baktığımızda -doğru mu, yanlış mı onun münakaşasına bakmayacağım, sebebi var- bu bir sanat tefsiri, sanatkarların, ister ressam olsun, ister mimar olsun, ister estetik yazarlar olsun, onların kendi dünyalarını anlayışları ve özellikle de sanayileşmiş ülkelerdeki kendi dünyalarını anlayışta, ortaya sürdükleri bir toplum anlayışıdır. Bu sosyal bilim değildir, bu bir olgudur. Bunun de tespiti gerekir. Ve ona baktığınız zaman, modern sanayi toplumlarının çok büyük nüfusları birbiriyle kaynaştırdığı, -ya da yarı kaynaştırdığı her neyse- oldukça birbirinden kopuk gibi görünen ama aslında beraber olan, ve eğer bütününe bakarsanız, bütününe ayrıntılarını doğru yönde, sosyolojik anlamda olgulara uygun tefsir ederek anlarsanız, o kadar bölük pürçük olmadığını anlarsınız. Toplum hiçbir zaman bölük pörçük değildir, zaten, her zaman söylemişimdir, olmadığını anlarsınız. Ama kişiye dönük, özellikle kendi kişiliğine dönük, sanatkarın bu toplumu anlaması, bu yaşam tarzlarını anlaması böyle kopuk kopuk gelir, parça parça gelir, sanki hiç ilişkili değilmiş gibi. Peki ne oluyor? Picasso inanılmaz bir hadise, yaratıcı fakat bozucu. Kübizmin ortaya çıktığı zamanlar. Bunlar bundan yetmiş senenin evveli. Ne demek istiyorlardı bunlar? Picasso toplumu bir sanatkar olarak algıyordu. Ya da Salvador Dali o zamanki bütün resim kaidelerini alt üst eden resamlara bakarak söylüyordu. Onunki de bir gözlemdi. Ama ne toplum yok oluyordu, ne

toplum mahvoluyordu, ne de hayat bitiyordu. Nüfus çoğalıyordu, yeni düzenler kuruluyordu, tekrar yeni bütünleşmeler ve konfigürasyonlar ortaya konuşuyordu ve devam ediyordu. İki dünya harbi arasında sanat daha tutarlı oldu, bazı sanatlar iyiydi. Sanatkarlar kendileri münakaşa ediyorlardı, "iyi kötü" diye, sosyal bilimciler değil, politikacılar da "bu iyi, bu kötü" diye sonunda buraya bağlayacağım meseleyi, ondan sonra birdenbire, özellikle dünya sistemlerinin yeniden oluştuğu, iletişim düzeninin çok başka bir boyuta eriştiği ve gruplar arası, sınıflar arası etkileşimin, toplumlararası etkileşiminin hiyerarşisinin bir parçası halinde ortaya çıktığı aşama geldiği zaman, yine bir parçalanıyormuş, yok oluyormuş gibi bir görüntü... Bu post-modernist teorilerin son on yılında son derece önemli yerlere vardı. Acaba öyle mi? Hayır! Sanatkarın algılaması böyle, mimarın algılaması böyle. Çünkü mimar karıştırdı, abide bina mı yapacak, Mimar Sinan'ın yaptığı gibi, köyden şehre gelip de başını sokacak yer arayan gecekondu için mi bir şey yapacak, bunun ikisini mi bağdaştıracak? Peki bu onların işi, bunlar genellemeye gitmeyen kişilerin uyum mekanizmaları içerisinde algılanması gereken şeyler. Bunu toplumbilim teorisi olarak ileri sürdünüz mü, çıkmazlara girersiniz. Dikkat etmek gerekir. Sanatın toplumbilimle ilgisi, stimule edici, zenginleştirici, ufuk genişletici, ilham verici, fakat belirleyici değildir. Sanatkar her zaman kişisel yönünde gider. Geleneksel olan sanatı da oluştursa, yeni sanatı da oluştursa bu böyledir. Ve toplumun gelenekselliğinin çözüldüğü aşamalarda, yeniden bir şeyler üretildiği zamanlarda, geleneksele bağlıysa kayboluyor diye tepinir, saçlarını yolar, yahut da ama yeni ufuklar açılıyor, yeni dünyalara varıyoruz diye çok sevinirler. Bunun ikisi arası yoktur. Ama sosyal bilimci bu değildir. Sosyal bilimci özellikle çalkantılı ve yeni gelişmelerin olduğu zamanlarda "mahvoluyor" kelimesinin eski ilişkiler düzenine; "yeni dünya açılıyor" meselesini de yeni düzene ilişkin, ilişkiler düzenine ait bir mesele olduğunu kavrar; sanatkarı ve sanatını da onun gerektiği yere koyar. Yeni bir yere koyar, etkilenir, fakat aynı olmaz. Ben Türkiye' de ilk gençliğimde, sanatçıların politik tefsirlerle, doğruymuş gibi nihai sözmüş gibi, hakikaten yer çekimi kanununu bulmuş Newton gibi, öğretici kabul edildiği zamanları hatırlıyorum. O kadar da eski değil, kaçınız okudu bilmiyorum, Devlet Ana'yı? Devlet Ana bir romandı, Kemal Tahir'in yazdığı. Kendi bilgisi, anlayışı vesairesi içerisinde, tarihin belirli bir döneminde bazı insan ilişkilerini ve bir siyasal oluşumun bazı yönlerini açıklıyordu. Birdenbire tuttu bu, bütün bir Osmanlı tarihinin yerini aldı. Kimle konuşsanız, Osmanlı Tarihi deyince "Devlet Ana" ... Kaç Osmanlı tarihçisi beni dinliyor bilmiyorum? Ama herhalde Osmanlı tarihi bu değildi. Osmanlı tarihi bir yerlerde duruyordu. Ama bu değildi. Stimule ediciydi, düşündürücüydü insanı ittiriciydi. Fakat toplumbilim değildi. Toplumbilimin tarih yönü değildi. Dahası var. Şairlerimiz, neredeyse devlet idare edecek oldu. Yani şair böyle söylüyorsa, devlet idaresi de şöyle olmalı. Aradaki bütün tefsirler, siyasi yapı değişikliği vs. yok. Bu da değil! Orada söylenen şey, siyaset bakımından, söylenen şey; "Bu insanların birikimi, görüşü, stimule edici yönleri vardır. Onları kullanalım". Peki, bu olur! Fakat onların söyledikleri pür doğru değildir. Şimdi sosyal bilimler tekrar böyle bir yerde bulunuyor. Belki tam böyle bir yerde de değil. Kafi miktarda uzmanlaşmış ve kafi miktarda birbiriyle etkileşiminin gerekli olduğunu gördüğü bir yerde. Sanatkarların sanat felsefesini veya şairlerin sanatsal görüntüleri irdelemelerini bir yana bırakın. Şimdi jurnalizme gelmek istiyorum. Gazetecilik, günlük hadiseleri alır, yorumlar; kayıtları kullanır, kendi dünya görüşüne göre bunları bir yerlere yerleştirir ve ittirir. Bazıları daha ilham verici, bilgi vericidir. Fakat genelleyici, toparlayıcı bir yorumu çok sonra getirir. Bu olmaz. Dolayısıyla, jurnalistik eserleri dikkatle okumak belki doğru. Fakat ondan sonrasını gene sosyal bilimcilerin olgulara dönük yorumlarına ve gözlemlerine bırakmak gerekir. Mesela şimdi bir *Arnerikarl* gazetecisinin, ismini hatırlamıyorum, "Ne Russians" diye bir kitabı vs. 800 sayfalık. Yeni çıktı. İki senelik, üç

senelik bir kitap. Çözülmeden sonra yazılmış. Teker teker ele alıyor. Ekonomide sanayi tarafı, ekonomide tarım tarafı, ekonomide plan tarafı filan diye. Sonra geçiyor, parti organizasyonu filan. Yazar 1989 yılında tam çözülme sırasında büyükelçilik de yapmış, kendi topladığı bilgiyi de tasnif etmiş. Bu bir tespit çalışması. Siz okurken ilişkileri kurmaya çalışıyorsunuz. Ama bu sosyal bilim değil. Tarihçiler, bunu daha sonra, onun o tarihlerde Amerika büyükelçisi olduğunu da belirterek 1989 yılında orada olduğunu göz önünde tutarak görelî değerini tespit edeceklerdir. Bir sosyal bilimci ve tarihçi olarak. Ama bu şimdi bir gazeteciliktir. Bunun da yerini iyi bilmek lazım. Benim anladığım sosyal bilim, olgulara dayanarak yani insanların dışında var olan, baksa da bakmasa da var olan, tesir etse de etmese de var olan, yönleri bakarak, belirli tekniklerle bunları sistemli gözlemleyerek ve bugünkü çok çalkantılı durumda, mutlaka değişmeyi de göz önünde tutarak bilgi üretmesinden yanadır. Peki, nasıl olacak bunlar? Ben şimdi size oturup da istatistik metotları falan anlatacak değilim; ama, bazı şeylerin bu interdisipliner birikimin oluşmasını sağlayacak, bazı metot diyebileceğimiz, 50 senelik birikimi söylemek istiyorum. Bu karşılıklı etkileşimde, sanat felsefesini, hatta Fransızların çok yaptığı sosyal felsefeyi hatta gazete bilgisini sistemli olmakla beraber onu da bir tarafa bırakarak; şair, romancı, vs. gibi kendisine göre yaratılmış olan dünyaları da bir tarafa bırakarak neler yapılabilir, onu biraz söylemek istiyorum. İnterdisipliner bilgi ve diğer tüm geniş birikimle beraber, gerekli en önemli şeylerden biri genel gözlemdir. "Efendim, ben aileyi araştıracağım. Onun için hemen bir questionnaire yapıyorum, bir soru kağıdı hazırlıyorum. Ondan sonra da gideceğim 5 tane anketör yetiştireceğim, anket yapacağım. Toplayacağım, analiz edeceğim. Makinadan çıkacak, yazacağımı. Bitti." Bu olmaz! Yahut "Ben köye gideceğim. Çok ilginç bir köy. Öyle eksantrik hadiseler var ki, içinde iki ay yaşayacağım. Ondan sonra çok güzel bir köy monografisi yazacağım". Bu da olmaz! Önce genel bir gözlem yapacaksınız. Bu genel gözlem, sosyal bilimlerdeki birikiminizi gösterecek. Bu mukayeseli bilgiler olabilir. Başka bilgiler olacak, mikro tarih olabilir. Ama tarihçilerin ekmeğini ellerinden almayacaksınız. Ama mutlaka bir miktar tarih bilginiz olacak. Hiç tarih bilginiz olmadan, sağlam verilere dayalı, gereği gibi araştırılmış, disiplinli bir tarih bilginiz olmadan tarih böyleydi diye atmak olmuyor. Olsa olsa metodu bile böyle olmuyor. "Efendim o zaman öyleydi. Ben yetmiş yaşındaydım, yaşadım ben o zamanı. Öyle değildi!" Akşamları dost sofralarında, takıldığınızda söylediğiniz gibi değildi. Nasıl olduğuna dair sabit verileriniz olmalı. Sözlü tarih de olabilir. Tarih metodunda da değişmeler var, bu doğru. Mutlaka bir mikro tarih, hemen sizin incelediğiniz dönemden önce gelen hadiseler hakkında araştırdığınız dönemin öncesi hakkında, sizin araştırdığınız yönü nasıl etkilediği hakkında fikriniz olmalı. Ondan sonra tekniklere girebilirsiniz. Bugün birçok siyaset bilimi de dahil, tarihçilikteki, dokümanları neşretme anlamındaki tarih de dahil olmak üzere, sosyoloji, sosyal psikolojide, antropolojide çok sık yapılan şey, bazı olsa olsa metoduyla bazı tespitleri yaparak ortaya çıkarmak. Bu olmaz! Bunu mutlaka bir ilişkiler düzeni içerisinde, ve zaman boyutu içerisinde yani bir mikro tarih çerçevesi içerisinde ele almak gerekir. Yoksa kaybolur. Nedenini, niçinini kaybedersiniz. Bu birikim, genel gözlem ve genel gözlemden sonra tespit edilecek mikro teknikler, yani sorvey mi yapacaksınız, tarih mi toplayacaksınız, katılımcı gözlem mi yapacaksınız, bu teknikleri kullanabilirsiniz. Bunları uzmanlarına da yaptırabilirsiniz, ama sonunda tefsiri siz yapacaksınız. Böyle olmasına mani olan ne diye baktığımda, birikim eksikliği çok belli ve genel gözlem yoksunu bir sürü araştırma çıkıyor. Biliyorsunuz hocaların önemli bir işi de jüriye girmektir. İnanılmadık sayıda doçentlik, doktorluk jürilerine girdim. Sonunda kapılarda kalp krizi geçirdim. Bu yüzden doğru. Öyle abuk sabuk şeyler geliyor ki. Sonunda emekli olarak kurtuldum. Bu sığlık nereden geliyor?

Nasıl YÖK Yasası sosyal bilimlerde hiç ayrıntıya girmeden üç uzmanlık dalı tespit etmiş ve kimi nereye koyacağımızı bilemiyorsak, bunun tersi de var. Biliyorsanız aynı YÖK yasasında bir şey daha var. O da dışarıda yayın yapmak, eğer dışarıda yayın yapmadıysanız yayınlarınıza dışarıda referans verilmiş olması şart. Biraz ilerlemiş olanlar bunun farkında. Bir meslektaşım diyor ki "Biz nerede yazacağız da, bizimkine nerede referans verilecek". Ne kadar düşük bir umma seviyesi. Kendi yapacağı şeyler hakkında hiçbir ileriye dönük beklentisi yok. Bu umma seviyesindeki düşüklük, sosyal bilimlerin gelişmemesindeki, parasızlıktan çok daha önemli bir sefalettir. Sefalet kelimesinin altını çiziyorum. Eğer sosyal bilimci denmeye layık insansanız, umma seviyenizi lütfen yukarda tutun. Dışarıda bu işleri yapanlar öyle gökten zembille inmiş, özel insanlar değil ki. Süpermen değil. Alelade sosyal bilimciler onlar. Bizde de TV'de geçen gün İstanbul Belediye Başkanı'na çiçek veren bir Süpermen vardı. Kötü beslenmiş, fakara bir yirmi yaşında, çarpık bacaklı biri, o da umma seviyemizin düşüklüğünü gösteriyor. Daha atletik yapılı birini bulamadılar mı? Önce, birikiminiz var, genel gözleminiz var teknıklere hakimsiniz, bir ekibiniz var. O zaman umma seviyenizi yere koymayın. Yanlışlarınız olacaktır, yeniden de yapılacaktır. Ama referans da verilecektir. Umma seviyenizi yüksek tutun. Umma seviyesi düşüklüğü Türk sosyal bilimciliğinin en önemli sefaletidir. Bundan kurtulmak gerekir. İşin aslında Türkiye'de bu çalkantılı devrede, parasızlık, siyasi baskıları filan bir tarafa düzgün gözlem yapılabilir. İstenirse yapılabilir. Referans verilecektir. Bu arada ne zaman ne doğru ele alıştır? Onun üstünde duracağım. Bilim demek, ilişkileri bulmak ve analiz etmek demektir. Ama bir ilişki hakkında hiçbir bilgi yoksa bir envanter çalışmasıyla başlayabilirsiniz. Bir durum tespiti gereklidir. Ama o konuda kütüphaneler dolusu bilgi varsa, kalkıp da envanter yaparsanız bu sefalettir. Bilgi olmadığı zaman envantere hakkınız vardır. Türkiye'de sosyal bilimlerin meşrulaşması planlamayla oldu. Batı'da bir filantropik yardım meseleleriyle oldu. Planlamanın ya da devletin istatistik enstitülerinin sayımları istatistikleri olabilir. Ancak sosyal bilimci bunlarla ilgili değildir. İlk adım envanter olabilir. İkinci adım kategorizasyon yani tasniftir. Mutlaka bunun için dünyada neler olup bittiğini bilmeniz lazımdır. Bunu yapmak da o kadar zor değil. Üç tane on senelik dergileri karıştırırsanız, tarasanız yeter. Sosyal bilimler o kadar hızla değişmiyor. Ondan sonraki mesele, yani genel gözlem, envanter, kategorizasyondan sonraki mesele ilişkiler düzenine mutlaka girmeniz gerekir. Ve değişme, değişme boyutuna zaman boyutuna mutlaka girmeniz gerekir. Eskiden beri yalnız Türkiye değişiyormuş gibi konuşurdum. Değişme boyutunuz yoksa, zaman boyutunuz yoksa sosyal bilimci olarak tefsirinizin bir anlamı yoktur meselesine hep giriyordum. Ama şimdi bütün dünya tekrar yeniden 19. yüzyıldaki gibi tekrar çalkanmaya başladı. Onun için mutlaka tekrar yeniden zaman boyutuna girmeniz gerekir. Bu temel kaideleri benimsediğimiz zaman. İstatistiğin ayrıntılı analizlerinde çok usta olup olmamanız ikincil mesele oluyor. Onu da uzmanına bırakabilirsiniz. Teknik bilgiyi bilen adam. Ampirik araştırma dendiğinde birçok araştırma gördüm. Burada ve ODTÜ ve İTÜ'de İstanbul'da mimarlara okuttum. Bir sürü mimar ve şehirci okuttum. Mimarlar nihayet, çevrede yaşayan insanlar hakkında düzgün bilgi sahibi değilse düzgün bina ve çevre düzenlemesi yapamazlar prensibine geldiler. Sonra ne oldu? Sonrası yok. Konut yapacak aile hakkında bilgisi yok, merkezi iş alanını yapacak iş çevresi nasıl değişecek bilgisi yok. Bir sosyoloji hocası geliyor, kendi

ilgi alanı içinde göçerlerin çadır kurma teknikleri hakkında bilgi. O bile ilgili. Daha ilgisiz de olabilir. Akrabalık sistemleri içinde amcanın dayıya karşı yeri konusunu öğretiyor, mimarlık talebesine, sonra mimarların oturuyor bunları çiziyor. Bu olmaz. Mimarlık talebesinin niye o bilgiyi edindiğini bilmesi gerekir. Yaratıcılığın bir tarafı, ilişkileri ve ilişkilerin değişmesini yeniden ve yeniden, tekrar gözlemleyerek ortaya çıkarmaktır. İkinci bir yaratıcılık bilgi toplama tekniklerindeki yeniliklerden geçer. Birçok olguyu nasıl gözlemleyeceğimiz hakkında yalnız eskiden beri bilinen teknikleri kullanmamalıyız. Her olgunun kendine has bir bilgi toplama yolunu bulabilirsanız, hakikaten müthiş yenilikler hatta reformlar yapılmış olunabilir. Burada kendinizi küçümsemeyen, dışardakilerin Süpermen olduğunu düşünmeden kendi çerçeveniz içinde yapabilirsiniz. Buradaki en büyük yaratıcılığı, ben (şimdi öldü bir önceki Kongre'de hakkında çok konuşuldu) Muzaffer Şerifin kinetik tecrübelerinde bulurum. Gruplar ve gruplar içindeki kişiler birbirlerini nasıl etkiliyorlar? Bunu 19. yüzyıldan beri söyleyen çok. Ama Muzaffer Şerif ilk defa bunu karanlıkta gösterdiği bir ışığın ne kadar oynadığını deneklerine sorarak belirledi. Gruplar arasındaki ilişkilerde, ve kişilerin grupla ilişkilerinde ışığın oynayıp oynamaması değil, hükmü veren kişilerin kendi aralarındaki ilişkilerin -sempati, düşmanlık, tabi olma, hürmet etme gibi- meselelerle değiştiğini gösterdi. Bu tecrübeyi belki hepimiz biliyorsunuz. Karanlık bir odada, hiçbir referansın görülmediği bir yerde, deneklere, şimdi bu ışık ne kadar oynadı diye sorulur. Herkes bir hüküm verir. Karşıdakinin yerine göre yanındakinin hükmüne göre karar verir. Halbuki işin püf noktası nedir? Işık sabittir, oynamaz. Herkes birbirine göre bir şeyler söyler. Bu müthiş bir yaratıcılıktır. Yani kişilerin birbiri üzerindeki etkileri dış faktörlerin neredeyse hiçe indirerek, ilişkisinin etkisini ölçmek. Bu çok önemli bir olaydı. Daha sonra çeşitli biçimlerde tekrarlandı. Soru kağıdı ile çalışırken, ilginç, işaret edici, yol gösterici hakikaten bilgi üretici sorular sormaya gayret edin. Yani "babanın yaşı, annenin yaşı, mesleği ne, nerede oturuyorsunuz"la bilim olmaz. Yeni bilgiler üretilmez. Yeni bir tarafa doğru gitmesi lazım. Bugün bütün toplum, ister öyle etüt edin, ister böyle etüt edin, ister estetik sosyal felsefecilerden etkilenen, ister gazetecilik yönünüz ağır bassın, çok önemli olan bir hadise, her şeyin son derece karmaşık bir halde değiştiğinin görülmesi ve hissedilmesidir. Bu nasıl alınacak, dendiğinde; padişahlıktan, tek partili rejime; tek partili rejimden çok partili rejime, parlamento neydi? Kaç parti vardı? Partiler kimleri temsil ediyordu? Aile neydi? Geniş aile neydi? Acaba köyden geldiğinde geniş aile bitti miydi? Bunlar kolay şeyler. Fakat bir tarafta hem sosyal bilimler tekliyor, hem toplum tekliyor. Toplum sanki tekliyormuş gibi algılıyoruz. Bunun ne olduğu üstünde biraz durmak lazım. Burada değişme halinde olduğu zaman, değişmenin görülebilir tarafları, önce maddi kültür denirdi eskiden, işte sandalyeler, evler koltuk takımları, yerde yatılmıyor artık, tek tabaktan yenmiyor, gibi gözlemlerin dışında, başka türlü parlamentoya oy vermek anlamında, ya da estetik anlamında "ne güzeldir? ne güzel değildir?" meselesi ortaya çıktığında spektrum müthiş genişlemeye başladı. Sebebi de hem değişme, hem de başka kültürlerle açılma. Bu başka dünyalara ve başka yaşam tarzlarına açılma, 19. yüzyılın Amerika'sında, ya da Avrupa'sında yaşandığı zaman demin bahsettiğim "mahvedici" estetik ortaya çıktığı gibi bugün de benzer şeyler çıkıyor. Yeni değil. Peki nedir mesele diye geldiğinizde bugün -19. yüzyılda değişmenin ne olduğunu bile fark etmemişlerdi, daha ilk yazılanlar o büyük global evrim

teorilerini yazan gözlemciler- bugün baktığımızda daha ayrıntıya girebiliyoruz ve biraz daha fazla hangi yön, hangi toplumda nasıl değişiyor, bunun dışarıyla ilişkileri ne? Bunları mutlaka bir dünya sistemi içinde anlamamız gerektiğini de hissediyoruz. Çünkü her dakika her yerden geliyor. Michael Jackson geliyor, konserini vermeden gidiyor. Peki ne oldu, ne eksikti de olmadı diye konuşuyoruz. Ertesi gün, kim seçilecek Amerikan seçimlerinde diyoruz. Türkiye'de ona kanalı olan, yeni seçilecek kimseye aksesu olan kimdir diye düşünüyoruz. Yahut hangi sinemada ne var? diyoruz. Her neyse sermayenin globalleşmenin ötesindeki globalleşmenin, küreselleşmenin tam ortasındayız. Peki burada karışan ve bilgi eksikliği yaratan ne? Bu bir sosyal bilimci için bugünlerde özellikle son derece çetrefil ve önemli bir yerde duruyor. Herkes maddi kültürün değiştiğini biliyor. Hatırlıyorsunuz, Ziya Gökalp de ne demişti? harsımızı koruyacağız, medeniyeti alacağız. Acaba hars nerede duruyor? İşin ilginç tarafı, dün akşam da bir yerde konuşuyorduk söyledim, bir Alman gazeteci geliyor bana; "merkezde bazı değerler vardır, hiç değişmez bunlar", o "core" diyor. İngilizce konuşuyorduk, çekirdek değerler, "bunlar değişmez" diyor. Ben "değişir" diye çıktım, birçoklarının bileceği gibi. Çünkü her şey değişir. Eğer bir bütünlük varsa her şeyin değişmesi lazım. O zaman durdu, böyle; -gazeteci, sosyal bilimci değil- "Yani dedi 50 senede değişir". "Yok, dedim, inin". Açık eksiltmeye başladık. "Hayır, hayır çok daha az" dedim. "Eh 25 senede değişir" dedi. "Ne demek, dedim 5 senede değişir bunlar" dedim. "Hayır, dedi 10 senede değişir, bunlar" dedi. Değişme her şeyi kapsar. Şimdi hepimiz, şunda müttefikiz: kültür, insan yaşamı, toplum bir bütündür, her şey her şeyi etkiler ve her şey değişir. Ziya Gökalp'in de meselesi buydu. Bir türlü işin içinden çıkamıyordu. En iyi niyetiyle, hem Güneydoğu'da, Diyarbakırlıydı kendisi araştırmalar yapıyordu, hem İstanbul'da el üstünde tutuluyordu. Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş, Atatürk onu Ankara'ya çağırması bilgi almaya çalışıyor. Ama kendisi değişemiyor. "Değişmeyelim" demeye getirecek, Atatürk'e "Hars değişmez" diyor. Atatürk de ona "sen git İstanbul'a, biz düşünelim" diyor ve başka yönler açılıyor. Ve bizim kuşak her şeyin değiştiğini hem görüyor hem yaşıyor hem anlıyor. İşin çok ilginç bir tarafı; Batı, sanayileşmiş ülkeleri, çeşitli mekanizmalarıyla, siyasal, kültürel, mali vs. ile bütün dünyada, şimdi sanayileşmekte olan, gelişmesinin çeşitli aşamalarında bulunan toplumlara ve kültürlerle değişme biçimleri söylemeye çalışıyor. Atatürk'ün tersine, benim Alman gazetecim gibi, "ne kadar zamanda değişmezler acaba" diye politika geliştiriyor, gibi geliyor, bana. Anlatabildim mi? Bugünlerde gazete ve siyasal çevrelerde nelerin değişmediği değil, dikkat edilirse onlara göre neler mümkün en yavaş şekilde değişim düşüncesini besliyorlar. Hepimiz anladık ki herkes her şeyle etkileşiyor. Devlet Başkanları birbirlerine telefonlar açıp, "Bugün fasulye yedim, yarın dondurma yiyeceğim" diye birbirlerine laflar ettikleri söyleniyor. Yahut, burada bu olacak, şurada şu olacak diyorlar. Kıray'a kadar Alman gazeteciler geliyor -tabii o memleketine gidince rapor verecek, belirli çevrelere- oturuyor, kaç senede değişir, 50 senede mi, 20 senede mi diye çekişiyoruz, benim oturma odamda. Ben oraya emekli kahvesi diyorum, her şey konuşuluyor orada. Ondan sonra bir bakıyorsunuz, şaka bir tarafa, dünyanın etkileşim düzenine baktığımız zaman, bu etkileşim düzeninde en etkileyici olan çevreler, yani şimdiden sanayileşmiş olan çevreler, bir etkileşim düzeni oluştururken, gelişmekte olan, sanayileşmenin belirli aşamasında olan memleketlerde, değişmeyi yavaşlatacak ve kendilerinin etkileşiminin etkisini daha uzun sürdürecektir, politikalar,

kanallar, işler, vesaireler oluşturuyorlar. Bunların hepsini gördüğümüz zaman sosyal bilimlerin ve bilimcilerin tekniklerden önce nasıl birikim ve genel gözlem ustası olması gerektiğini ve en somuttan ve soyuta geçişte nasıl duyarlı olması gerektiğini daha iyi anlayabiliriz gibi geliyor.